

असार - १

सर्वोच्च अदालत बुलेटिन

पाक्षिक प्रकाशन

वर्ष २५, अङ्क ५

२०७३, असार १-१५

पूर्णाङ्क ५७५



प्रकाशक

सर्वोच्च अदालत

रामशाहपथ, काठमाडौं

फोन नं. ४२५०७४२, ४२६२३९७, ४२६२३९८, ४२६२८०९, ४२५८९२२ Ext.२५९२ (सम्पादन), २५९९ (छापाखाना), २९३९ (बिक्री)

फ्याक्स: ४२६२८७८, पो.व.नं. २०४३८

Email: info@supremecourt.gov.np, Web: www.supremecourt.gov.np

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन समिति

माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, सर्वोच्च अदालत	- अध्यक्ष
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य
नायव महान्यायाधिवक्ता श्री राजेन्द्र सुवेदी, प्रतिनिधि, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	- सदस्य
वरिष्ठ अधिवक्ता श्री नरहरि आचार्य, अध्यक्ष, सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन	- सदस्य
सहरजिस्ट्रार श्री नहकुल सुवेदी, सर्वोच्च अदालत	- सदस्य सचिव

सम्पादक : श्री गजेन्द्रबहादुर सिंह

प्रकाशन, सञ्चार तथा सम्पादन शाखामा कार्यरत्
कर्मचारीहरू

शाखा अधिकृत श्री राजन बास्तोला
शाखा अधिकृत श्री मिनबहादुर कुँवर
ना.सु.श्री लक्ष्मण वि.क.
ना.सु.श्री रमादेवी न्यौपाने
ना.सु.श्री विनोदकुमार यादव
सि.क.श्री ध्रुव सापकोटा
कम्प्युटर अपरेटर श्री अर्जुन सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री कृष्णबहादुर श्रेष्ठ
कार्यालय सहयोगी श्री प्रेमलाल महर्जन

भाषाविद् : उपप्रा. श्री रामचन्द्र फुयाल

बिक्री शाखामा कार्यरत् कर्मचारी
डि.श्री नरबहादुर खत्री

मुद्रण शाखामा कार्यरत् कर्मचारीहरू

सुपरभाइजर श्री कान्छा श्रेष्ठ
मुद्रण अधिकृत श्री आनन्दप्रकाश नेपाल
सिनियर बुकबाइन्डर श्री तेजराम महर्जन
सिनियर हेल्पर श्री तुलसीनारायण महर्जन
सिनियर प्रेसम्यान श्री नरेन्द्रमुनि बज्राचार्य
सिनियर प्रेसम्यान श्री योगप्रसाद पोखरेल
सिनियर मेकानिक्स श्री निर्मल बयलकोटी
बुकबाइन्डर श्री यमनारायण भडेल
बुकबाइन्डर श्री मीरा वाग्ले
कम्पोजिटर श्री प्रमिलाकुमारी लामिछाने
प्रेसम्यान श्री केशवबहादुर सिटौला
बुकबाइन्डर श्री अच्युतप्रसाद सुवेदी
कार्यालय सहयोगी श्री मोति चौधरी

विभिन्न इजलासहरूबाट सम्पादन शाखामा प्राप्त भई यस अङ्कमा

प्रकाशित निर्णय / आदेशहरू

संवैधानिक इजलास	११
संयुक्त इजलास	१४
इजलास नं. १	६
इजलास नं. २	६
इजलास नं. ३	११
इजलास नं. ४	२
इजलास नं. ५	२
इजलास नं. ६	३
इजलास नं. ७	३
इजलास नं. ८	१
एकल इजलास	२
जम्मा	६१

नेपाल कानून पत्रिकामा
२०१५ सालदेखि २०६९ साल असोजसम्म
प्रकाशित

निर्णयहरूको सारसङ्ग्रह

विषयगत आधारमा

वर्गीकृत

एघार खण्ड पुस्तकहरू बिक्रीमा छन् ।

मूल्य रु.५,५००।-

पाइने ठाउँ

- नेपाल कानून पत्रिका बिक्री कक्ष, सर्वोच्च अदालत
- न्यायाधीश समाज नेपाल, बबरमहल
- सर्वोच्च अदालत बार एसोसिएसन, नेबाए भवन

यस पत्रिकाको इजलाससमेतमा उद्धरण गर्नुपर्दा निम्नानुसार गर्नुपर्नेछः

सअ बुलेटिन २०७... .. १ वा २, पृष्ठ

(साल) (महिना)

उदाहरणार्थः सअ बुलेटिन २०७३, असार – १, पृष्ठ १

सर्वोच्च अदालतलगायत मातहतका अदालतहरू एवम् अन्य न्यायिक निकायहरूका कामकारवाहीसँग सेवाग्राहीहरूको कुनै गुनासो, उजुरी र सुझाव भए सर्वोच्च अदालत, प्रधानन्यायाधीशको निजी सचिवालयमा रहेको

Toll Free Number

१६६०-०१-३३३-५५

वा

इमेल ठेगाना

cjs@supremecourt.gov.np

मा सम्पर्क गर्न सकिने छ ।

विषयसूची

क्र.सं.	विषय	पक्ष/विपक्ष	पृष्ठ
संवैधानिक इजलास			१-१५
१.	उत्प्रेषण / परमादेश	गणेशराज राईसमेत २८ जना वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
२.	उत्प्रेषण	सावित्री श्रेष्ठ वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
३.	उत्प्रेषण / परमादेश	अधिवक्ता डा. चन्द्रकान्त ज्ञवालीसमेत वि. राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत	
संयुक्त इजलास			१६-२९
४.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. हर्कबहादुर आलेमगर	
५.	कर्तव्य ज्यान डाँका	नेपाल सरकार वि. सानुकान्छा गोले	
६.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. रामे क्षेत्री भन्ने रामचन्द्र सुवेदी	
७.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. विष्णुदेवी भुजेल	
८.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. बम्बेया मियाँसमेत	
९.	उत्प्रेषण / परमादेश	रामधनी चौधरी वि. मध्यक्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल मुख्यालय, रुद्र बाहिनी, पथलैया, बारासमेत	
१०.	उत्प्रेषण	हिमाकुमारी पन्त वि. भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय, सिंहदरबार काठमाडौंसमेत	
११.	बन्दी प्रत्यक्षीकरण	रामदेव मुखिया वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत	
१२.	उत्प्रेषण / परमादेश	गृह मन्त्रालय वि. मदन थापासमेत	
१३.	उत्प्रेषण / परमादेश	अमरराज खैरसमेत वि. विजय ढुङ्गाना	
१४.	उत्प्रेषण / परमादेश	सुवास श्रेष्ठ वि. कृषि सामग्री संस्थान	
१५.	उत्प्रेषण / परमादेश	डा. विजय सिंह सिजापति वि. त्रिभुवन विश्वविद्यालय, किर्तिपुर, काठमाडौंसमेत	
इजलास नं. १			२९-३३
१६.	परमादेश	जिल्ला प्रहरी कार्यालय, भरतपुर वि. रंजित ठाकुर	

१७.	रैकर कायम गरिपाउँ	वीरेन्द्र थपलिया वि. अशोककुमार राजभण्डारीसमेत
१८.	बन्दी प्रत्यक्षीकरण	लक्ष्मी दङ्गाल वि. कारागार कार्यालय, नख्खु, ललितपुरसमेत
१९.	उत्प्रेषण / परमादेश	शिव भारती वि. जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाँकेसमेत
२०.	भ्रष्टाचार (ह्रास रिसवत)	नेपाल सरकार वि. भुपबहादुर बोगटी
२१.	सम्पत्ति शुद्धीकरण	नेपाल सरकार वि. श्याम मर्डी
इजलास नं. २		३३-३८
२२.	हाल साबिक दर्ता	दुर्गादत्त जोशी वि. रामचन्द्र भट्ट
२३.	लिखत दर्ता बदर नामसारी	सङ्गीता विश्वकर्मा वि. शिवचरण विश्वकर्मासमेत
२४.	कर्तव्य ज्यान र रहजनी चोरी	विक्रम कार्की वि. नेपाल सरकार
२५.	लागु औषध खैरो हेरोइन	गणेशबहादुर गुरूङ वि. नेपाल सरकार

२६.	कर्तव्य ज्यान	नेपाल सरकार वि. बाबुराम परियारसमेत
२७.	राज्य विरुद्धको अपराध (राज्य विप्लव)	नेपाल सरकार वि. डा. सिके राउत भन्ने चन्द्रकान्त राउत
इजलास नं. ३		३८-४४
२८.	उत्प्रेषण / परमादेश	नारायणप्रसाद नेम्वाङ्ग वि. रघुवीर नेम्वाङ्गसमेत
२९.	निषेधाज्ञा / परमादेश	सगमलाल खंग खत्वे वि. प्रधानमन्त्री तथा राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालयसमेत
३०.	निर्णय बदर	हेमराज सुवेदीसमेत वि. राजकुमार नेपालीसमेत
३१.	लगानी सुरक्षित गरी कानून बमोजिमको समेत क्षतिपूर्ति रकमसमेत दिलाई भराइ पाउँ	सुवासकुमार सर्राफ वि. स्टेफिन डुजिङ (Mr. Steffen Duzik) समेत

३२.	झुट्टा विवरण देखाई प्राप्त गरेको जग्गा जफत गरी बिक्री वितरण गरिपाउँ	अग्निप्रसाद अर्यालसमेत वि. नगरोन्मुख गाउँ विकास समितिको कार्यालय, राजापुर बर्दिया
	लागु औषध खैरो हिरोइन	रविन भन्ने लुमडी कार्की वि. नेपाल सरकार
	जबरजस्ती चोरी	सोनी भन्ने शैलेन्द्रकुमार सोनी वि. नेपाल सरकार
	कर्तव्य ज्यान	सानुकान्छा घिसिङ वि. नेपाल सरकार
	अदालतको अवहेलना	अनिलकुमार पोखरेल वि. विन्दा हाडासमेत
	इजलास नं. ४	
३७.	कर्तव्य ज्यान	खिमलाल भन्ने खिमबहादुर वि.क. वि. नेपाल सरकार
३८.	लागु औषध (बुप्रिनफर्नि र डाइजेपाम)	विपिन बर्तोला वि. नेपाल सरकार

इजलास नं. ५		४६-४७
३९.	कर्तव्य ज्यान	डम्बरबहादुर राउतसमेत वि. नेपाल सरकार
४०.	कर्तव्य ज्यानसमेत	नेपाल सरकार वि. शान्ति अधिकारी
इजलास नं. ६		४७-५०
४१.	उत्प्रेषण	भवानीकुमारी पौडेल वि. शम्भुप्रसाद उपाध्याय पौडेलसमेत
४२.	उत्प्रेषण / परमादेश	चन्द्रबहादुर चौधरीसमेत वि. जिल्ला वन कार्यालय, मुकाम गुलरिया बर्दियासमेत
४३.	उत्प्रेषण / परमादेश	बर्दियासमेत कल्लु थारूसमेत वि. जिल्ला वन कार्यालय, मुकाम गुलरिया
इजलास नं. ७		५०-५१
४४.	उत्प्रेषण / परमादेश	मुनिलाल चौधरी वि. कृषि विकास मन्त्रालयसमेत
४५.	अदालतको अवहेलना	मुनिलाल चौधरी वि. कृषि विकास मन्त्रालय

इजलास नं. ८		५१	
४६.	घरबाट	विजयकुमार खरेल	वि.
	उठाई पाउँ	किरणकुमारी थापा	
एकल इजलास		५१-५२	
४७.	अवहेलनामा	अधिवक्ता	अनन्तराज
	सजाय	लुईटेलसमेत	वि. प्रधानमन्त्री

	गरिपाउँ	तथा	मन्त्रिपरिषद्को
		कार्यालयसमेत	
४८.	संविधानसँग	अधिवक्ता	रोशनकुमार झासमेत
	बाझिएको	वि. प्रधानमन्त्री	तथा
	कानून बदर	मन्त्रिपरिषद्को	कार्यालयसमेत
	गरिपाउँ		

संवैधानिक इजलास

१

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ, मा.न्या.श्री गिरीश चन्द्र लाल, मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, ०७२-WO-०२९४, उत्प्रेषण/परमादेश, गणेशराज राईसमेत २८ जना वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

निवेदकहरूले चुनौती दिएको प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम १४०(१) को व्यवस्था मागअनुरूप प्रारम्भदेखि नै अमान्य र बदर भएको खण्डमा सेवा अवधि गणना गर्नेलगायत अवकाश मिति कहिले कायम हुने भन्ने जस्ता अन्य आधारको अभावमा शून्य अवस्था सिर्जना हुने हुनाले सेवाको गठन र प्रशासनमा नै गम्भीर संकट उत्पन्न हुन जाने स्थिति सिर्जना हुन सक्तछ । मागबमोजिम नियम १४०(१) को व्यवस्था खारेज भएमा प्रतिस्थापनको नियमको अभावमा पर्न जाने असरको बारेमा बेवास्ता गर्न मिल्ने पनि देखिँदैन । कुनै कानूनको कुनै प्रावधान संविधानसँग बाझिएको वा संविधानबमोजिमको प्रदत्त हकमा विरोध पर्न जाने अवस्थामा संविधानको धारा १३३ (१) बमोजिम अधिकारक्षेत्र ग्रहण गरी कानून बदर गर्न सकिने भए पनि भैरहेको कानून प्रतिस्थापन गरी नयाँ कानूनको निर्माण गर्ने कुरामा यस इजलासको अधिकारको विषय रहँदैन । विधायिकाले नै विधायन निर्माण गर्नु पर्दछ भन्ने कुरा सर्वविदित नै छ । तसर्थ नियम १४०(१) को व्यवस्था यथास्थितिमा बदर गरी शून्य अवस्था सिर्जना गर्न मिल्ने नदेखिने ।

साबिक प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ११० मा भएको सेवा गणनालाई निरन्तरता दिएको प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम १४०(१) को व्यवस्थालाई यी निवेदकहरूले चुनौती दिए पनि

प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम १४०(१) को सेवा गणनासँग अन्तरसम्बन्ध रहेको नियम १२७(४) (घ) को ३० वर्ष सेवा अवधिका विषयमा भने चुनौती दिएको देखिँदैन । मागबमोजिम सेवा गणनासम्बन्धी नियम १४०(१) को व्यवस्था अमान्य र बदर भएमा प्रतिस्थापन नियमको अभाव भई सेवा अवधि गणना हुन नसक्ने, सेवा अवधि गणना हुन नसक्ने भएपछि अवकाश मिति कायम गर्न नसकिने जस्ता आधारको अभाव हुन गई शून्य अवस्था सिर्जना हुने हुनाले सेवाको गठन र प्रशासनमा नै गम्भीर संकट उत्पन्न हुने देखिएकोले नियम १४०(१) को व्यवस्था यथास्थितिमा बदर गर्न मिल्ने नदेखिने ।

प्रहरी संगठनभित्र सेवा प्रवेश गरिसकेको नाताले संगठनमा गरेको सेवाको गणना गर्ने कुरा स्वाभाविक मान्नुपर्ने हुन्छ । सेवा प्रवेश गरेको नाताले निवृत्तिभरण, उपदानलगायत अन्य सुविधाहरू प्राप्त हुने कुरासँग सम्बन्ध हुन आउँछ । त्यसैबिच कानूनले निर्धारण गरेको उमेरको हदभित्र खुल्ला प्रतिस्पर्धात्मक आधारमा कुनै उपल्लो तह हासिल गरेको कारणले मात्र पूर्व सेवालालाई टुटाउनु पर्ने खास कारण देखिँदैन । जहाँसम्म माथिल्लो तहमा बढी अवधि काम गर्ने मौका हासिल गर्न पाउने हिसाबले खुल्ला प्रतियोगिताबाट प्राप्त गरेको माथिल्लो पदबाट सेवा गणना गर्ने मागको कुरा छ, सो सबैको हकमा बराबर आकर्षित हुने कुरा देखिँदैन । सेवाभित्रबाट खास समूहको हित प्रभावित हुने रहेछ भने पनि सर्वसम्मतरूपमा लागू हुने कानूनी व्यवस्थालाई असंवैधानिक भन्न मिल्ने हुँदैन । त्यसको अतिरिक्त सेवाभित्र प्रवेश गरिसकेपछि खुल्ला प्रतियोगितामा भाग लिई प्रहरी कर्मचारीको हैसियतमा कुनै लाभ वा सुविधा ग्रहण गरेको कुरा पनि सेवाको पृष्ठभूमिमा जोडिन्छ भने त्यो थप प्रश्नको विषय बन्न जाने ।

प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम १४०(१) को व्यवस्था नेपालको संविधानको धारा

१८ को व्यवस्थाविपरीत छ भनी निवेदकहरूले दर्शाएका छन्। उक्त नियमको व्यवस्थाले संविधानको धारा १८ को व्यवस्थाविपरीत हुने परिस्थितिको लागि विशेष व्यवस्था गरेको छ छैन भन्ने प्रश्न पनि विचारणीय छ। नियम १४०(१) को व्यवस्था प्रहरी सेवाभित्र सेवारत प्रहरी कर्मचारीहरूको हकमा सर्वसम्मत रूपमा लागू हुने व्यवस्था भएकोले धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जात, जाति, भाषालगायत कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने खालको देखिँदैन। कुनै वर्गलाई लक्षित गरी उक्त नियम बनेको भन्ने पनि देखिँदैन। धारा १८ का व्यवस्थसँग स्पष्टरूपमा बाझिने गरी नियम १४०(१) को व्यवस्था बनाई लागू गरेको भन्न सकिने निश्चित आधारको अभावमा उक्त नियम बदर गर्न मिल्ने नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

कतिपय प्रहरी कर्मचारीले प्रहरी हुनुको कारणले सेवाको अन्य पदमा प्रतिस्पर्धा गर्न उमेर हदको छुट उपभोग गर्न नपरी अरु खुल्ला प्रतिस्पर्धी वा अरु सेवाबाट प्रहरीमा प्रतिस्पर्धा गर्ने समूह सरहको अवस्था रहेर पनि खुल्ला प्रतिस्पर्धीको छनौट पूर्व प्रहरी सेवामा रहेको सम्बन्धित उम्मेदवारले इच्छा नगर्दा नगर्दै पनि सेवा जोडिने व्यवस्थाबाट केही असर परेको अवस्था हुन सक्तछ। तसर्थ सेवाको आवश्यकता, प्रहरी सेवामा रहेर खुल्ला प्रतिस्पर्धा गरी छनौट भएको उम्मेदवारको वाञ्छनीयता, प्रहरीबाहेक अन्य क्षेत्रबाट प्रतिस्पर्धा गरी छनौट हुनेहरूको सन्दर्भमा निजहरूले प्राप्त गर्ने तुलनात्मक लाभ वा दायित्वको स्थिति, जुन स्रोतबाट आएको भए पनि सेवा प्रवेशपछि संगठनले निजहरूसँग गर्नुपर्ने स्वच्छ व्यवहार जस्ता कुरालाई ध्यानमा राखेर सेवा गणनाको सम्बन्धमा प्रहरी ऐनले नै खास निश्चित र भरपर्दो व्यवस्था गर्नु उचित देखिने हुनाले नीतिगत रूपमा स्पष्ट व्यवस्था प्रहरी ऐनमा नै समावेश गर्न नेपाल सरकारको नाममा निर्देशन गर्ने।

निवेदक मदनबहादुर खड्का र विपक्षी नेपाल सरकार भएको २०६९ सालको रिट नं. ००११

(ने.का.प.२०७१, अङ्क वैशाख, नि.नं.९०९९) मा सेवाको सर्तहरूसम्बन्धी सारवान व्यवस्था ऐनमा नै समावेश गर्नु भनी यस अदालतबाट मिति २०७०।१२।२० मा नेपाल सरकारको नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी भएको भए पनि सोअनुसार हालसम्म नगरी राखेको तर्फ सरकारको ध्यानाकर्षण गराउने।

प्रहरीको योग्यता, छनौट प्रक्रिया, अवकाश, सेवाको गणनाजस्ता विषय सेवासम्बन्धी कानूनको सारभूत व्यवस्था हुनाले सारभूत व्यवस्थाहरूलाई प्रहरी ऐनको निश्चित अधिकारअन्तर्गत बाहेक प्रत्यायोजित विधायनको अंश बनाउनसमेत नमिल्ने हुनाले उपर्युक्तबमोजिम गर्न गराउनका लागि समेत सरकारको नाममा निर्देशन दिने।

इजलास अधिकृतहरू: विश्वनाथ भट्टराई, रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर : रामशरण तिमिल्सीना

इति संवत् २०७२ साल पुस १७ गते रोज ६ शुभम्।

२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ, मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या. श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६८-WS-००२९, उत्प्रेषण, सावित्री श्रेष्ठ वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

साबिक र हाल प्रचलित संविधानमा माफीसम्बन्धमा भएको व्यवस्थाको तुलना गर्दा साबिकमा मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसमा त्यस्तो अधिकार प्रयोग हुने व्यवस्था भएकोमा हाल कसको सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट सो अधिकारको प्रयोग हुने हो भन्ने कुरा उल्लेख भएको देखिएन। तर हाल प्रचलित संविधानको धारा ६६ को उपधारा (२) मा संविधान र संघीय कानूनबमोजिम कुनै निकाय वा पदाधिकारीको सिफारिसमा गरिने भनी किटानीसाथ व्यवस्था भएको बाहेक अन्य जुनसुकै कार्य मन्त्रिपरिषद्को सिफारिस

र सम्मतिबाट हुने व्यवस्था रहेको देखिँदा राष्ट्रपतिले कसैको सिफारिसबिना संवैधानिक कार्य सम्पादन गर्नसक्ने अवस्था देखिँदैन । साथै साबिकमा उक्त अधिकारको प्रयोग के कसरी हुने हो भन्ने सम्बन्धमा कुनै कुरा उल्लेख नभएकोमा हालको संवैधानिक प्रावधानअनुसार कानूनबमोजिम मात्र सो अधिकार प्रयोग हुनुपर्ने देखिन्छ । यसबाट हालको परिवर्तित संवैधानिक सन्दर्भमा माफीसम्बन्धी छुट्टै कानूनको अभावमा सो संवैधानिक व्यवस्था क्रियाशील हुनसक्ने अवस्था नै नदेखिने ।

माफी दिने अधिकारको प्रयोग अनियन्त्रित, अपरिमित र स्वेच्छाचारी ढङ्गबाट हुनसक्ने कुराको परिकल्पना गर्न सकिन्न । संविधानबमोजिम सम्पादन गरिने जुनसुकै कार्यहरूमा संविधानवादका आधारभूत सिद्धान्त र मूल्य मान्यताहरूलाई अनुसरण गर्ने पर्ने हुन्छ । त्यसमा पनि अदालतको अन्तिम फैसलाबाट ठहरेको दण्ड सजायलाई माफी दिनेजस्तो गम्भीर विषयमा विशेषाधिकार प्रयोग गर्दा ज्यादै सचेत र सम्वेदनशील बन्नु पर्दछ । कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तहरूको किञ्चित मात्र पनि उपेक्षा गरी माफीको अधिकार प्रयोग हुन नसक्ने ।

न्यायिक र कार्यकारी कार्यबिच संविधानतः आधारभूत भिन्नता रहेको हुन्छ । कुनै पनि कसुरको आरोप लागेको व्यक्ति दोषी हो वा होइन भनी ठहर गर्ने र दोषी ठहरिएको अवस्थामा निजलाई हुने दण्ड सजाय निर्धारण गर्ने कुरा पूर्णतः न्यायिक अधिकारक्षेत्रभित्रको विषय हो । यसको प्रयोग राज्यको स्वतन्त्र न्यायिक निकायबाहेक अन्यत्रबाट हुन सक्दैन । फैसला अन्तिमताको सिद्धान्त (Finality of the judgment) अनुसार अदालतबाट भएको फैसलाको अन्तर्वस्तुभित्र प्रवेश गरी राज्यका अन्य निकाय वा पदाधिकारीबाट पुनरावेदन सुने जसरी जाँच र पुनरावलोकन गरी अन्यथा गर्न मिल्दैन । त्यस्तो अभ्यासलाई वैधता दिन खोजिन्छ भने न्यायिक स्वतन्त्रता, विधिको शासन र

लोकतन्त्रको अस्तित्व समाप्त भएको सम्झनु पर्ने ।

संविधान, कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तभन्दा बाहिर गई न्यायिक अधिकार प्रयोग हुन नसक्ने कुराको सुनिश्चितता नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १०० र हालको नेपालको संविधानको धारा १२६ ले प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसैले न्यायिक प्रक्रिया सबैको लागि समान, निष्पक्ष, पारदर्शी, निश्चित, अनुमानयोग्य र पहुँचयोग्य रहेको हुन्छ । पात्रभन्दा प्रवृत्ति र घटना वा विषयवस्तु केन्द्रीत रहनु न्यायिक प्रक्रियाको विशेषता हो । मनोगत आवेग र संवेगभन्दा पृथक रही वस्तुनिष्ठ विश्लेषणबाट निष्कर्षमा पुग्ने प्रक्रियाबाटै न्यायप्रति नागरिकको विश्वास टिक्ने ।

अदालतबाट अन्तिम भएको फैसला कार्यान्वयनको सुनिश्चितता न्यायिक प्रक्रियाको अर्को महत्त्वपूर्ण पाटो हो । अदालतबाट फैसला भैरहने तर अनेक बहानामा त्यसको कार्यान्वयन नहुने हो भने अदालतको उपस्थिति र न्यायिक प्रक्रियाको औचित्य रहँदैन । तत्काल प्रचलित नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ११६ र हाल प्रचलित नेपालको संविधानको धारा १२६ को उपधारा (२) तथा धारा १२८ को उपधारा (४) ले फैसला कार्यान्वयनको संवैधानिक सुनिश्चितता खोजिने ।

सामान्य नागरिकले अदालतको अन्तिम फैसलाबमोजिम ठहर भएको सजाय भुक्तान गर्नुपर्ने तर उच्च प्रशासक, राजनीतिक दलका नेता, सभासद वा मन्त्रीलाई सो गर्न नपर्ने छुट हुन्छ भन्ने हो भने घोर असमानताको स्थिति सिर्जना भई कानूनी राज्यको उपहास मात्र हुन पुग्दछ । यसबाट तुलालाई चैन र सानालाई ऐन भन्ने लोकोक्ति चरितार्थ बन्न पुग्दछ र समाज पुनः द्वन्द्वमा धकेलिन्छ । त्यस्तो असमान र भेदभावपूर्ण अवस्थालाई प्रोत्साहित गरिरहँदा न्यायपूर्ण समाज निर्माणको जग नै भत्कन सक्नेतर्फ सम्बन्धित सबै सम्वेदनशील बन्नुपर्ने ।

वस्तुतः न्याय सम्पादन मानवीय कार्य

हो । मानवीय कार्य भएको हुँदा न्याय सम्पादन सदैव त्रुटिरहित भैरहन्छ वा त्यसमा सुधारको कुनै गुन्जाइस नै रहँदैन भन्न खोजिएको होइन । तर त्यस्तो सम्भावित त्रुटि न्यूनीकरण वा निराकरण अन्यत्रबाट खोज्ने नभई न्यायिक पद्धतिअन्तर्गत नै रही खोज्नुपर्ने ।

अदालतको तहगत संरचना र पुनरावेदन सुन्ने खर्चिलो पद्धति न्याय सम्पादनमा रहन जाने त्रुटि सच्याउने प्रयोजनकै लागि हुनु भन्ने कुरा बोधगम्य नै छ । नत्रभने तहतह न्यायिक संरचना खडा गरी एउटै मुद्दाको पटकपटक सुनुवाई गरिरहनु पर्ने लामो र झन्झटिलो प्रक्रियाको औचित्य साबित गर्न सकिन्न । त्यसैले स्वतन्त्र र सक्षम न्यायपालिका, विधिको शासन र उत्तरदायी एवम् गतिशील लोकतन्त्र (Functional democracy) भएको मुलुकमा तहतह हुँदै अन्तिम भएको फैसला कार्यान्वयनमा राज्यकै तर्फबाट व्यावधान खडा गर्न नमिल्ने ।

राष्ट्रपतिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यकारी अधिकारको प्रयोगसम्बन्धी दुवै व्यवस्थालाई अनियन्त्रित नराखी संविधान र कानूनको अधीन राखिएको कुरा स्मरणीय छ । राज्यका निकाय वा पदाधिकारीहरूलाई संविधान र कानूनको अधिनस्थ राख्ने पद्धति विधिको शासन र संविधानवादको आधारस्तम्भ पनि हो । यसको उपेक्षा राज्यको जुनसुकै पदमा बसेको पदाधिकारी होस् वा जस्तोसुकै अधिकार सम्पन्न निकाय होस् गर्न मिल्दैन । अझ राष्ट्रिय एकताको प्रतिकको रूपमा रहेको राष्ट्रपतिलाई त संविधानको पालना र संरक्षण गर्ने गुरुत्तर दायित्वसमेत संविधानले सुम्पिएको हुँदा त्यस्तो सम्मानित संस्थाबाट संविधानविपरीतको कुनै कार्य हुने कल्पनासम्म पनि गर्न नमिल्ने ।

अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयन गर्ने विषय कार्यकारी वा प्रशासकीय हो । अदालतबाट भएको फैसलाको कार्यान्वयन राज्यको कार्यकारी अङ्गले गर्नुपर्दछ । अदालतबाटै फैसला कार्यान्वयन

हुने कानूनी व्यवस्था गरिन्छ भने पनि कार्यपालिकाको सहयोगविना त्यो सम्भव हुन सक्दैन । संविधानको संरक्षक र पालनकर्ताको रूपमा रहेको राष्ट्रप्रमुखबाट संविधान र कानूनबमोजिम अदालतबाट भएको फैसलाले ठहर भएको सजाय कानूनी आधारबेगर माफी हुन नसक्ने ।

न्यायिक प्रक्रियामार्फत् प्रचलित फौजदारी कानून उल्लङ्घन गर्ने व्यक्तिलाई कानूनबमोजिम दण्डित गर्नु राज्यको नियमित कार्य वा दायित्व हो । तर संविधानमा व्यवस्था रहेकै भए पनि सजाय माफी दिने विषय दुर्लभ परिस्थितिमा प्रयोग हुनसक्ने अपवादात्मक प्रावधान मात्रै हो । यो भेदलाई राज्यका जिम्मेवार निकायमा रहने पदाधिकारीले हेक्का राख्नुपर्ने हुन्छ । विशेष परिस्थितिमा ज्यादै सजग, संयमित र जिम्मेवार रूपमा प्रयोग हुनुपर्ने यस्तो अपवादित विषयलाई मूलजस्तो ठानी कसुरदारलाई दण्डित गर्नुपर्ने राज्यको मुख्य दायित्व नै अन्यथा गर्ने प्रयास गरिन्छ भने न्यायिक सक्रियता अपेक्षित हुने ।

के कस्ता कसुरमा माफी दिन मिल्ने हो र के कस्ता कसुरमा माफी दिन नमिल्ने हो भन्ने स्पष्ट व्यवस्थासहितको कानून बन्नुपर्ने हुन्छ । साथै के कस्तो अवस्था र परिस्थितिको विद्यमानतामा माफीको लागि कारवाही चलाउन पाउने हो भन्ने आधारहरू पनि कानूनमा नै व्यवस्थित हुनुपर्ने ।

भविष्यमा बन्ने माफीसम्बन्धी कानून पनि संविधानले अंगिकार गरेको विधिको शासन र न्यायका मान्य सिद्धान्तविपरीत हुन सक्दैन । जसरी कुनै पनि व्यक्तिलाई कसुरदार घोषित गरी सजाय दिने कुरा कानून र स्थापित न्यायिक मान्यताअनुरूप मात्र हुन सक्दछ त्यसरी नै ठहर भएको सजाय अन्यथा गर्ने विषय पनि कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तभन्दा बाहिर गई खोज्न मिल्दैन । कुनै अमुक दलको सदस्य हुनु वा कुनै हैसियत वा भूमिकामा रहनु न्यायिक प्रक्रियालाई विस्थापन गर्ने, दण्डलाई न्यूनीकरण गर्ने

वा माफी दिने आधार बन्न नसक्ने ।

निवेदिकाका भाई भुवन भन्ने उज्जनकुमार श्रेष्ठलाई हत्या गरेको कसुर ठहरी यस अदालतबाट सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय तोकिएका बालकृष्ण ढुंगेलका सम्बन्धमा माथि उल्लिखित कुनै पनि आधार वा अवस्थाको विद्यमानता रहेको पाइँदैन । निज उक्त फैसला हुँदाका अवस्थामा संविधान सभाको सदस्य रहेको भन्ने देखिन्छ । राज्यको महत्त्वपूर्ण निकायको जिम्मेवार पदमा आसिन भएको व्यक्तिले अदालतको अन्तिम फैसलाप्रति सम्मान देखाई तत्काल आत्मसमर्पण गर्नुपर्नेमा सार्वजनिक पद र हैसियतको आडमा राज्यकै अर्को निकायको खुलेआमरूपमा उपेक्षा गरी हिँडनु उचित मान्न सकिन्न । अदालतको फैसला स्वीकार गरी आत्मसमर्पण नगर्ने व्यक्तिका सम्बन्धमा कानून बनाएरसमेत राज्यले सजाय माफीको कारवाही अघि बढाउन नमिल्ने ।

राजनीतिक पूर्वाग्रहबाट मुद्धा चलाइएको भन्ने गोश्वारा र अमूर्त आधार लिई बालकृष्ण ढुंगेललाई अदालतबाट ठहर भएको सजाय माफीको लागि राष्ट्रपतिसमक्ष सिफारिस गर्ने गरी विपक्षी नेपाल सरकारको मन्त्रपरिषद्बाट मिति २०६८।७।२२ को निर्णय र सोसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण काम कारवाहीहरू माथि प्रकरण प्रकरणमा गरिएको विश्लेषणका आधारमा तत्काल बहाल रहेको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३, २४, १०० र १५१ विपरीत भई सोही प्रकृतिको व्यवस्था गरिएको हाल प्रचलित नेपालको संविधानको क्रमशः धारा १८, २०, १२६ र २७६ बमोजिम कायम रहन सक्ने नदेखिएको हुँदा निवेदन मागबमोजिम उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुनुको साथै नेपालको संविधानको धारा २७६ बमोजिमको कानून निर्माण नभएसम्म अदालतको अन्तिम फैसलाबाट ठहर भएको सजाय माफी दिन मिल्ने स्थिति नदेखिएकोले कानून नबनेसम्म त्यस प्रकारको सिफारिस वा निर्णय नगर्नु नगराउनु भनी

विपक्षीहरूका नाममा निर्देशनात्मक आदेशसमेत जारी हुने ।

इजलास अधिकृतः विश्वनाथ भट्टराई र रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटरः रामशरण तिमिल्सिना र विकेश गुरागाई
इति संवत् २०७२ साल पुस २३ गते रोज ६ शुभम् ।
यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार आदेश भएका छन्ः

- ०६७-WO-०३८९, उत्प्रेषण / परमादेश, प्रमोदकुमार झा वि. राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६७-WO-११४८, उत्प्रेषण, सावित्री श्रेष्ठ वि. बालकृष्ण ढुंगेलसमेत

३

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ, मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६९-WO-०९७६, उत्प्रेषण / परमादेश, अधिवक्ता डा. चन्द्रकान्त ज्ञवालीसमेत वि. राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री सुशीला कार्कीको राय

संविधान गतिशील दस्तावेज हो । गतिशीलताबाटै यसले दीर्घ जीवन प्राप्त गरेको हुन्छ । समाजको आवश्यकता, नागरिकको चाहना र समयको मागअनुसारको समसामयिक सुधार वा संशोधनमार्फत हुने परिवर्तनबाट संविधानले दीर्घ जीवन प्राप्त गर्दछ । परिवर्तनको मागलाई सम्बोधन गर्न नसक्ने संविधानको आयु अपेक्षितरूपमा छोटो हुने ।

यथार्थमा बाधा अड्काउ फुकाउने प्रावधान संविधानको नियमित व्यवस्था र पहिलो रोजाई भने होइन । त्यस्तै संविधान कार्यान्वयनको क्रममा सधैं अपेक्षा गरिने विषय पनि बाधा अड्काउको प्रयोग

होइन। सामान्यतः संविधानको क्रियाशीलता अवरुद्ध भएको विषम अवस्थामा संवैधानिक व्यवस्था तत्काललाई सुचारू गराउने संवैधानिक सुरक्षा कवच (Safety Valve) को रूपमा अपवाद स्वरूप मात्र बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग हुन सक्ने।

बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग विवेकपूर्ण ढङ्गबाट, इमान्दारीपूर्वक तथा सुखद् परिणामका लागि गरिने र संवैधानिक प्रणालीको निर्दिष्ट कार्यान्वयनमा कमसेकम चाप पर्ने गरी गर्ने अपेक्षाअनुरूप गर्ने हो भने संवैधानिक प्रणालीको सञ्चालनमा देखिएको गतिरोध फुकाउने सुरक्षा कवचको काम गरी संवैधानिक दुर्घटना हुनबाट जोगाउँदछ। तर संवैधानिक प्रबन्धहरूको गतिलाई ठिक ठाउँमा ल्याउनेभन्दा दलीय स्वार्थ वा स्वार्थ समूहहरूको निहित स्वार्थको पोषणका निमित्त बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग हुन गएमा यसले समग्र संविधानलाई क्षतविक्षत बनाई विग्रहतर्फ धकेल्दै अन्ततः असामयिक अन्ततिर धकेल्न सक्दछ। त्यसैले यो अधिकारको प्रयोग संविधानलाई सम्भावित दुर्घटनाबाट जोगाई सामान्य अवस्थामा ल्याउने सीमित तर असाधारण प्रयासबाट प्राप्त गर्न खोजिने संवैधानिक सञ्जीवनीको रूपमा मात्र गरिनु पर्ने।

प्रतिकूल स्थिति सिर्जना नहोस भनी बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी गर्नको लागि त्यस्तो बाधा अड्काउ परेको कारण वास्तविक समस्यामा आधारित, वस्तुनिष्ठ र संविधान क्रियाशील गराउने अन्तिम विकल्पको रूपमा हुनुपर्दछ भन्ने संवैधानिक मान्यता विकास गरिएको छ। संविधान क्रियाशील गराउने सम्पूर्ण वैधानिक मार्गहरू अवरुद्ध भई अन्य कुनै विकल्प नै बाँकी नरहेको संविधानको गति यथास्थितिमा अवरुद्ध भएको अवस्थामा मात्र बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग अपेक्षित हुन्छ। काल्पनिक तथा यथार्थमा आधारित नभएको बाधा देखाई वा कसैको निहित उद्देश्य परिपूर्तिको

लागी बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग गरिने कुरा संविधानसम्मत हुन सक्ने। बाधा अड्काउ फुकाउने गरी छनोट गरिने विकल्पसमेत संवैधानिक दृष्टिकोणबाट अन्य विकल्पभन्दा उपयुक्त हो भन्ने देखिनुपर्ने।

सोच्दै नसोचिएको अपरिक्लित घटना वा परिस्थितिको सिर्जनाबाट संविधानको कुनै खास प्रावधान क्रियाशील हुन सकेन र त्यसले समग्र संविधानको गतिलाई नै अवरुद्ध पार्दछ भने सो गतिरोध तत्कालको लागि हटाई संवैधानिक प्रक्रियालाई स्वाभाविक गति दिन बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग हुने हो। तर बाधा अड्काउलाई बहाना बनाई यो अधिकारको प्रयोग भैरहेको संवैधानिक प्रावधानलाई नै प्रतिस्थापन गर्ने वा संवैधानिक संरचनाले कल्पना नै नगरेको नितान्त नौलो वा थप व्यवस्था गरी संविधानको पुनर्लेखन वा संशोधन गरे जस्तो परिणाम दिनका लागि हुन सक्ने। बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारले भैरहेको खास संवैधानिक व्यवस्थालाई केही समयका लागि ग्रहण लगाई छेक्ने र तत्काल त्यसको कार्यान्वयन गर्नु नपर्नेसम्मको परिणाम दिने हो। तर भइरहेको व्यवस्थालाई सदाका लागि हटाउने वा निस्क्रिय पार्ने वा कुनै नयाँ व्यवस्था थप गर्ने होइन।

संविधानको निर्माण गर्ने र संशोधन गर्ने विधि, प्रक्रिया तथा प्राधिकारबिच सैद्धान्तिकरूपमा नै उल्लेख्य भिन्नता रहेको हुन्छ। सामान्यतः सार्वभौम अधिकार (Constituent Power) अन्तर्गत संविधानको निर्माण हुन्छ। यसरी निर्माण भएको संविधानलाई सोही संविधानअन्तर्गत व्यवस्थित संवैधानिक अधिकार (Constitutional Power) प्रयोग गरी संविधानले नै सिर्जना गरेको व्यवस्थापकीय अङ्गले संशोधन गर्दछ। अर्थात् संविधान निर्माण सार्वभौम अधिकारको (Sovereign Power) प्रयोगबाट हुन्छ भने त्यसको संशोधन सार्वभौम

अधिकारको प्रत्यायोजित (Delegated Sovereign Power) अधिकारबाट गरिन्छ । लोकतान्त्रिक संविधान सार्वभौम जनताले नै बनाउने हुँदा त्यस्तो संविधान निर्माणमा कुनै पूर्वसर्त वा बन्देज रहँदैन । तर संविधान संशोधनको अधिकारको प्रयोग जनताको प्रत्यक्ष सहभागिताबाट नभई व्यवस्थापिकामार्फत् प्रयोग गर्दा संसदलाई पनि संविधानले निर्दिष्ट गरेका सर्तहरूको अधिनमा रहनु पर्ने बाध्यता हुने ।

संविधानमा अन्तरनिहित आधारभूत सिद्धान्त वा मूल्य मान्यताहरू संविधानको स्वाभाविक गतिशीलतामा स्वतः क्रियाशील हुन्छन् भने संविधानको कुनै व्यवस्थाको गतिशीलतामा बाधा उत्पन्न हुँदा पनि तिनै सिद्धान्तको जगमा नै त्यस्तो बाधा हटाउनु पर्ने हुन्छ । साथै संवैधानिक व्यवस्थाको संशोधन गर्दा पनि यी आधारभूत सिद्धान्तहरू न्यूनतम् मापकको रूपमा रहनु पर्दछ । त्यसैले संविधानमा अन्तरनिहित आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई सो संविधानको संशोधनसमेतले प्रतिस्थापन गर्न सक्ने भने बाधा अड्काउ आदेशको प्रयोगबाट त्यस्तो गर्न मिल्दैन भन्ने स्पष्ट हुनुपर्ने ।

कतिपय संविधानहरूमा संशोधन हुन नसक्ने सिद्धान्तहरू वा सर्तहरू व्यक्तरूपमा नै राखिएका हुन्छन् भने कतिपय अवस्थामा न्यायिक व्याख्याको माध्यमबाट संविधानको आधारभूत संरचनाको रूपमा स्थापित गरिएका हुन्छन् । नेपालको सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताको प्रतिकूल हुने गरी संविधान संशोधन गर्न नसकिने भनी वर्तमान नेपालको संविधानको धारा २७४ को उपधारा (१) ले व्यक्तरूपमा संविधान संशोधनका सीमा निर्धारण गरेको पाइन्छ । तर नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १४८ मा व्यक्तरूपमा संविधान संशोधनका त्यस्तो कुनै सीमा वा बन्देज राखिएको पाइँदैन । तथापि सो संविधानको प्रस्तावनामा अभिव्यक्त भएका उपर्युक्त उल्लिखित

लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र विधिको शासनलाई जीवित राख्ने संवैधानिक आधारस्तम्भलाई नै समाप्त पार्ने गरी जुनसुकैरूपमा उक्त संविधानसमेत संशोधन हुन सक्दथ्यो भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन । संविधानसभाले अन्तरिम संविधानको भावना (Spirit) बाहिर गई अनन्तकालसम्म आफ्नो कार्यकाल थप्दै संविधान संशोधन गर्ने कार्य सो संविधानको आधारभूत सिद्धान्तविपरीत हुने भनी यस अदालतबाट निवेदक भरतमणि जङ्गम विरुद्ध राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत भएको (ने.का.प. २०६८ मङ्सिर, नि.नं. ८६६२, पृष्ठ १२५७) रिट निवेदनमा व्याख्या गरी सिद्धान्त स्थापित भएको देखिन्छ । त्यसैले संविधान संशोधनको कार्यमा समेत संविधानका व्यक्त वा अव्यक्त सीमाहरू रहने भई सो कार्य न्यायिक पुनरावलोकनको दायराभन्दा बाहिर पर्नसक्ने नदेखिने ।

प्रक्रियाका हिसाबले संविधान संशोधन विधायिकी अधिकारक्षेत्रअन्तर्गतको कार्य हो भने बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रकृति पनि विधायिकी नै हो । तर विधायिकी प्रक्रियाबाट संविधान संशोधनसम्म पुग्ने स्वाभाविक संवैधानिक मार्ग अवरुद्ध भएको विषम परिस्थितिमा कार्यकारिणीबाट यस अधिकारको प्रयोग गरिन्छ । सामान्यतः संसदको अधिवेशन चालु नभएको वा विधायिकी अड्ग नै क्रियाशील हुन नसक्ने अवस्थामा बाधा अड्काउ फुकाउने संविधानको व्यवस्थालाई क्रियाशील गराउनु पर्ने हुन्छ । यस्तो आदेश तत्काल संसदको बैठकसमक्ष पेश गरी अनुमोदन गराउनु पर्ने हुँदा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको अन्तिम नियन्त्रण विधायिकाको हातमा रहने ।

संविधान संशोधनको दायरा बृहद् हुन्छ भने बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको दायरा, प्रकृति र उद्देश्य ज्यादै सीमित हुन्छ । त्यसैले संविधानको संशोधन गरेजस्तो व्यापकरूपमा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग हुन सक्ने । त्यसैले बाधा

अड्काउ फुकाउने अधिकारलाई सबै संवैधानिक समस्याहरूको सर्वोषधि (Panacea) ठान्नु हुँदैन, न त त्यसलाई जुनसुकै हदसम्म फुकाउन वा तन्काउन हुने।

गतिरोध हटाउने विभिन्न विकल्पहरू छन भने तीमध्ये कुन विकल्प रोच्ने भन्ने कुरा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारको प्रयोग गर्नेले जान्ने विषय हो। तर त्यसरी चयन गरिएको विकल्प संविधानको समग्र भावना सापेक्ष, कम विवादित र संविधानलाई कमभन्दा कम ग्रहण लगाउने प्रकृतिको हो, होइन र सो विकल्पको बाधा अड्काउ परेको कारणसँग सार्थक सम्बन्ध रहेको छ छैन भनी खोजी गर्नु नागरिकको कर्तव्य हुने भई प्रस्तुत रिट निवेदनलाई सोही कुराको द्योतकका रूपमा लिनु पर्दछ। अर्थात् बाधा अड्काउ निवारण गर्ने निहुँमा संविधानको वास्तविक बाधा अड्काउसँग असम्बन्धित र गैरसंवैधानिक विकल्पलाई वैधता दिने उद्देश्य लुकेको देखिनु हुँदैन। बाधा अड्काउ फुकाउन अवलम्बन गरिने विकल्प यथार्थमा आधारित हुनुका साथै अन्तरिम संविधानको प्रस्तावना र प्रावधानहरूले आत्मसात् गरेको आधारभूत संवैधानिक प्रारूप (Constitutional scheme) अनुकूलसमेत हुनुपर्ने।

यथार्थमा बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशको प्रस्तावनामा उल्लेख भएको जस्तै संविधानसभाबाट संविधान बनाउने उद्देश्यले संविधानसभाको निर्वाचन गराउने कुरा संविधानकै गन्तव्य हो। अन्तरिम संविधान र सर्वोच्च अदालतको निर्णयबमोजिम कार्य सम्पन्न नगरी अझ भन्ने हो भने तिनको भावनाविपरीत काम गरेबाट उत्पन्न परिस्थिति हो, बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशको प्रस्तावनामा उल्लेख भएको परिस्थितिहरू। संविधान र अदालतको आदेशमा उल्लिखित काम नगर्ने अनि त्यसैको कारण बनाई संविधानको कार्यान्वयनमा बाधा भयो भनी बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी गर्नु कतिको स्वाभाविक हो विचारणीय देखिने।

संविधान स्वयम्मा वैध राजनीतिक

लिखतसमेत भएकोले यसअन्तर्गतको क्रिया प्रिय वा अप्रिय जे भए पनि शिरोपर गरी संवैधानिकरूपले निर्धारित प्रक्रिया पुरा गर्न दिएको भए बाधा अड्काउ फुकाउने जस्तो विवादित परिस्थितिको विकल्प रोच्नुपर्ने अवस्था आउने थिएन होला। कानून उल्लङ्घनको परिस्थितिलाई वैध अपवाद सम्झने हो भने कानूनी राज्यले आफ्नो दिशा र लक्ष्य गुमाउँछ र अपवादहरूको ढेरीले कानूनलाई सिथिल बनाई धरासायी बनाउँछ। कानूनको पालना गर्ने गराउने सांस्कृतिक समस्या राज्य व्यवस्थामा रहिरहेसम्म संवैधानिक पद्धतिको कार्यान्वयन दुरुह बनिरहन्छ, जसले अन्ततः संविधानवादको औचित्य र भविष्यसमेत अनिश्चित बनाउँछ। कमसेकम नयाँ संविधानले यस्तो नियती भोग्न नपरेमा मुलुकको संवैधानिक विकासको गति अगाडि बढ्न सक्तछ भन्ने अपेक्षा राख्न सकिने।

संविधानको कार्यान्वयनमा अप्रत्यासित व्यवधानभन्दा पनि अन्य व्यवधानको आधार बनाउने कुरा सोच्न सकिँदैन र त्यस्ता कुनै आधारहरूमा बाधा अड्काउ फुकाउने नामको विकल्पहरू खोज्ने वा खोज्न दिने सोच र संस्कार बस्यो भने भविष्यसम्म पनि संवैधानिक पद्धतिको कार्यान्वयनमा अनेकौं खतरा र व्यवधानहरू सम्भाव्य भै निरापद कार्यान्वयन असम्भव प्रायः हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ। यस्तो परिस्थिति र प्रवृत्ति भविष्यको लागि समेत अचिन्त्य र अग्राह्य हुनुपर्दछ र यस्तो स्थिति र प्रवृत्ति विरुद्ध संविधान र संविधानवाद दृढतासाथ उभिइरहनु पर्ने।

संविधानसभाको नयाँ निर्वाचनको लागि प्रधानन्यायाधीशको नेतृत्वको सरकारको परिकल्पना र औचित्य संविधानभित्र कतै नदेखिएको दृश्य हो भने त्यस प्रयोजनको लागि राजनीतिक दलहरू र प्रधानन्यायाधीशबिचको सहमति वा संवाद संविधानले सोच्दै नसोचेको र अन्तरिम संविधानको आधारभूत सिद्धान्तभित्रको विषयसमेत होइन। यसरी जुनजुन उद्देश्यले बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी

गरेको भनेको हो ती कुराहरू यथार्थमा संविधान कार्यान्वयनको सिलसिलामा सिर्जना भएका अवरोध फुकाउनभन्दा पनि विद्यमान समाधानका संयन्त्रको प्रतिस्थापनको हिसाबले आएका देखिने।

संविधान कार्यान्वयनको सिलसिलामा वास्तविक व्यवधान खडा हुन आएमा बाधा अड्काउ फुकाई संविधानलाई वा संवैधानिक प्रक्रियालाई मौलिक मार्ग (लिक) मा फर्काउनु एउटा कुरा हो। स्वाभाविक संवैधानिक प्रक्रियालाई छाडेर राजनीतिक निर्णयको आधारमा संवैधानिक पद्धतिलाई लिकबाहिर जान सक्ने गरी त्यस्तो आदेश जारी गर्ने गराउने परिस्थिति कहिल्यै नआओस् भनी विशेषरूपले विचार गर्नुपर्ने।

प्रधानन्यायाधीशको अध्यक्षतामा चुनावी सरकार बनाउने राजनीतिक सहमति हुनु र त्यसैलाई तत्कालीन मन्त्रिपरिषद्ले बाधा अड्काउको आधार मानी राष्ट्रपतिसमक्ष पेस गर्नु एउटा अनौठो संयोजन देखिन्छ। त्यसबाट स्वतन्त्र न्यायपालिकालाई वा त्यसका नेतृत्वलाई राजनीतिक रङ्गमञ्चमा तान्न सकिने परिस्थिति आएको र उक्त विषय गम्भीर प्रकृतिको देखिने।

प्रमुख राजनीतिक दलहरूबिच भएको भनिएको ११ बुँदे सम्झौताका आधारमा बाधा अड्काउ फुकाउन मन्त्रिपरिषद्बाटै राष्ट्रपतिसमक्ष सिफारिस गरिएको भन्ने देखिँदा मन्त्रिपरिषद्को अस्तित्व कायमै रहेको मान्नुपर्ने हुन्छ। संविधानसभाको अर्को चुनाव गराउने प्रावधान अन्तरिम संविधानमा नरहेको कारण वा अर्को चुनाव गराउन संविधानका व्यवस्थाबाट अवरोध पुगेको हो भने तिनै कारण निवारणसँग मात्र सम्बन्धित भई बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी हुनु वाञ्छनीय हुने।

संक्रमणकालीन राज्य व्यवस्थाका चुनौतिहरू सामना गरी संविधानसभामार्फत नयाँ संविधान निर्माण गर्न संसद रहेकै अवस्थामा समेत बहुमतीयभन्दा

सहमतीय सरकारको गठनलाई अन्तरिम संविधानले प्राथमिकता दिएको पाइन्छ। त्यसैले संविधानसभा वा व्यवस्थापिका संसद नरहेको अवस्थामा भैरहेको मन्त्रिपरिषद्बाट संविधानसभाको अर्को चुनाव गराउने विषयमा राजनीतिक सहमति नभएमा राजनीतिक दलहरूकै प्रतिनिधित्वमा अर्को सहमतीय सरकार गठन गरी अर्को संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्नु लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता अङ्गीकार गरेको अन्तरिम संविधानको भावना मनसायअनुकूल हुने।

सरकार गठन गर्दा संविधानको धारा ३८ को उपधारा (७) को खण्ड (ख) मा रहेको व्यवस्थापिका संसदको सदस्य नरहेमा प्रधानमन्त्री पदमुक्त हुने व्यवस्थाले सम्म बाधा पुर्याउने हुँदा सो हदसम्मको बाधा फुकाउन धारा १५८ अन्तर्गत आदेश जारी गर्नु मात्रै पनि यस प्रयोजनको निमित्त पर्याप्त हुने देखिन्छ। राजनीतिक सहमतिको आधारमा राजनीतिक प्रक्रियाबाटै नयाँ सरकार गठन गर्न सकिने स्वाभाविक संवैधानिक विकल्प र प्रक्रिया अवलम्बन नगरी बहालवाला प्रधानन्यायाधीशको नेतृत्वमा गैरराजनीतिक चरित्रको सरकार गठनको छिद्रान्वेषणबाट लोकतान्त्रिक अभ्यास र संस्थाहरूमा पर्ने असर तत्कालीन मात्र नभई दुरगामी हुने निश्चित हुने।

संवैधानिक जटिलता राजनीतिक र संवैधानिक दुवै प्रकृतिका संकटहरूबाट आउन सक्दछ। राजनीतिक संकट राजनीतिक कारणहरूबाट सिर्जना भएका हुन्छन्। त्यसका पछाडि अनेकन राजनीतिक लाभ हानिका जोड घटाउहरू रहेका हुन सक्छन्। अर्कोतर्फ संवैधानिक सङ्कट संविधानको क्रियाशीलतामा अवरोध आएबाट सिर्जना हुने परिस्थिति हो। संविधानका वैधानिक समस्याको हल वैधानिक तवरबाटै खोजिनु पर्दछ न कि अन्य तवरबाट।

संविधान राजनीतिलाई उन्नत, परिस्कृत

र समुन्नत बनाउने कानूनी दस्तावेज पनि हो । कुनै पनि संवैधानिक पद्धतिले आफैँ स्वतः फल दिँदैन न त अन्यत्र वाञ्छित फल दिएको कुनै संवैधानिक प्रणालीलाई अनायस प्रत्यारोपण गर्दैमा त्यस्तो आयातित प्रणाली नयाँ समाजमा झाङ्गीन सक्तछ । ज्ञातव्य छ, कुनै पनि मुलुकको संवैधानिक प्रणाली सम्बन्धित समाज र समयसापेक्ष र मौलिक भएमा मात्र स्थापित हुन सक्तछ । त्यसैले वृक्षरूपी संविधानलाई हुर्काउने, बढाउने र फल्ने फुल्ने अवस्थामा पुर्‍याउन राजनीतिक नेतृत्व तहमा रहेका कर्ताहरूले आफैँ भित्रबाट संवैधानिक संस्कार बसाली इमान्दार मालीको रूपमा काम गर्न र त्यस्तो गरेको भनी आम नागरिक समुदायमा देखाउन पनि सक्नुपर्दछ । संवैधानिक प्रतिफल प्राप्तिको अभिलाषामा वृक्षरूपी संवैधानिक प्रणालीको बलात् छेदन गरियो भने त्यसले वाञ्छित फल नदिने मात्रै होइन बरू संवैधानिक वृक्ष नै सुकेर निष्प्राण बन्न पुग्दछ । संवैधानिक प्रणालीको अल्पायुमै अवसान गराउने अभ्यासमा सिर्जनशील राजनीति संलग्न हुन नसक्ने ।

संविधान पालन गर्ने कुरा लोकतान्त्रिक आचरण र संस्कारको कुरा पनि हो । संविधान सामाजिक आचरणको सबैभन्दा उपल्लो बन्धन वा नियम हो । कठोर र अनुशासित अभ्यासबाट मात्रै संविधानको पालना गर्न सकिने हुँदा कानूनी राजको संस्कृतिले राम्रो जग नहालेको समाजका सदस्यहरूमा यसको पालनाभन्दा उल्लङ्घन गर्ने प्रवृत्ति बढी रहेको पाइन्छ । अझ संविधान निर्माणमा जसको मुख्य प्रभाव वा भूमिका हुन्छ, त्यसले संविधानलाई आफ्नो शक्तिको उपज ठानेको हुनसक्छ । संविधानका मस्यौदाकारलाई संविधानको प्रावधान उल्लङ्घन गर्ने छुट हुन्छ भन्ने अहम्वादी सोच रह्यो भने संविधानको शीघ्र अवसान हुन पुग्दछ । संविधान जसले बनाएको वा संविधान निर्माणमा जसको निर्णायक प्रभाव रहेको भएपनि संविधान जारी भइसकेपछिको अवस्थामा संविधान

एउटा निर्वैयक्तिक लिखत हुन जान्छ र स्वयम् संविधान निर्माता पनि त्यस्तो संविधानको अधिनस्थ हुन पुग्दछ । बरू जसले संविधान निर्माणमा मुख्य भूमिका खेलेको हो, उसले नै संविधानको कार्यान्वयनमा इमान्दारीतापूर्वक बसी बढी अनुशासन प्रदर्शित गर्ने अपेक्षा गरिन्छ । त्यसैले संविधानका निर्माता शक्तिहरू नै संविधानको कार्यान्वयन र पालनामा बढी जिम्मेवार हुनुपर्ने ।

वस्तुतः लोकतन्त्र भनेकै जनताको मतका आधारमा सरकारको निर्माण र सञ्चालन गर्ने पारदर्शी, उत्तरदायी र कल्याणकारी पद्धतिको पर्याय हो । शासन व्यवस्थामा नागरिकको सहभागिता र नियन्त्रण लोकतन्त्रको सुन्दर पक्ष हो । राजनीतिक दल र तिनका नेताहरूले नागरिकको प्रतिनिधि भई सरकारको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने हुँदा त्यो स्वाभाविक मार्ग र विकल्पलाई विस्थापित गरी सरकार निर्माण गर्न अन्य उपाय खोज्ने कुरालाई लोकतान्त्रिक पद्धतिले स्वीकार्न नसक्ने ।

राज्यको सम्पूर्ण शक्ति एउटै निकाय वा व्यक्तिमा केन्द्रित गरिने शासन व्यवस्था लोकतान्त्रिक हुन सक्ने भन्ने कुरामा विवाद छैन । निरङ्कुशताको खराबी हटाउन राजनीतिक चिन्तकहरूले राज्यको शक्ति वा अधिकारलाई कुनै एक निकाय वा व्यक्तिमा मात्र केन्द्रित हुन नदिई विभाजन गर्नुपर्ने मान्यता अधि सारेको पाइने ।

संसदीय प्रजातन्त्रमा संसदको नेता मन्त्रिपरिषद्को प्रमुख वा प्रधानमन्त्री बन्ने र राष्ट्राध्यक्ष सहितको संसदको परिकल्पना गरिएको हुन्छ । तर कार्यपालिका प्रमुख न्यायिक अङ्गको समेत प्रमुख हुने र न्यायिक नेतृत्वले कार्यपालिका प्रमुखको दायित्व लिने कुरा शक्ति पृथकीकरण, सन्तुलन र नियन्त्रण, विधिको शासन तथा संविधानवाद विपरीतको अवस्था हो । आवश्यकताको सिद्धान्तको अन्धाधुन्ध प्रयोग गरी यसको आडमा यस्तो अभ्यासलाई वैध ठान्ने हो भने

संविधानवादको निरन्तरता कायम रहन नसक्ने ।

अन्तरिम संविधानको मर्म, भावना र मूल्य मान्यताको वरिष्ठलाप राज्यको कार्यकारी, व्यवस्थापकीय र न्यायिक अधिकार एउटै व्यक्ति वा निकायमा राख्ने सोच र त्यस्तो सोचलाई मूर्तरूप दिने प्रवृत्तिलाई लोकतन्त्र र विधिको शासनअनुरूप कहाँसम्म मान्न सकिएला सो विचारणीय छ । स्थापित मूल्य, मान्यता र अभ्याससँग मेल नखाने विषयलाई संवैधानिकताको आवरण दिन नमिल्ने ।

कार्यकारीबाट संविधानमाथि हुनसक्ने प्रहार वा अतिक्रमणमा रक्षाकवच भई उभिनुपर्ने गहन संवैधानिक जिम्मेवारीयुक्त प्रधानन्यायाधीश स्वयम्ललाई कार्यपालिकाको प्रमुखमा एकसाथ दुवै किसिमको काम गराउन लगाउने हो भने उसबाटै संविधानको मर्मच्छेदन हुन जाने भई संविधानले अंगिकार गरेको शक्ति पृथकीकरणको मुलभूत मान्यता धरापमा पर्न सक्ने ।

कार्यपालिका प्रमुख र प्रधानन्यायाधीश दुवैको हैसियत एकसाथ ग्रहण गर्नु आधुनिक लोकतन्त्रको मूल्यअनुकूल देखिँदैन । कार्यपालिका प्रमुख भै काम गर्दा प्रधानन्यायाधीशको हैसियत क्रियाशीलरूपमा उपयोग गरेको नभए पनि कार्यपालिका प्रमुखको अर्को चिनारी प्रधानन्यायाधीशसमेत रहने गरेकोबाट स्वतन्त्र न्यायपालिकाको कार्यान्वयनमा जनमानसमा पर्ने मनोवैज्ञानिक चापसमेत लोकतन्त्र र न्यायप्रणालीको हितमा रहेको देखिँदैन । त्यसै निम्ति यस अदालतले आदेश जारी गरी कार्यपालिका प्रमुख रहेका प्रधानन्यायाधीशको हैसियतमा परिचित नहुन स्मरण गराउनु परेको थियो । यसबाट हानी न्यूनीकरणमा केही सहयोगसम्म पुग्ने भए पनि प्रधानन्यायाधीशको पदको हैसियतको निरन्तरताले संवैधानिक प्रणालीहरूमा दिने मनोवैज्ञानिक प्रभावको पूर्ण उन्मुक्ति भएको थियो भन्न नसकिने ।

संविधानसभाको अर्को निर्वाचन सम्पन्न भई

संविधान जारी भएको हालको परिणामलाई एकक्षणको लागि बिसेर प्रधानन्यायाधीशको नेतृत्वमा बनेको सरकारले आफ्नो कार्यादेश पुरा गर्न नसकेको वा परिणाम नकारात्मक आएको वा संक्रमणकाल लम्बिँदै गई त्यस्तो सरकार असीमित र निरङ्कुश बन्दै जान सक्ने खराब अवस्थाको कल्पना गर्ने हो भने त्यतिखेर राजनीतिक प्रणालीले सो सरकारको विकल्प दिने कुनै गुञ्जाइस नै देखिँदैन । राजनीतिक प्रक्रिया र नियन्त्रणबाट सरकारको गठन र विघटन हुन नसक्ने त्यस्तो अवस्थामा लोकतान्त्रिक प्रणाली र संस्था एवम् संवैधानिक प्रणालीमा आउन सक्ने सम्हाल्नै नसकिने प्रतिकूल स्थितिलाई हालको परिणामसँग तुलना गरी त्यस्तो सरकारको औचित्य पुष्टि गर्न खोज्नु कत्तिको जायज हो विचारणीय छ । यसरी भइरहेको व्यवस्थाभन्दा नितान्त फरक परिस्थिति निर्माण भएको देखिने ।

संविधानसभाको नयाँ निर्वाचन सम्पन्न भई गठन भएको अर्को संविधानसभाले अन्तरिम संविधान, २०६३ लाई विस्थापित गर्दै नेपालको संविधान जारी गरेको देखिन्छ । संविधानसभाको गठनसँगै व्यवस्थापिका संसद स्वतः क्रियाशील भई संसदमार्फत नयाँ सरकारसमेत गठन भैसकेको हालको अवस्थामा प्रधानन्यायाधीशको सरकार रहुँदाको स्थिति कायम रहेको देखिँदैन । प्रधानन्यायाधीशको सरकारलाई राजनीतिक प्रक्रियाबाट गठन भएको सरकारले विस्थापित गरिसकेको अवस्थामा प्रस्तुत बाधा अड्काउ आदेशका सम्बन्धमा निवेदकहरूले उठाएको मुख्य संवैधानिकताको विषयले मार्ग परिवर्तन गरिसकेको देखिने ।

बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशअन्तर्गत गठित मन्त्रपरिषद्ले संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्न सकेको छ । संविधान र सर्वोच्च अदालतको फैसलाबमोजिम हुनुपर्ने निर्वाचन जसरी भए पनि सम्पन्न भएको छ । निर्वाचनमार्फत नेपाली

जनताले शासनमा सहभागी हुनु सार्वभौम अधिकारको अन्तरनिहित विषय भएकोले सम्पन्न भइसकेको निर्वाचनको वैधतामा प्रश्न उठ्न सक्दैन । निर्वाचन सम्पन्न हुनु स्वयम्मा महत्त्वपूर्ण उपलब्धी हो तर सोको कारणले बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी गर्नुको औचित्य र परिस्थिति स्थापित हुने होइन । त्यसको वैधताको पुनरावलोकन हुन नसक्ने पनि होइन । जुन सन्दर्भमा उक्त आदेश जारी भएको छ सोही रोहमा विचार गर्नुपर्ने हुँदा पछि भए गरेको कार्यले सो हुनुको कारणको वैधता स्थापित हुने होइन । केवल सही तरिकाबाट सही कुराको स्थापना हुन्छ र हुनुपर्छ भन्ने मान्यतामा विचलित हुनुपर्ने परिस्थिति देखिएको छैन । अहिलेको सन्दर्भमा प्रधानन्यायाधीश नेतृत्वको मन्त्रिपरिषद्बाट सञ्चालित निर्वाचन सम्पन्न भइसकेकोले त्यसबारे अन्यथा भन्न र गर्नुपर्ने अवस्था नहुने ।

अन्तरिम संविधानअन्तर्गतको विवादित प्रश्नको रूपमा उत्पन्न भएकोमा अहिले अन्तरिम संविधान स्वयम् पनि नेपालको संविधानबाट प्रतिस्थापित भइसकेको अवस्था छ । तत्कालीन संविधानबमोजिम गर्नुपर्ने नगरिएको कुरा र त्यसरी बाँकी रहेको कुरा नयाँ संविधानअन्तर्गत ग्रहण गरी नसकेको उक्त विषयमा अब थप आदेश जारी गर्नुको प्रयोजन नदेखिने ।

अन्तरिम संविधान नै प्रतिस्थापित भई नयाँ जारी भएको नेपालको संविधानको व्यवस्था कार्यान्वयन भई गठन भएको यस संवैधानिक इजलासले तत्कालिन अन्तरिम संविधानअन्तर्गत जारी भएको बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशउपर पर्न आएको विषयको सुनुवाई गरिरहेको यस परिवर्तित अवस्थामा बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश नै अवैध र अमान्य भनी निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्दा उक्त आदेशबमोजिम सम्पन्न संविधानसभाको निर्वाचन, संविधानसभाले निर्माण गरी जारी भएको

नेपालको संविधान र त्यसले खडा गरेको राज्यका सम्पूर्ण निकायहरूको वैधता समाप्त हुने र चालू संवैधानिक प्रणाली नै शून्यमा परिणत भई थप संवैधानिक रिक्तता र जटिलताको स्थिति सिर्जना हुने देखिने ।

अदालतले संवैधानिक जटिलता वा रिक्ततालाई व्याख्याको माध्यमबाट हटाउने वा पूर्ति गर्नेसम्म हो । भैरहेको संवैधानिक प्रणालीलाई खलबल्याई संवैधानिक अनिश्चितता (Constitutional Chaos) सिर्जना गराउने होइन । तत्कालीन नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ लाई हाल लागू भएको नेपालको संविधानले खारेज गरी संवैधानिक व्यवस्थामा नै आमूल परिवर्तन आइसकेको यस स्थितिमा नागरिक र राष्ट्रको बृहत्तर हित र सन्तुष्टिलाई अदालतले अन्देखा गर्न हुँदैन । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले कल्पना नै नगरेको प्रधानन्यायाधीशको नेतृत्वमा सरकार गठन गर्नु संविधानवादको हिसाबले ग्राह्य मान्न नसकिने भए पनि मौकामै सो आदेशको कार्यान्वयन नरोकिएको र उक्त आदेश बमोजिमको सरकारमार्फत सम्पन्न भएको चुनावबाट गठित संविधानसभाले नयाँ संविधान निर्माण गरी सो संविधानअन्तर्गत राज्य प्रणालीले भर्खरै गति लिएको हुँदा संवैधानिक शैशवावस्थालाई हठाथ शून्यमा झार्न मनासिब देखिएन । मुलुक र जनताको सर्वोत्तम हितको लागि अदालतले संयमित हुनुपर्ने सर्वमान्य सिद्धान्त (Populi Est Suprema Lex) लाई ख्याल गर्नुपर्ने साथै विवादित आदेश कालातीत भइसकेको अवस्थामा सोअन्तर्गत भैसकेको कार्य बदर गरी अनिश्चिततातर्फ लैजाने गरी आदेश जारी गर्नुको सान्दर्भिकता नै समाप्त भैसकेको हुँदा अब मागबमोजिम कुनै आदेश जारी गर्न नपर्ने ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को अन्तरनिहित शक्ति पृथकीकरण तथा नियन्त्रण र सन्तुलनको सिद्धान्तअनुरूप शासन प्रवन्ध सञ्चालन

हुनुपर्नेमा विभिन्न व्यावहारिक परिस्थितिको नाममा संविधान, कानून र न्यायिक निर्णयको सही कार्यान्वयन नगरी संवैधानिक पद्धतिमै दिशान्तरको ढोका खोली अनपेक्षित रूपमा बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश जारी गर्ने परिस्थिति निर्माण गर्नु सही कानूनी कदम नभएको साथै संवैधानिक पद्धतिको सही र इमान्दार कार्यान्वयन गर्ने हिसाबले त्यस्तो स्थिति कहिल्यै पनि वाञ्छनीय हुन नसक्ने स्पष्ट छ । त्यस्तो परिस्थिति निर्माण गरी संविधानको सिद्धान्तले मिल्दैन नमिल्ने कार्यपालिकाको प्रमुखको कार्य गर्न न्यायपालिकाको प्रमुखलाई खटाउने र संविधानबमोजिम गठन र सञ्चालन हुन सक्ने र पर्ने कार्यपालिकाको सञ्चालनलाई सोविपरीत र भिन्न तरिकाले सञ्चालन गर्नु उचित थिएन ।

संविधानको वैधानिक धार वा नियमित वहावलाई छाडी संविधानले अनुमति नदिने अकल्पनीय र पद्धति असङ्गत अभ्यास गरियो भने त्यस्तो अभ्यास स्वस्थ संवैधानिक विकासको लागि घातक हुन पुग्दछ भन्ने स्पष्ट छ । त्यसैले यस्ता खालका प्रयोगहरू भविष्यको सुखद र सकारात्मक संवैधानिक विकासका लागि पनि पुनरावृत्ति गरिनु नहुने ।

अतः लोकतन्त्रको मान्य आदर्श र लोकतान्त्रिक सरकारको चरित्र नसुहाउँदो हुने गरी प्रधानन्यायाधीशलाई नै मन्त्रिपरिषद्को अध्यक्ष बनाउनेजस्तो कुनै किसिमको अभ्यास स्पष्ट संवैधानिक प्रत्याभूति बेगर नेपालको संविधानवाद र संवैधानिक पद्धतिका दृष्टिले अन्तरिम संविधानको कार्यान्वयनको सिलसिलामा तथा तदोपरान्तको संवैधानिक पद्धतिको कार्यान्वयनको सिलसिलामा समेत अवाञ्छित हुने हुनाले त्यस्तो कार्य अब फेरि कुनै हालतमा दोहोरिन नपाउने गर्न गराउन र त्यसतर्फ सदैब सचेत रहन निर्देशनसहित विपक्षीहरू सम्माननीय राष्ट्रपतिलगायत सबैमा यो आदेशको प्रतिलिपि पठाइदिने ।

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय, मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री ओम प्रकाश मिश्रको राय:

मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसको आधारमा मिति २०६९।१२।१ मा सम्माननीय राष्ट्रपतिबाट जारी भएको बाधा अड्काउको आदेश विरुद्धमा प्रस्तुत निवेदन परेको देखियो । उक्त आदेश नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १५८ बमोजिम जारी भएको तथ्य आदेशको सूचनाबाट नै देखिएको छ । सार्वभौम जनप्रतिनिधि रहेको संसदबाट मिति २०७०।१०।१३ मा अनुमोदित पनि भैसकेको देखिन्छ । उक्त जारी भएको आदेशमध्ये मूलतः सर्वोच्च अदालतको प्रधानन्यायाधीशको अध्यक्षतामा संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न गरी अर्को मन्त्रिपरिषद् गठन गर्ने प्रयोजनार्थ गठित मन्त्रिपरिषद् विषयमा निवेदनले प्रश्न उठाएको पाइयो । उक्त आदेशअनुरूप मन्त्रिपरिषद् गठन भई, संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न भई, सार्वभौम जनताका प्रतिनिधिबाट संविधानसभा बनी, राजनैतिक दलका जनप्रतिनिधिहरूबाट नयाँ मन्त्रिपरिषद् गठन भई उक्त बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशबमोजिमका कार्यहरू सम्पन्न भई आदेशको प्रयोजन समाप्त भइसकेको अवस्था छ । संविधानसभाबाट नेपालको संविधान पनि जारी भइसकेको छ । नेपालको संविधानको धारा ३०८ बाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ पनि खारेज भइसकेको छ । अब, अस्तित्वमै नरहेको बाधा अड्काउ फुकाउको आदेशलाई उत्प्रेषणको रिटबाट बदर गर्नुपर्ने अवस्था रहेन । उक्त आदेशानुसार नियुक्त भएको मन्त्रिपरिषद्को अध्यक्षले राजीनामा दिइसकेको र निजको अध्यक्षतामा गठित मन्त्रिपरिषद् नै हाल बहाल नरहेको हुँदा त्यस विषयमा पनि अधिकारपृच्छा वा परमादेशको आदेश गरिरहनु परेन । तसर्थ अब यस परिवर्तित परिस्थितिमा प्रस्तुत रिट निवेदन जारी हुनसक्ने अवस्था नरहेको आधारबाट रिट निवेदन खारेज गर्ने गरेको हदसम्म मात्रमा मेरो सहमति छ ।

रिट निवेदन खारेज हुने भएपछि बाधा अड्काउ फुकाउको आदेशको विषयमा उचित वा अनुचित भयो भनी प्रश्न गर्नु, त्यसभित्र प्रवेश गरी विवेचना गर्नु अनावश्यक देखिन्छ। प्राविधिक कारणबाट बाधा अड्काउ फुकाउको आदेशको असर पर्ने अवस्था सबै समाप्त भइसकेको आधारबाट रिट निवेदन खारेज गर्ने गरेको हदसम्ममा मैले सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश तथा अन्य माननीय न्यायाधीशहरूसँग विमत हुनुपर्ने कुनै आधार देखिँदैन। कुनै एक कारणबाट रिट निवेदन खारेज हुने अवस्था देखिसकेपछि निवेदनमा उठाइएका अन्य असान्दर्भिक विषयहरूमा ठित मन्त्री नियुक्त भएको मन्त्रीनिक व्यवस्था र टिका टिप्पणी गर्नु उचित हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा भने मेरो फरक राय व्यक्त गरेको छु।

फैसला गर्दा कहिले कहिले न्यायिक टिप्पणी गर्नुपर्ने हुन्छ। यस्तो अवस्थामा आफ्नो दायित्वबाट निर्णयकर्ता पछि हट्नु पनि हुँदैन। तर यस्तो टिप्पणी गर्ने पर्ने अत्यावश्यक अवस्था भएमा मात्र गर्नुपर्ने हुन्छ। उदाहरणको लागि कुनै कानूनको अभावले न्याय परेन भने त्यसको विवेचना टिप्पणी गरी कानूनको अभावले रिट खारेज गरे पनि त्यस्तो कानून बनाउन आदेश गर्नु आवश्यक हुन्छ र यस्तो आदेश गर्नुबाट न्यायकर्ता विमुख हुनु नहुने।

अदालतका निर्देशनहरू केवल बौद्धिक विलासिता र कोरा अतिरिक्त विषय मात्र हुँदैनन्। नत अदालत सस्तो लोकप्रियताका लागि नै उद्वत हुन सक्छ। निरर्थक र कार्यान्वयनमा नै आउन नसक्ने निर्देशनले अदालतको गरिमालाई उच्च पार्न सक्दैन। त्यस्ता निर्देशनहरू कालान्तरमा न्यायिक प्रणालीको प्रभावकारिताको लागि बोझिलो साबित हुन सक्ने।

एउटा राजनीतिक परिवेश देशमा आयो र गयो। सार्वभौम जनताको इच्छा मत गैरराजनैतिक संस्थाका व्यक्तिबाट चुनाव गराउने राजनीतिक

सहमतिको परिवेश आयो। सार्वभौम जनताको माझमा गई चुनाव गराई चुनावी सरकार बनाउने राजनैतिक सो चलाई नियत गलत भयो भन्न सकिने अवस्था हुँदैन। भोलि राजनीतिक परिवेश यस्तो हुने वा नहुने भनी आँकन स्वयम् राजनीति गर्नेहरूले पनि सक्दैनन्। भविष्यमा यही संविधान रहला नरहला! यही कानूनी पद्धति रहला नरहला! देशको राजनैतिक संरचना यस्तै रहला नरहला! कसैले भन्दैमा यकिन हुने कुरा होइन। कुनै सहंशाहले समुन्द्रको छेउमा उभिई समुन्द्रतिर फर्किई कोर्ना हान्दैमा आँधी आउँदैन भन्न सकिन्न। आँधी आउनु छ भने आउँछ आउँछ। त्यसैले यस्ता कुराको अनावश्यक टिप्पणी गर्दैमा कुनै उपलब्धि हुने कुरा होइन, अपितु आफूलाई चित्त नबुझेको कुरामा मुखको स्वाद फेरि आत्मसन्तुष्टि लिनेसम्मको प्रयोजन हुन पुग्ने।

देशमा चुनाव भइसक्यो। सार्वभौम जनताले आफ्नो मत दिइसके। सार्वभौम जनताको प्रतिनिधिले संविधान बनाइसके। जनता भनेको सार्वभौम हो। अब त्यही सार्वभौम जनताको मतबाट सरकार बनी अहिले सबै संयन्त्रहरू चलिरहेको अवस्था छ। अदालत छ, संसद छ, यो सरकार र यो न्यायपालिका जुन संविधानसभाबाट बनेको संविधानमा आधारित छ, यी सबैको जड जुन बाधा अड्काउबाट सुरु हुन्छ, त्यही गलत थियो भन्नु वा घुमाउरो ताल र अन्यथा तवरबाट अवैधानिकताको छनक (Essence) त्यो पनि न्यायपालिकाबाट पारिनुबाट हाम्रो राज्यको सार्वभौम जनताको, सरकारको यहाँसम्म कि न्यायपालिकाको जडको नैतिक वैधतामा नै प्रश्न उठाउने काम हुन जान्छ, जुन कुरा जिम्मेवारीपूर्ण र वाञ्छनीय देखिँदैन।

अदालतले आफूसमक्ष विचाराधीन विवादित विषयको मात्र निरूपण गर्ने हो। निवेदकहरूले निवेदन दिँदाको बखतमा विवादित भनिएको विषय नै राजनीतिक प्रक्रिया र विकसित नयाँ संवैधानिक

प्रणालीबाट समाधान भई हाल विवादको अवस्था नै कायम नरहेको स्थितिमा समाधान भैसकेको विषयलाई पुनः बलझाई विवाद रहेसरहको स्थितिको कल्पना गरी अदालतले बोल्नु औचित्यपूर्ण र वाञ्छित हुन सक्तैन । समाधान भइसकेको विषयलाई समाधान नभएसरह मानी अदालतले खोतल्दै जानाले थप अन्याय र अनिश्चितता मात्र सिर्जना गर्ने ।

यस्तै प्रयोजनविहिन भैसकेको विषयवस्तु निहित रहेको निवेदक श्रीप्रसाद उपाध्यायसमेत विरुद्ध सम्माननीय प्रधानमन्त्री, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबार, काठमाडौंसमेत विपक्षी भएको संवत् २०६३ सालको रिट नं. ०६३-WS-०००२, ०००८, ०००९, ००१० का रिट निवेदनहरूमा यस अदालतको विशेष इजलासबाट निवेदकहरूले न्यायिक पुनरावलोकन गर्नुपर्ने आधारका रूपमा देखाएको तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ र सो संविधानसँग बाझिने गरी घोषणा गरिएको भनिएको प्रतिनिधिसभाको घोषणा, २०६३ दुवैको अस्तित्व हाल कायम नरहेको, उक्त संविधानको खारेजी गर्दै नयाँ अन्तरिम संविधान लागू भई सञ्चालनमा समेत आइसकेको र प्रतिनिधिसभाको घोषणामा अन्तरनिहित सबैजसो विषयवस्तुलाई अन्तरिम संविधानले संबोधन गरी संवैधानिक प्रावधानका रूपमा ग्रहणसमेत गरिसकेको अवस्थामा २०४७ सालको संविधानसँग प्रतिनिधिसभा घोषणा बाझिए नबाझिएको भन्ने सम्बन्धमा न्यायिक परीक्षण गरिरहनुको कुनै औचित्य र सान्दर्भिकता नहुने भनी मिति २०६५।१।१२।५ मा निवेदन खारेज हुने ठहरी आदेश भई ने.का.प. २०६५ अङ्क २ नि.नं. ७९२५ मा सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भैसकेको देखिँदा सो सिद्धान्तसँग असहमत हुनुपर्ने कुनै कारण नदेखिने ।

अतः बाधा अड्काउ फुकाउने आदेशबमोजिम मन्त्रिपरिषद् गठन भई सोही मन्त्रिपरिषद्ले निर्वाचन सम्पन्न गरी गठन भएको नयाँ संविधानसभाबाट

नेपालको संविधान निर्माण भई लागू भइसकेको हालको परिवर्तित परिस्थितिमा निवेदन दायर गर्दाको अवस्थाको विवादित विषय नै बाँकी नरहेको हुँदा निवेदनको अन्तर्वस्तुभित्र प्रवेश गरी थप बोलिरहन आवश्यक नदेखिने ।

इजलास अधिकृतहरू: विश्वनाथ भट्टराई, रामप्रसाद बस्याल

कम्प्युटर: रामशरण तिमिल्सिना

इति संवत् २०७२ साल चैत १५ गते रोज २ शुभम् ।

यसै लगाउका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार आदेश भएका छन्:

- ०६९-WS-००५५, उत्प्रेषण / परमादेश, सुवास आचार्य वि. सम्माननीय राष्ट्रपति, राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६९-WS-००५६, उत्प्रेषण, काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ३२ अनामनगरमा अवस्थित लोककल्याणकारी जनता पार्टीका तर्फबाट अख्तियारप्राप्त भई आफ्नो हकमा समेत किशोरी महतो वि. राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६९-WO-०९७७, उत्प्रेषण / परमादेश, अधिवक्ता कञ्चनकृष्ण न्यौपाने वि. सम्माननीय राष्ट्रपति, राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६९-WO-०९७८, उत्प्रेषण / परमादेश, अधिवक्ता डा. गोपाल शिवाकोटी चिन्तनसमेत वि. राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६९-WS-१०६७, उत्प्रेषण/परमादेश, अमर के.सी. वि. सम्माननीय राष्ट्रपति, राष्ट्रपतिको कार्यालयसमेत
- ०६९-WO-१२५७, परमादेश, भरतमणि जंगम वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय



संयुक्त इजलास

१

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RC-००३१, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. हर्कबहादुर आलेमगर

घटनास्थल तथा लास जाँच प्रकृति मुचुल्का, मृतकको शव परीक्षण प्रतिवेदन, जाहेरी दरखास्त, वस्तुस्थिति मुचुल्काका मानिसहरूको कागज एवम् निजहरूको अदालतमा भएको बकपत्र, वारदातको प्रत्यक्षदर्शी युमा मगरको अनुसन्धानको क्रममा भएको कागज एवम् अदालतमा भएको बकपत्रसमेतका प्रमाणहरूबाट प्रतिवादी हर्कबहादुर आलेमगरको कसुरमा साबिती बयान पुष्टि भएको छ । यसबाट प्रतिवादी हर्कबहादुर आलेमगरको कसुरमा साबिति बयान पुष्टि भएको छ । यसबाट प्रतिवादी हर्कबहादुर आले मगरले वर्ष ७ का नाबालक मृतक शरण पुर्जा मगरलाई मार्ने योजना बनाई रातको समयमा घरबाट बाहिर लगी चेप्टो ढुङ्गाले हिर्काई पुनः बारीमा भएको ढुङ्गामा पछारी कर्तव्य गरी मारेको पुष्टि हुन आएकोले प्रतिवादी हर्कबहादुर आलेमगरले शरण बुर्जा मगरलाई कर्तव्य गरी मारेको देखिँदा प्रतिवादी हर्कबहादुर आलेमगरलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. बमोजिमको कसुर अपराधमा ऐ. १३(३) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय हुने ठहर गरी धनकुटा जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।१।२५ मा भएको फैसला सदर गरी साधक जाहेर गरेको पुनरावेदन अदालत, धनकुटाको मिति २०७०।१।०।५ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल असार २५ गते रोज ६ शुभम् ।

२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RC-००३६, कर्तव्य ज्यान डाँका, नेपाल सरकार वि. सानुकान्छा गोले

प्रतिवादी सानुकान्छा गोलेले कपडा व्यापारी मृतक इजाजुल हक मियाँ अन्सारीको कर्तव्य गरी हत्या गर्ने योजना बनाई हत्या गर्ने बचन दिई हत्यासमेत भएकोले निज प्रतिवादी सानुकान्छा गोलेले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १ र १३(४) नं. को कसुर गरेको हुँदा निजलाई ऐ. १३(४) नं. अनुसार निजलाई जन्मकैद सजाय हुने एवम् चोरीको महलको १ र ६ नं. को कसुरमा ऐ. को १४(४) नं. बमोजिम ६ वर्ष कैद र बिगो रु. ९,७७५।- को डेढी रु. १४,६६२।५० जरिवानासमेत हुने ठहर्याई मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।३।११ मा भएको फैसला सदर गरी साधक जाहेर गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०७०।९।९ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७२ साल असार २५ गते रोज ६ शुभम् ।

३

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RC-०१५४, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. रामे क्षेत्री भन्ने रामचन्द्र सुवेदी

घटनास्थल तथा लास जाँच प्रकृति मुचुल्का, मृतकको शव परीक्षण प्रतिवेदन, प्रतिवादी रामचन्द्र सुवेदीउपरको किटानी जाहेरी एवम् अदालतमा आई जाहेरी व्यहोरालाई समर्थन हुने गरी वारदातका प्रत्यक्षदर्शी रहेका जाहेरवाला बलराम पौडेलले गरेको बकपत्र, वारदातका अन्य प्रत्यक्षदर्शी गोपाल गुरुङ र नारदकुमार दाहालको अनुसन्धानको क्रममा भएका कागज एवम् अदालतमा गरेको बकपत्र र अनुसन्धानको क्रममा कागज गर्ने एवम् वस्तुस्थिति मुचुल्काका

मानिसहरूले प्रतिवादी रामचन्द्र सुवेदीले प्रहार गरेको खुकुरीको चोटबाट मृतक राजकुमार बुढाथोकीको मृत्यु भएको तथ्यलाई गडाउ गरेको कागज व्यहोरा, एवम् बकपत्रलगायतका प्रमाणका आधारमा भुटान पिपुल्स पार्टीका अध्यक्ष राजकुमार बुढाथोकीलाई सुनियोजित षड्यन्त्र र योजनाबाट रामचन्द्र सुवेदीले गर्दन जस्तो संवेदनशील अङ्गमा खुकुरी प्रहार गरी कर्तव्य गरी मारेको पुष्टि भएको छ । निज प्रतिवादीले निजउपरको अभियोग दाबीका सम्बन्धमा प्रतिवादसम्म पनि नगरी आरोपित कसुरलाई स्वीकार गरी फरार रही बसेको समेत देखिएबाट निजले मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १ र १३(१) नं. बमोजिमको कसुर ठहर गरेको सुरु झापा जिल्ला अदालत एवम् पुनरावेदन अदालत, इलामको फैसला मिल्ने देखिँदा साधक सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७२ साल असार २५ गते रोज ६ शुभम् ।

४

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RC-०१५६, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. विष्णुदेवी भुजेल

प्रतिवादीले मृतकलाई मार्ने पूर्वयोजना रहेको भन्ने अवस्था कहींकतैबाट देखिन नआएको, अनुसन्धान तथा अदालतको न्यायिक प्रक्रियाका घटनाको सविस्तार उल्लेख गरी प्रतिवादीले सहयोग पुर्याएको, प्रतिवादीले आफ्नो लग्ने र घर परिवारबाट सकारात्मक व्यवहार तथा सहयोगको व्यवहार नपाई दुःख र हैरानी पाएको महसुस गरी मनोदशामा नकारात्मक हिनभाव बढ्दै गई अन्ततः लग्नेसँग बदलाको भावना लिई आफ्नै सन्तानको ज्यान लिन पुगी पछि आएर पश्चाताप गरेकोसमेतका वारदातको परिस्थिति र अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा प्रतिवादीलाई सर्वस्वसहित जन्मकैदको सजाय चर्को पर्ने नै देखिन्छ । तर ज्यादै न्यून सजाय गर्दा पनि निजले

अबोध बालकमाथि गरेको अपराधको सजाय न्यायको दृष्टिबाट उपर्युक्त नदेखिएकोले प्रतिवादी विष्णुदेवी भुजेललाई ५ वर्ष सजाय हुन राय व्यक्त गरेको सुरु गुल्मी जिल्ला अदालतको राय उपर्युक्त ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको सो हदसम्मको राय मनासिब देखिएन । अब प्रतिवादी विष्णुदेवी भुजेललाई कसुरको मात्राअनुसार मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम १० वर्ष कैद सजाय गर्दा न्यायको उद्देश्यसमेत पुरा हुने हुँदा निज प्रतिवादी विष्णुदेवी भुजेललाई १० वर्ष सजाय हुने ।

इजलास अधिकृत: शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर: रामशरण तिमिल्सिना

इति संवत् २०७२ साल असार २५ गते रोज ६ शुभम् ।

५

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७१-RC-०१६६, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. बम्बैया मियाँसमेत

घटनास्थल तथा लास जाँच प्रकृति मुचुल्का, मृतकको शव परीक्षण प्रतिवेदन, जाहेरवाला परमानन्द मन्डल, प्रतिवेदक मीनराज भट्टराई, वस्तुस्थिति मुचुल्काका मानिसहरूको अदालतमा भएको बकपत्र, वारदातका सह अभियुक्तहरू कलिम मियाँ भन्ने अनवरत मियाँ र सुनिल मण्डलले यी फरारी प्रतिवादीहरू बम्बैया मियाँ र राजु भन्ने राजकिशोर साहलाई पोल गरी गरेको बयान, वारदातपश्चात् यी प्रतिवादीहरू फरार भई अदालतबाट जारी भएको वारेन्ट तथा म्यादी पुर्जीमासमेत हाजिर हुन नआई कसुर स्वीकार गरी फरार रहेको हुँदा मिसिल संलग्न सबुत प्रमाणहरूबाट प्रतिवादीहरू बम्बैया मियाँ र राजु भन्ने राजकिशोर साहले मृतक पप्पु मण्डललाई पोखरीको डिलमा लगी लाठी तथा मुक्का प्रहार गरी कर्तव्य गरी मारेको देखिँदा निज प्रतिवादीहरूलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. बमोजिमको कसुर अपराधमा ऐ. १३(३) नं. बमोजिम

जन्मकैदको सजाय हुने ठहर गरी मोरङ जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।२।२४ मा भएको फैसला सदर गरी साधक जाहेर गरेको पुनरावेदन अदालत, विराटनगरको मिति २०७१।७।२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने।

इजलास अधिकृत: शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल असार २५ गते रोज ६ शुभम्।

६

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६५-WO-०७०६, उत्प्रेषण / परमादेश, रामधनी चौधरी वि. मध्यक्षेत्रीय सशस्त्र प्रहरी बल मुख्यालय, रुद्र बाहिनी, पथलैया, बारासमेत

निवेदकले चुनौती दिएको मिति २०६५।६।२९ को निर्णयको जानकारी निजले मिति २०६५।७।२३ मा नै प्राप्त गरेको भन्ने कुरालाई निवेदकले निवेदनपत्रमा नै स्वीकार गरेको पाइन्छ। तर प्रस्तुत निवेदन मिति २०६६।१।२० मा मात्र पर्न आएको देखिन्छ। मिति २०६५।७।२३ मा निर्णयको जानकारी प्राप्त गर्ने निवेदकले बिलम्ब गरी मिति २०६६।१।२० मा मात्र यस अदालतमा प्रवेश गर्नुपर्नाको कुनै आधार र कारण निवेदनमा खुलाएको पनि देखिँदैन। आफूलाई चित्त नबुझेको विषयमा निर्णयको जानकारी प्राप्त भएपश्चात् लामो समयसम्म त्यस सम्बन्धमा कुनै चुनौती नदिई लामो समयको अन्तरालपछि अदालत प्रवेश गर्नेलाई अदालतले मद्दत गर्न नसक्ने हुँदा निवेदकलाई सशस्त्र प्रहरी नियमावली, २०६० को नियम ८७(१) को खण्ड (छ) को कसुरमा नियम ८४ को खण्ड (ख) को (१) बमोजिम भविष्यमा सरकारी सेवाको निमित्त अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने भनी मिति २०६५।५।२४ मा भएको निर्णयउपर निजले सोही नियमावलीको नियम ८८ बमोजिम पुनरावेदन गरी पुनरावेदन सुन्ने अधिकारीबाट मिति २०६५।६।२९ मा निर्णय भएको र सो मिति २०६५।६।२९ को

निर्णयको जानकारी निवेदकले मिति २०६५।७।२३ मा नै पाएकोमा अविलम्ब उपचार नखोजी मिति २०६६।१।२० मा मात्र प्रस्तुत रिट निवेदन दिन आई बिलम्बपूर्ण भएकोले निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल असार २८ गते रोज २ शुभम्।

७

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६६-WO-१२०७, उत्प्रेषण, हिमाकुमारी पन्त वि. भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय, सिंहदरबार काठमाडौंसमेत

निवेदकले आफ्नो हक अधिकार हनन भएको कुरा स्पष्ट र शङ्कारहित तवरले देखाई अदालतमा प्रवेश गरेको अवस्थामा मात्र असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत रिट क्षेत्रबाट उपचार सम्भव हुने हुन्छ। तर निवेदकले गुरु योजना तयार हुँदादेखि नै विवादित जग्गामा बाटो रहेको थिएन भन्ने कुरा स्पष्टसँग उल्लेख गर्न नसकी सो जग्गामा बाटो थियो थिएन भन्ने द्विविधामा रही निवेदन दिएको देखिँदा यस्तो अस्पष्ट र द्विविधापूर्ण निवेदन दाबीका आधारमा मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न मिल्ने अवस्था नदेखिने।

सुर्खेत उपत्यका नगर विकास समिति, नगर विकास समिति ऐन, २०५५ बमोजिम गठित स्वायत्त संस्था रहेको कुरामा विवाद छैन। सो ऐनको दफा ३.१.१ मा नगर विकास समितिले नगर विकासको लागि भूउपयोग क्षेत्र निर्धारण गर्ने, त्यस्तो क्षेत्रमा गर्न पाइने भौतिक विकासको मापदण्ड तोक्ने तथा त्यस्तो क्षेत्रको जनघनत्वको आधारमा सडक, यातायात, बिजुली, ढल निकास, सरसफाई, खुल्ला क्षेत्र लगायतका सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने भन्नेसमेतको व्यवस्था रहेको पाइन्छ। सो कानूनी व्यवस्थाबमोजिम

नगर विकास समितिले नगर विकास योजना लागु भएका क्षेत्रमा सडक, यातायातलगायतका सेवा सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने देखिँदा सुर्खेत उपत्यका नगर विकास समितिबाट विवादित जग्गामा बाटो कायम गर्ने भनी मिति २०६७।२।६ मा गरेको निर्णय र सो निर्णय कार्यान्वयनका लागि मिति २०६७।२।७ मा जारी गरेको पत्रसमेतलाई कानूनविपरीत मान्न नमिल्ने ।

नगरपालिकाले स्वीकृति दिएबमोजिम घर निर्माण कार्यमा कुनै बाधा अवरोध उत्पन्न नगरेको भन्ने विपक्षीको लिखित जवाफबाट देखिएको र निवेदकले नगरपालिकाबाट स्वीकृति नलिई ढल निकाससमेत बन्द हुने गरी पर्खाल निर्माण गरेको देखिएको यस्तो स्थितिमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ को दफा ९६ बमोजिम नगरपालिकालाई प्राप्त काम कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्ने सन्दर्भमा सोही ऐनको दफा १६१(४) बमोजिम सार्वजनिक ढल निकास खोल्नका लागि वीरेन्द्रनगर नगरपालिकाले निवेदकलाई दिएको मिति २०६७।२।२३ को पत्र पनि कानूनबमोजिमको नै देखिन आउने हुँदा निवेदन दाबीको जग्गामा बाटो रहे नरहेको कुरामा निवेदक स्वयम् स्पष्ट हुन सकेको नपाइएको, नगर विकास योजना लागु भएका क्षेत्रमा नगर विकास समितिले सडक, यातायातसमेतका सेवासुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको, निवेदकले वीरेन्द्रनगर नगरपालिकाबाट स्वीकृति नलिई सार्वजनिक ढल निकास बन्द हुने गरी पर्खाल निर्माण गरेको देखिएको तथा निवेदकले स्वीकृति प्राप्त गरेबमोजिम घर निर्माण कार्यमा विपक्षीहरूबाट कुनै बाधा अवरोध पुर्याएको नदेखिएको समेतबाट सुर्खेत उपत्यका नगर विकास समितिको मिति २०६७।२।६ को निर्णय र सो निर्णय कार्यान्वयन गर्न मिति २०६७।२।७ मा जारी गरेको पत्र तथा वीरेन्द्रनगर नगरपालिकाको मिति २०६७।२।२३ को पत्रलगायत विपक्षीहरूबाट भए गरेका कामकारवाही कानूनअनुकूल नै देखिँदै निवेदकको कुनै संवैधानिक

एवम् कानूनी हकमा प्रतिकूल असर परेको नदेखिँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने ।
इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई
कम्प्युटर: विकेश गुरागाई
इति संवत् २०७२ साल असार २८ गते रोग २ शुभम् ।

८

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०७१-WH-००५१, बन्दीप्रत्यक्षीकरण, रामदेव मुखिया वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १२ को कानूनी व्यवस्थाअनुसार अदालतको फैसलाअनुसार कैदसजाय भएका विभिन्न उमेर समुहका ज्येष्ठ नागरिकलाई फरकफरक प्रतिशतको आधारमा कैद छुट दिन सकिने व्यवस्था ऐनमा रहेको देखियो । निवेदकले आफ्नो जन्म मिति वि.सं. १९९५ सालमा भएको हुँदा आफू ७६ वर्ष पुगिसकेको हुँदा पचहत्तर प्रतिशत कैद छुट पाउनु पर्छ भनी निवेदन दाबी लिएको देखिन्छ । मिसिल संलग्न निवेदकको नागरिकताको प्रतिलिपि हेर्दा मिति २०३९।९।१२ मा प्रमाणपत्र लिँदाका बखत उमेर ३८ वर्ष उल्लेख भएको देखिँदा निवेदकले उल्लेख गरेझैं निजको उमेर ७६ वर्ष पुगिसकेको भन्ने देखिँदैन । तथापि पैसट्टी वर्ष उमेर पूरा भएका ज्येष्ठ नागरिकले पनि माथि उल्लिखित प्रतिशतका आधारमा कैद छुट पाउने ऐनको व्यवस्था रहेकोले त्यसतर्फ हेर्दा माथि उल्लिखित ऐनको दफा १२ मा "...कैद भोगी रहेको ज्येष्ठ नागरिकलाई निजको उमेर र कसुरको अवस्था हेरी कैद छुट दिन सकिनेछ" भन्ने शब्दावली प्रयोग भएको देखिन्छ । यसरी उक्त ऐनको व्यवस्था हेर्दा कसुरदारको उमेर र कसुरको अवस्था हेरी कैद छुट दिने नदिने भन्ने विषय स्वविवेकीय देखिन्छ । अर्थात् ज्येष्ठ नागरिकलाई निरपेक्षरूपमा कैद छुट दिनैपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था हो भन्ने उक्त ऐनको आसयबाट

देखिँदैन । यसरी स्वविवेकीय विषयलाई निरपेक्ष हक ठानी वैयक्तिक हकका रूपमा दाबी गर्न मिल्दैन । निवेदकले कैद छुटका लागि जिल्ला अदालतसमक्ष निवेदन गरेको देखिन्छ । उल्लिखित ऐनको दफा १२ ले स्पष्टरूपमा अदालतमार्फत कैद छुट दिने भनी छुट दिने विषय अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र राखेको देखिँदैन । कारागार प्रशासनले हेर्ने कैद छुटसम्बन्धी विषय न्यायिक नभई प्रशासनिक प्रकृतिको देखिन्छ । कैदी बन्दीको प्रशासन र व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी कारागार कार्यालयको अधिकारक्षेत्रभित्र पर्ने हुँदा कैदीको उमेर, अवस्था, चालचलनको अभिलेख र मूल्याङ्कन अदालतबाट हुन सक्दैन । कैदी बन्दीको प्रशासन गर्ने कुरामा अदालत नियमितरूपमा संलग्न हुने अवस्था पनि छैन । अदालतको काम कारवाहीको प्रकृतिले पनि त्यसो गर्न मिल्दैन । तसर्थ कैद छुट दिन मिलेन भनी धनुषा जिल्ला अदालतबाट भएको आदेश गैरकानूनी हो भन्न नमिल्ने ।

असल चालचलन भएका ७० वर्ष उमेर पुगेका कैदीहरूको हकमा कैद छोट्याउन सकिने व्यवस्था कारागार नियमावली, २०२० को नियम २९ मा रहेको देखिन्छ । यसरी कैद छोट्याउन आवश्यक देखेमा जेलरले प्रमुख जिल्ला अधिकारीसमक्ष पेस गरेको राय तहत कारवाही हुँदै गृह मन्त्रालयबाट अन्तिम निकासा हुने व्यवस्था रहेको देखिन्छ । यसरी कैद छुटको माग सम्बन्धित निकाय कारागार कार्यालयमार्फत भएको खण्डमा सो सम्बन्धमा विचार हुनसक्ने देखियो । उक्त कानूनी व्यवस्थाअनुसार निवेदकले सम्बन्धित कारागारमा निवेदन दिई प्रक्रिया अगाडि बढाएको देखिँदैन । निवेदकले स्पष्टरूपमा ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १२(१) को खण्ड (ग) बमोजिम आफ्नो पचहत्तर प्रतिशत कैद भुक्तान भइसके पनि धनुषा जिल्ला अदालतले बाँकी कैद छुट दिन नमिल्ने भनी गरेको गैरकानूनी आदेशका कारण आफू थुनामा बस्नु परेको भनी बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी

गरिपाउँ भनी माग गरेको र माथि विवेचित आधार कारणबाट ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १२ को व्यवस्था निरपेक्ष हकको रूपमा नभई सम्बन्धित निकायको स्वविवेकको विषय देखिँदा धनुषा जिल्ला अदालतबाट कैद छुट नदिने गरी भएको आदेश गैरकानूनी भन्न नमिल्ने ।

प्रस्तुत निवेदनमा मागबमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी नहुने भए तापनि ज्येष्ठ नागरिकहरूको संरक्षण र सामाजिक सुरक्षा गर्ने समेतका उद्देश्यले ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, २०६३ बनेको देखिन्छ । उक्त ऐनमा विभिन्न उमेर समूहका कैदीहरूलाई फरकफरक आधारमा कैद छुट दिन सकिने कानूनी व्यवस्थासमेत भएको परिप्रेक्ष्यमा सो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन हुने गरी आवश्यक नियम हालसम्म बनेको देखिँदैन । कारागार नियमावली, २०२० को नियम २९(२क) ले सत्तरी वर्ष उमेर पुरा भएका कैदीहरूको पचहत्तर प्रतिशतसम्म कैद छोट्याउन सकिने व्यवस्था गरेको भए तापनि त्यसले ज्येष्ठ नागरिक ऐन, २०६३ को कानूनी प्रावधानलाई सम्बोधन गर्नसकेको देखिँदैन । ज्येष्ठ नागरिक ऐन, २०६३ को दफा १२(ख) सत्तरी वर्ष उमेर पुरा भई पचहत्तर वर्ष ननाघेका ज्येष्ठ नागरिकलाई पचास प्रतिशतसम्म कैद छुट दिन सकिने व्यवस्था गरेको छ भने कारागार नियमावली, २०२० को नियम २९(२क) ले सत्तरी वर्ष उमेर पुरा भएका कैदीहरूको पचहत्तर प्रतिशतसम्म कैद छोट्याउन सकिने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । दुवै कानूनी व्यवस्थाको उद्देश्य निश्चित उमेरका कैदीहरूको बाँकी कैद छुट गर्नु भए पनि एउटै उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्न ऐन र नियममा फरक फरक कानूनी प्रावधानहरू विद्यमान रहेको देखियो । यसबाट कुन कानूनी व्यवस्थाको प्रयोग र पालना हुनुपर्ने हो भन्नेमा अन्यौल र द्विविधाको स्थिति रहने हुँदा यस्तो द्विविधाको अन्त्यका लागि ज्येष्ठ नागरिक ऐनमा नै आवश्यक संशोधन गरी वा ऐनको

उद्देश्य पुरा गर्ने नियमावलीमार्फत ज्येष्ठ नागरिकले कैद छुट पाउने विषयमा स्पष्ट आधार र प्रक्रिया किटान गर्नुपर्ने हुँदा तदनुरूपको व्यवस्था गर्नु भनी विपक्षी नेपाल सरकारको नाममा परमादेशको आदेश जारी हुने।

इजलास अधिकृत: सुरेशराज खनाल

कम्प्युटर: रामशरण तिमिल्सिना

इति संवत् २०७२ साल कात्तिक १६ गते रोज २ शुभम्।

९

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०७१-CI-०७५१, ०७५२, उत्प्रेषण/परमादेश, गृह मन्त्रालय वि. मदन थापासमेत, प्रहरी प्रधान कार्यालयसमेत वि. कृष्णप्रसाद बिष्टसमेत

निवेदकहरू प्रहरी प्रधान कार्यालय, मानव स्रोत विकास विभाग, भर्ना तथा छनौट शाखाबाट मिति २०७०।०३।०५ को गोरखापत्रमा प्रकाशित सूचनाबमोजिम प्रहरी निरीक्षक (प्रशासन) पदको खुल्ला प्रतियोगितामा सामेल भई भर्ना तथा छनौट शाखाले प्रकाशित गरेको नतिजाको वैकल्पिक सुचीमा रहेका उम्मेदवार रहेका व्यक्तिहरू भएकोमा विवाद देखिँदैन। मिति २०७०।०३।०५ मा प्रकाशित सूचनाको पुनश्च ३ मा छनौट प्रतियोगिता सञ्चालन अवधिभित्र कुनै कारणले रिक्त हुन आएको पदलाई पनि प्रस्तुत विज्ञापनको उल्लिखित सङ्ख्यामा थप गरी हुन आउने कुल रिक्त पदमा आवश्यकताअनुसार पूर्ति गर्न सकिनेछ भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ। छनौट अवधिमा ५० भन्दा बढि पद रिक्त रहेको भन्ने निवेदकको दाबीलाई विपक्षीले अस्वीकार गरेको देखिँदैन। प्रस्तुत विज्ञापन गर्दाका बखत क्रियाशील रहेको प्रहरी नियमावली, २०४९ ले गरेको सिफारिससम्बन्धी व्यवस्था हेर्दा नियम १७(१) ले “उम्मेदवारहरूले नियम १६ बमोजिम लिइएको परीक्षा र अन्तरवार्तामा प्राप्त गरेको अङ्कको आधारमा योग्यताक्रम सुची तयार गरी छनौट समितिले नियुक्ति

गर्ने अधिकारीसमक्ष नियुक्तिका लागि सिफारिस साथ पेस गर्नु पर्ने र यसरी सिफारिस गर्दा कुल रिक्त पदको बढीमा १५ प्रतिशतसम्म योग्यताक्रमानुसार वैकल्पिक उम्मेदवार राखिनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। नियम १७(२) ले “उपनियम (१) बमोजिम वैकल्पिक उम्मेदवारको रूपमा रहेका व्यक्तिहरूलाई आवश्यकताअनुसार छनौट समितिले नियुक्ति गर्ने अधिकारीसमक्ष नियुक्तिका लागि सिफारिस पेस गर्नेछ” र नियम १७(३) ले “वैकल्पिक उम्मेदवारहरूले एक वर्षसम्म पनि नियुक्ति प्राप्त गर्न नसकेमा उक्त सुची स्वतः खारेज हुनेछ” भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। यसरी नियम १७ मा भएको कानूनी व्यवस्थाअनुसार खुल्ला प्रतियोगितामा सफल भएका वैकल्पिक उम्मेदवारलाई आवश्यकताअनुसार छनौट समितिले नियुक्ति गर्ने अधिकारीसमक्ष नियुक्तिका लागि सिफारिस पेस गर्नेछ भन्ने देखिँदा यदि पद रिक्त रहेको अवस्था छ भने नियुक्ति दिनका लागि आवश्यक कारवाही गर्नुपर्ने छनौट समितिको दायित्व देखिन्छ। प्रस्तुत छनौट प्रतियोगिताको सञ्चालन अवधिमा ५० जनाभन्दा बढी थप पद रिक्त भएको भन्ने निवेदकहरूको दाबीलाई विपक्षीहरूले अस्वीकार गरी खण्डन गर्न सकेको नदेखिँदा उक्त अवधिमा पद रिक्त रहेको मान्नुपर्ने हुन आउने।

उपर्युक्त सूचनाअन्तर्गतका पदहरू रिक्त रहेको र आवश्यकताअनुसार पूर्ति गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था भएकोमा उक्त पदहरू संगठनको लागि आवश्यक परेको होइन भन्न विपक्षीले सकेको छैन। विज्ञापनको पुनश्च: ३ नं. मा “छनौट प्रतियोगिता सञ्चालन अवधिभित्र कुनै कारणले पद रिक्त हुन आएको पदलाई पनि प्रस्तुत विज्ञापनको उल्लिखित संख्यामा थप गरी हुन आउने कुल रिक्त पदमा आवश्यकताअनुसार पूर्ति गर्न सकिनेछ भनी सूचनामा उल्लेख गरी निवेदकहरू लगायतका प्रतिस्पर्धिहरूलाई विश्वस्त पारिएकोमा छनौट चरण पुरा भैसकेपछि हाल आएर वैकल्पिक

सुचीका उम्मेदवारले नियुक्ति नपाउने भन्न नमिल्ले ।

प्रस्तुत मिति २०७०।३।५ को विज्ञापनको पुनश्चः ३ नं. मा “छनौट प्रतियोगिता सञ्चालन अवधिभित्र कुनै कारणले पद रिक्त हुन आएको पदलाई पनि प्रस्तुत विज्ञापनको उल्लिखित सङ्ख्यामा थप गरी हुन आउने कुल रिक्त पदमा आवश्यकताअनुसार पूर्ति गर्न सकिनेछ” भन्ने उल्लेख भएको हुँदा त्यस्तो सूचना विज्ञापन कानूनी व्यवस्थामा आधारित रही गरे भएको भनी त्यसप्रति जनसाधारणको स्वभावतः विश्वास रहने हुन्छ । सर्वसाधारण जनताले सरकारी निकायका यस्ता विज्ञापन सूचनालाई आधिकारिक मानी सोहीबमोजिमको कार्य सरकार पक्षबाट सकारात्मकरूपमा हुन्छ भन्ने स्वाभाविक अपेक्षा गरेको हुन्छ । माग गरिएको पद संख्याको १५ प्रतिशत वैकल्पिक उम्मेदवार राखिने भन्ने नियमावली को व्यवस्था देखिँदा र परीक्षा सञ्चालन अवधिमा रिक्त पद भए सोसमेतलाई पनि गणना गरि समावेश गरिने भन्ने सूचना विज्ञापनको स्वाभाविक अर्थ सफल उम्मेदवारका अतिरिक्त निज ९ जनासम्मका वैकल्पिक उम्मेदवार रिक्त पद भएसम्म त्यसमा नियुक्तिका लागि वैधानिक अपेक्षा राख्ने अधिकारयुक्त व्यक्तिहरू देखिन्छन् । साथै विपक्षी प्रहरी प्रधान कार्यालयको विज्ञापनलाई विश्वास गरी प्रतियोगितामा सहभागिता जनाई सबै परीक्षा सफल गरी वैकल्पिक सुचीमा परेका ९ जना व्यक्तिहरूलाई पद रिक्त रहँदाहँदै आफैँले प्रकाशित गरेको विज्ञापन सूचनाको सर्त नमानी नियुक्ति एवम् पदस्थापन नगर्नु न्यायको मर्मविपरीत हुन आउँछ । आफैँले प्रकाशित सूचना पछि आएर अस्वीकार गर्न विपक्षीहरूलाई विवन्धनको सिद्धान्तसमेतले रोक लगाउँछ । पदपूर्ति समितिले रिक्तपद आवश्यक नभै खारेज गरेको वा पद नै रिक्त नरहेको भन्न नसकेको हुँदा हाल आएर आफ्नो क्षेत्राधिकारको कुरा गरेर प्रकाशित सूचनाको उपेक्षा गर्न मिल्ने देखिँदैन । पदपूर्ति समिति पनि कानूनको अधिनमा रहनु

पर्ने ।

विज्ञापनको सूचनाको पुनश्च ३ नं. मा विज्ञापनमा उल्लिखित अवधिमा थप पदहरू प्राप्त भएमा उल्लिखित संख्यामा थप गरी आवश्यकताअनुसार पूर्ति गर्न सकिनेछ भन्ने कुरालाई नितान्त स्वविवेकी अर्थमा बुझ्न नमिल्ले हुँदा निवेदकहरूको मागबमोजिम नियुक्ति एवम् पदस्थापन हुनुपर्ने देखिन आयो । तसर्थ मिति २०७०।३।५ को विज्ञापनका वैकल्पिक उम्मेदवारहरूलाई मागबमोजिम प्रहरी निरीक्षक (प्रशासन) को परीक्षा सञ्चालन अवधिभर रिक्त पदमा नियुक्ति र पदस्थापना गर्नु भनी परमादेशको आदेश जारी हुने र वैकल्पिक उम्मेदवारलाई नियुक्ति नदिएको हदसम्मको विपक्षीको कामकारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृतः सुरेशराज खनाल

कम्प्युटरः रामशरण तिमिल्सीना

इति संवत् २०७२ साल असोज १८ गते रोज २ शुभम् ।

१०

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CI-०४७६, उत्प्रेषण / परमादेश, *अमरराज खैरसमेत वि. विजय ढुङ्गाना*

युरिया मल खरिदका लागि नयाँ बोलपत्र आह्वान भएउपर यिनै निवेदकले दायर गरेको रिट निवेदनमा पूर्व फैसलाबमोजिम गर्नु भनी पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०६९।५।१७ मा फैसला भएकोसमेत देखिन्छ । Lobana Trading Co.Pty. Ltd को स्थानीय प्रतिनिधी Soniga Services Pvt. Ltd भई दायर भएका उपर्युक्त रिट निवेदनमा पुनरावेदन अदालतबाट आदेश जारी हुने गरी भएका फैसला अन्तिम भएर रहेको देखिन आएको छ । यसैगरी Lobana Trading Co Pty. Ltd तर्फबाट राखेको कार्यसम्पादन जमानत कृषि सामग्री कम्पनीले जफत

गर्ने निर्णयउपर कृषि सामग्री कम्पनी र अन्य सम्बन्धित व्यक्ति र निकाय विरुद्ध नेपालको अड्डा अदालतमा मुद्दा गर्नसक्ने गरी Lobana Trading Co Pty. Ltd ले Soniga Services Pvt. Ltd लाई आफ्नो स्थानीय प्रतिनिधिको रूपमा १ अप्रिल २०१३ मा अधिकार प्रत्यायोजन गरेको देखिन्छ । सोही प्रत्यायोजित अधिकारबमोजिम नै Lobana Trading Co Pty. Ltd को प्रतिनिधि भई Soniga Services Pvt. Ltd ले प्रस्तुत रिट निवेदन गरेको हुँदा Soniga Services Pvt. Ltd लाई मुद्दा गर्ने हकद्वारा नभएको भन्ने विपक्षीहरूको पुनरावेदन जिकिर कानूनसम्मत देखिन नआउने ।

कम्पनीको तर्फबाट गरिने सम्झौतालगायतका सम्पूर्ण कार्य गर्न Lobana Trading Co. Pty. Ltd ले Soniga Services Pvt. Ltd लाई स्थानीय स्तरको प्रतिनिधि नियुक्ति गरेको र मुद्दा मामिला गर्नसमेत १ अप्रिल २०१३ मा अधिकार प्रत्यायोजन गरेको अवस्थामा मुल पक्षले नै दाबी गर्नुपर्ने भनी मुद्दा गर्ने विषयमा हकद्वारासाँघुरो अर्थमा ग्रहण गरिँदा न्याय प्राप्तिको मार्ग नै अवरुद्ध हुन जान्छ । यसकारण हकद्वाराको प्रश्नलाई पक्षहरूले आफ्नो हितअनुकूल मात्र हुने गरी त्यसको अर्थ गर्न मिल्ने नहुने ।

कृषि सामग्री कम्पनी सार्वजनिक निकाय हो होइन भन्नेतर्फ विचार गर्दा सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २ को खण्ड (ख) (२) मा भएको व्यवस्थाबमोजिम सार्वजनिक निकायको परिभाषाभित्र नेपाल सरकारको पूर्ण वा अधिकांश स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको संस्थान, कम्पनी, बैंक वा समिति वा प्रचलित कानूनबमोजिम सार्वजनिक स्तरमा स्थापित वा नेपाल सरकारद्वारा गठित आयोग, संस्थान, प्राधिकरण, निगम, प्रतिष्ठान, बोर्ड, केन्द्र, परिषद् तथा सोही ऐनको दफा २ को खण्ड (ख) (६) बमोजिमका नेपाल सरकारको ऋण वा अनुदानमा सञ्चालित संस्थासमेतका निकाय पर्ने देखिन्छ ।

कृषकका लागि कृषि सामग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजारमा पहुँचको व्यवस्था गर्ने राज्यको कृषि र भूमिसुधारसम्बन्धी नीति रही आएको र यही नीतिलाई मूर्तरूप प्रदान गरी कृषकका लागि कृषि सामग्री र कृषि उपज उचित समयमा उचित मूल्यमा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी देशको आर्थिक वृद्धिदरमा योगदान पुर्याउने उद्देश्यले कृषि सामग्री कम्पनी स्थापना भई सञ्चालनमा रही आएको छ । कृषि सामग्री कम्पनीले आफ्नै निजी स्रोतमा लगानी गर्ने नभई नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदानमा कृषि सामग्री, कृषि उपज, कृषि औजार तथा मल खरिद गरी सहज र सरल किसिमले उचित मूल्यमा कृषकलाई वितरण गर्ने जिम्मेवार पाएको निकाय भएको हुँदा नेपाल सरकारको नियन्त्रण र अनुदानमा सञ्चालन भई आएको सार्वजनिक निकायले सो इन्कार गरी जिकिर लिनु मनासिब नहुने ।

कार्यसम्पादन जमानत जफत नगर्ने वा सम्झौताको सर्तहरूलाई नै मान्यता दिई सम्झौता क्रियाशील हुन दिने भन्ने कृषि सामग्री कम्पनीलाई दुईवटा विकल्प रहेकोमा कुनै पनि विकल्पको अनुशरण गरेको देखिन आएन । सम्झौता कार्यान्वयनमा प्रवेश गरिसकेपछि दुवै पक्षबिच कुनै विवाद उत्पन्न भएको भए त्यो छुट्टै प्रश्न हुने थियो । तर सम्झौता कार्यान्वयनमा प्रवेश नै हुन नदिई राखेको कार्यसम्पादन जमानत जफत हुने भनी निर्णय गरिएको छ । यसरी सम्झौताको दोस्रो पक्ष निवेदक कम्पनीलाई कुनै पनि कार्य गर्न नदिई निजले राखेको कार्यसम्पादन जमानत जफत हुने भनी निर्णय गर्नुलाई कुनै हालतमा पनि कानूनसम्मत निर्णय भन्न मिल्दैन । सार्वजनिक निकायले कानूनविपरीत निर्णय गरेको छ भने त्यस्तो निर्णयउपर चुनौती दिन सकिने र त्यस्तो अवस्थामा अदालतले सविधान कानूनद्वारा प्रदत्त अधिकार प्रयोग गरी समन्याय, न्याय तथा सद्दिवेकको आधारमा न्याय निरूपण गर्न सक्ने ।

एउटा सार्वजनिक निकायले पुनरावेदन

अदालतको फैसलाबमोजिमको कार्य नगरी उल्टै सम्झौता गर्नुपूर्व राखिएको कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने भनी निर्णयमा बोलिएका कुराहरूमा वस्तुगत र कारणसहितका कानूनसम्मत आधार छन् छैनन् भन्ने न्यायिक परीक्षणको विषय हुने र पुनरावेदन अदालतको फैसलाबमोजिम कार्यान्वयन भएको नपाइएमा र भइरहेको कानूनबाट प्रभावकारी उपचार प्राप्त हुन नसक्ने अवस्था सिर्जना भएमा उक्त फैसलाबमोजिम कार्यान्वयन गर्न गराउन लागि उपचारको माग गर्न र त्यस्तो माग ग्रहण गरी आदेश जारी गर्न न्यायसम्मत नै हुने हुँदा सोतर्फको विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर मनासिब देखिन नआउने ।

कृषि सामग्री कम्पनीले युरिया मल आपूर्तिको लागि गरेको बोलपत्रमा Lobana Trading Co Pty. Ltd समेत सहभागी भएकोमा उक्त कम्पनीको बोलपत्र ३० नोभेम्बर २०११ मा स्वीकृत भई ५ प्रतिशत कार्यसम्पादन जमानतले हुने अमेरिकी डलर ८,४७,५००।- १ डिसेम्बर २०११ मा जमानत राखी Lobana Trading Co Pvt. Ltd र कृषि सामग्री कम्पनीबिच मिति २०६९।६।३ मा सम्झौता भएकोमा सम्झौताबमोजिम कृषि सामग्री कम्पनीले प्रतितपत्र नखोली मिति २०६९।१२।१८ मा कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने निर्णय गरेको छ । उपर्युक्त तथ्य हेर्दा सम्झौताअनुसार करार कार्यान्वयनको चरणमा प्रवेश हुन नै नदिई निवेदकले राखेको कार्यसम्पादन जमानत जफत गरिएको छ । कार्यसम्पादन जमानत के कस्तो अवस्थामा मात्र जफत हुनसक्ने अवस्था हो भन्ने कुरामा सम्झौतामा भएका सर्त हेर्नुपर्ने ।

करार ऐन, २०५६ को दफा ७४ बमोजिम करारको सर्तको पालना गर्नु दुवै पक्षको कानूनी दायित्व रहेकोमा सोबमोजिम दायित्व निर्वाह गर्ने इच्छा र तत्परता विपक्षीबाट भएको देखिन आएन । निवेदक कम्पनीबाट कार्यसम्पादन जमानत रकमसमेत ग्रहण गरी सकेपछि विधिवत् सम्झौता सम्पन्न गरिएको

छ । यसरी विधिवत् सम्झौता गरेपछि सम्झौताबमोजिम एल.सी. खोलनेलगायतका आफैँले गर्नुपर्ने कार्य गर्न नसकी आफू दायित्व विहिन बनेर निवेदककै कार्यसम्पादन जमानत रकमसमेत उल्टै जफत गर्ने विपक्षीको कार्य करार कानूनको र न्यायको आधारभूत सिद्धान्तसमेत प्रतिकूल देखिन आएको छ । आफैँ प्रतितपत्र नखोल्ने तर सम्झौता कार्यान्वयन गरेन भनी अर्को पक्षउपर आरोप लगाउने विपक्षी कम्पनीको कामकारवाही उचित र तर्कसङ्गतसमेत छैन । कार्यसम्पादन जमानत रकम अनिश्चित समयसम्म रोक्ने र जफत गर्ने कार्यबाट निवेदकको क्षति भएको भए त्यसको क्षतिपूर्ति परिपुरण गर्ने उदार दृष्टिकोण राख्नुको सट्टा आफू employer तथा सार्वजनिक निकाय भएको नाताले मन लागेको व्यवहार गर्नु राम्रो कुरा पनि होइन । विपक्षी कम्पनीले निवेदकको बारेमा निराधार अविश्वास खडा गरी निवेदकले पाइसकेको ठेक्का अवरुद्ध गर्न र कार्यान्वयनका लागि असमर्थ बनाउने कार्य गैरकानूनी देखिएकोले त्यस्तो कार्य सह्य र ग्राह्य मान्न मिलेन । सार्वजनिक कम्पनी भएकोले मात्रै यस्ता गैरकानूनी कामकारवाही र निर्णयसमेत उन्मुक्तियुक्त एवम् दायित्वविहिन हुन्छ भन्न पनि उपयुक्त नहुने ।

करार ऐन, २०५६ को दफा ८६ बमोजिम करारको विशिष्ट परिपालना गराई मान्न पाउने अधिकार नै क्रियाशील हुन नदिई प्रारम्भमा नै जमानत जफत गरी प्रतितपत्र नखोली दिएको त्यस्तो अवस्थामा निवेदकले दफा ८६ र ८७ बमोजिम उपचार माग गर्नु पर्दथ्यो भन्ने जिकिर लिनु मनासिब होइन । करार जीवन्त वा बहाल रहेको अवस्थामा सर्तबमोजिम नगरेमा कार्य सम्पादन जमानत जफत हुनसक्ने कुरा एउटा अवस्था हो भने करार क्रियाशील र जीवन्त वा बहाल हुन पाएकै छैन भने सम्झौताको एक पक्षले अर्को पक्षलाई सम्झौताबमोजिम गर्ने हैसियत छैन भनी काम गर्ने अवसर नै नदिई कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने

निर्णय गर्नु वैधानिक कार्य नहुने।

निवेदक कम्पनीले सम्झौताको कुनै पनि सर्त उल्लङ्घन नगरेको अवस्था र सम्झौताबमोजिम प्रतितपत्र खोल्ने दायित्व कृषि सामग्री कम्पनीको भएकोमा आफैँ प्रतितपत्र नखोल्ने तर कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने विपक्षको निर्णयमा दुषित मनसाय रहेको प्रष्ट हुन्छ। यस्तो दुषित मनसाय राखी सम्झौताको सर्तबमोजिम कार्य गर्न प्रारम्भबाट नै अवरोध खडा गरी कार्यसम्पादन जमानत जफतको निर्णय गर्नु सार्वजनिक निकायको असल चरित्रको कार्यक्षेत्रभन्दा बाहिरको विषय हुन जाने।

प्रतितपत्र खोल्न विभिन्न बैंकहरूमा सम्पर्क गरी प्रयास गरेको भए तापनि निवेदक कम्पनीसँग चुक्ता पुँजी कम भएको कारण देखाई बैंकहरूले प्रतितपत्र खोल्न नमानेको कारणबाट सम्झौता कार्यान्वयन गर्ने निवेदकको हैसियत नभएबाट कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने निर्णय गरिएको हो भन्ने विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखिन्छ। बोलपत्रको सर्तअनुरूप न्यूनतम मूल्याङ्कित सारभूतरूपमा प्रभावग्राही बोलपत्र नै छनौट हुने कानूनी व्यवस्था सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २७ मा रहेको देखिँदा उक्त कानूनी व्यवस्थाको पालना गरी निवेदकको बोलपत्र स्वीकृत भएको मान्नुपर्ने हुन आउँछ। यसरी बोलपत्रदाताको आर्थिक एवम् वित्तीय अवस्था हेरेर नै बोलपत्र स्वीकृत भई खरिद सम्झौतासमेत भई सम्झौताबमोजिमको दायित्व पूरा गर्ने समयमा चुक्ता पुँजी थोरै भएको भनी विवाद सिर्जना गर्न नमिल्ने।

विधिवतरूपमा ठेक्का सम्झौता सम्पन्न भइसकेपछि सम्झौताको सर्तअनुसार मल खरिद गर्न लोवानाका नाममा प्रतितपत्र खोलेर करारको कार्यान्वयन गर्न दिनुपर्ने कर्तव्य विपक्षी कृषि सामग्री कम्पनीको भएकोमा करारका सर्तहरूअनुरूप निवेदक पक्षले Performance Bond जम्मा गरी सकेको तर करारको अर्को पक्ष विपक्षी कम्पनीले प्रतितपत्र खोल्ने

खुलाउने कर्तव्य पुरा नगरी करार कार्यान्वयनमा अवरोध पुर्याएको देखियो। कम्पनीको बोलपत्र स्वीकृत गर्नुपूर्व कम्पनी आर्थिक र वित्तीयरूपमा सक्षम छ छैन भन्ने कुराको मूल्याङ्कन गरी बोलपत्र स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्नसक्ने अधिकार विपक्षीसँग सुरक्षित रहँदा रहँदै बोलपत्र स्वीकृतीपश्चात् सम्झौतासमेत सम्पन्न भएपछि हाल आएर कम्पनीको चुक्ता पुँजी थोरै भएको भनी मनोगत कारण देखाई प्रतितपत्र खोल्न इन्कार गर्न एवम् कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्न मिल्ने हुँदैन र करारको कार्यान्वयन रोक्न सक्ने नदेखिने।

निवेदक कम्पनीको Total Paid on Shares Issued AU 10,00,000 रहेको D&B payment Risk Report अनुसार कम्पनीको Rating 2A 2 रहेको भनी निवेदकले लिएको दाबीलाई वस्तुगत र कानूनसङ्गत आधारमा अमान्यता प्रमाणित नगरिकन आत्मगत आधार खडा गरी करारको कार्यान्वयन रोक्न रोकाउन मिल्दैन। खरिद सम्झौताको बुँदा नं. ४ अनुसार कृषि सामग्री कम्पनीको विश्वसनीयतामा प्रतितपत्र खोल्ने भएपछि आफ्नो उक्त दायित्व पुरा गर्न नसक्नुमा निवेदक कम्पनीको साख र बैंकहरूले निवेदकप्रति बनाएको धारणालाई कारकतत्त्व हो भनी देखाउनु न्यायसङ्गत देखिएन। बरु कृषिसामग्री कम्पनीले आफ्नो दायित्वबमोजिम एल.सी. खोल्न नसक्नु निजकै कमजोरी र साखको प्रश्न खडा भएको देखिँदा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १११ समेतका आधारमा खरिद सम्झौता कार्यान्वयन गर्दा सम्झौताको सर्तबमोजिम समयमै प्रतितपत्र खोल्ने व्यवस्था गर्नुपर्नेमा उक्त कानूनी व्यवस्थाको परिपालना विपक्षीबाट भएको पाइएन। यसकारण कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने कृषि सामग्री कम्पनीको मिति २०६९।१२।१८ को निर्णय मनासिब, चित्तबुझ्दो र औचित्यपूर्ण नदेखिँदा बदरयोग्य देखियो। कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने कृषि सामग्री कम्पनीको उक्त निर्णय र सो निर्णयका

आधारमा भएका पत्राचारसमेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी सम्झौताबमोजिम प्रतितपत्र खोल्ने र करार कार्यान्वयन गराउने गरी पुनरावेदन अदालत, पाटनले गरेको मिति २०७०।५।२६ को इन्साफ मनासिब हुँदा सदर हुने ठहर्छ । विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: सुरेशराज खनाल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७२ साल पुस १२ गते रोज १ शुभम् ।

११

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०३२०, उत्प्रेषण/परमादेश, सुवास श्रेष्ठ वि. कृषि सामग्री संस्थान

निवेदकको KPN/31/068/069 टेन्डर स्वीकृत भई सम्झौताबमोजिमको मल आपूर्ति नभइरहेको भन्नेमा विवाद देखिएन । निवेदकको मुख्य माग दाबी आफ्नो अघिल्लो टेन्डर नोटिस KPN/31/068/069 बमोजिम भएको सम्झौता कार्यान्वयन होस् भन्ने रहेको देखिन्छ । निवेदकसँगको सम्झौता कार्यान्वयन नगर्न नगराउन निवेदकको प्रस्तुत निवेदनमा माग गरेको भए पनि सो टेन्डर प्रक्रिया तत्काल रोकिएको भन्ने देखिँदैन । साथै उक्त टेन्डरमा विभिन्न आपूर्तिकर्ताले भाग लिई प्रक्रिया अगाडि बढिसकेको भन्ने तथ्य लिखित जवाफबाट देखिन आएको अवस्था छ । निवेदकसँग अघिल्लो सम्झौता कार्यान्वयन हुन नसकेको भन्ने मात्र कारणबाट पछि भएका र हुने Tender प्रक्रिया रोकनुपर्ने जरूरी देखिँदैन । कृषकहरूलाई खेतीपातीको समयमा मलखाद उपलब्ध गराउनुपर्ने जस्तो महत्त्वपूर्ण र जरूरी प्रकृतिको आपूर्तिको विषयलाई पहिलाको विवादसँग आबद्ध गरी अनिश्चितकालसम्म आपूर्ति अवरुद्ध गर्न मनासिब हुँदैन । निवेदकको स्वीकृत KPN/31/068/069 टेन्डरबमोजिम निवेदकले राखेको कार्यसम्पादन जमानत जफत गर्ने निर्णय र सो निर्णयका

आधारमा भएका पत्राचारसमेत उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी सम्झौताबमोजिम प्रतितपत्र खोल्ने र करार कार्यान्वयन गराउने गरी पुनरावेदन अदालतले दिएको आदेशउपर परेको दे.पु.नं. ०७१-CI-०७४६ को उत्प्रेषणयुक्त परमादेश मुद्दामा पुनरावेदक कृषि सामग्री कम्पनीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने भनी आज यसै इजलासबाट पुनरावेदन अदालतको फैसला सदर हुने ठहरी फैसला भएको हुँदा सो मुद्दाबाटै निवेदकको माग सम्बोधन हुने भएकोले निवेदकले उठाएको सोही विषयमा प्रस्तुत निवेदनबाट थप आदेश गर्न आवश्यक देखिएन । तसर्थ निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: सुरेशराज खनाल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७२ साल पुस १२ गते रोज १ शुभम् ।

१२

स.प्र.न्या.श्री कल्याण श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७०-WO-०६५३, उत्प्रेषण/परमादेश, डा. विजय सिंह सिजापति वि. त्रिभुवन विश्वविद्यालय, किर्तिपुर, काठमाडौंसमेत

त्रिभुवन विश्वविद्यालय सेवा आयोगको कार्यालयबाट प्रकाशित विज्ञापन नं. २/२०६९/०७० को आन्तरिक प्रतियोगिताअन्तर्गत कानून विषयको प्राध्यापक पदमा आवेदन दिने उम्मेदवारहरूको कृति मूल्याङ्कन गर्न मिति २०६९।१०।२६ को निर्णयानुसार प्राध्यापक कनक विक्रम थापा, प्रा.डा. भरतबहादुर कार्की र प्रा.डा.अम्बरप्रसाद पन्तलाई विशेषज्ञ तोकेको पाइन्छ । निवेदकले निवेदन पत्रमा प्रा. डा.भरतबहादुर कार्की र प्रा.डा.अम्बरप्रसाद पन्तलाई विपक्षी बनाई प्रा.कनक विक्रम थापालाई भने विपक्षी बनाएको देखिन्छ । यस अदालतबाट विपक्षी प्रा. डा.भरतबहादुर कार्की र प्रा.डा. अम्बरप्रसाद पन्तले गरे बिराएको नदेखिँदा निजहरूका नाममा कारण

देखाउ आदेश जारी गर्न परेन भनी निजहरू बाहेक अन्य विपक्षीहरूका हकमा मात्र कारण देखाउ आदेश जारी हुने।

सिफारिससम्बन्धी प्रक्रिया, २०६४ को अनुसूची ७ को ४ नं. को विशेषज्ञसम्बन्धी व्यवस्थाअन्तर्गत देहाय खण्ड २ मा “अन्तरवार्ताको लागि बस्ने विज्ञहरू पाइएसम्म कृति मूल्याङ्कन गर्ने विज्ञहरूभन्दा फरक हुनेछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा कृति मूल्याङ्कन गर्ने विज्ञभन्दा पाइएसम्म फरक विज्ञलाई अन्तरवार्ताका लागि मनोनयन गर्नुपर्ने तर उपलब्ध हुन नसकेमा भने कृति मूल्याङ्कन गर्ने विज्ञलाई पनि अन्तरवार्ताका लागि विज्ञको रूपमा मनोनयन गर्न सकिने देखिन्छ। प्रस्तुत विवादमा मिति २०६९।१।२२ को निर्णयले फरक विज्ञलाई अन्तरवार्ताको लागि मनोनयन गरेकोमा तीमध्ये दुईजना विज्ञहरू एवम् अन्य विज्ञहरूसमेत अन्तरवार्ताको लागि उपलब्ध हुन नसकेको कारण खुलाई मिति २०६९।१।२३ मा कृति मूल्याङ्कन गर्नेमध्येका दुई जना विज्ञलाई अन्तरवार्ताको लागि समेत मनोनयन गर्ने निर्णय गरेको कार्य कानूनप्रतिकूल मान्न नमिल्ने।

कृति मूल्याङ्कन गर्ने तथा अन्तरवार्ता लिने विज्ञहरूले सोबापत प्रदान गर्ने अङ्क उचित, अनुचित वा यति अङ्क पाउनुपर्ने भनी अदालतले निर्धारण गर्ने विषय होइन। उम्मेदवारहरूले परीक्षार्थीको हैसियतमा बढुवा प्रयोजनका लागि पेस गरेका कृतिका सम्बन्धमा सिफारिससम्बन्धी प्रक्रिया, २०६४ को अनुसूची २ को २.२.१३, १४, १५, १६ र १७ मा उल्लेख गरिएका अंक गणनाका आधारहरू जस्तै विषयवस्तुको ढकाई (cover), विषयवस्तुको गहिराई, भाषा, प्रस्तुतीकरण, अनुसन्धान विधिको स्पष्टता, विश्लेषणको गहनता, मौलिकता आदिको परीक्षण गरी अधिकारप्राप्त विज्ञहरूले प्रदान गर्ने अङ्क के कति हुने भन्ने कुरा कानूनबमोजिम विज्ञबाट नै निर्धारित हुने कुरा हो। त्यसरी अधिकारप्राप्त विज्ञहरूबाट कृति मूल्याङ्कन

तथा अन्तरवार्ताबापत प्रदान भएको अङ्क उपयुक्त छ छैन भनी रिटको रोहबाट हेरिने विषय नहुने।

निवेदकले डा. ताराप्रसाद सापकोटाले LL.M. शोध विद्यार्थी कपिलमणी गौतमको शोधपत्रबाट प्रतिलिपि अधिकार ऐनविपरीत विभिन्न पृष्ठहरू हुबहु साभार गरी “A Study on Environmental Law & Justice: Nepalese Perspective” पुस्तक प्रकाशन गरेकामा सोबापत अङ्क प्रदान गर्न नमिल्ने भनी दाबी लिएको पाइन्छ। विपक्षी डा.ताराप्रसाद सापकोटाले लिखित जवाफ पेस गर्दा LL.M. शोध विद्यार्थी कपिलमणी गौतमले मेरो निर्देशनमा रही शोधपत्र तयार गरेको र निजले मेरा विभिन्न लेखहरू वाङ्मय समिक्षा गर्नुका साथै शोधपत्रमा साभार गरेको हुँदा केही अंश मिल्न गएको हो, मैले शोधपत्रको नक्कल गरेको होइन भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ। कसैको लेख, रचना आदि लेखकको अनुमतिबिना अन्य व्यक्तिले प्रतिलिपि अधिकारसम्बन्धी कानून प्रतिकूलको कार्य गरी प्रकाशित गरेमा सम्बन्धित हकवालाले सोही कानूनबमोजिम क्षेत्राधिकार रहेको अदालतमा दाबी गरी ठहरेबमोजिम हुने विषयलाई निवेदकले प्रस्तुत रिटमा दाबी लिएको देखिँदा सो सम्बन्धमा रिट क्षेत्रबाट विचार गर्न मिल्ने नदेखिने।

निवेदकले त्रिभुवन विश्वविद्यालय सेवा आयोगबाट भएको सिफारिसउपर त्रिभुवन विश्वविद्यालय पुनरावेदन आयोगसमक्ष पुनरावेदन गर्दा आफ्ना कृतिहरूको उचित मूल्याङ्कन नगरेको भन्नेसम्म उल्लेख गरेको तर अन्य उम्मेदवारहरूको कृतिहरूका सम्बन्धमा झुट्टा भनी कुनै दाबी गरेको देखिन्छ। कुनै उम्मेदवारले बढुवा प्रयोजनार्थ झुट्टा कृति तथा प्रकाशन पेस गरेको वा त्यस्तो कृतिका आधारमा बढुवा पाएको भए सोसम्बन्धी उपचारको मार्ग फरक भएकोले कानूनले तोकेको सम्बन्धित निकायमा उजुरी निवेदन गरी उपचार प्राप्त हुने नै हुँदा यस अदालतले असाधारण अधिकारक्षेत्रअन्तर्गत

रिट क्षेत्रबाट प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी हेर्न नमिल्ने हुन्छ । तसर्थ, रिट निवेदकको दाबीअनुसार विपक्षीहरूबाट पेस भएका कृति झुट्टा वा सद्दे के हुन् भनी रिट क्षेत्रबाट हेर्न नमिल्ने ।

२०४५ सालमा प्रचलनमा रहेको त्रि.वि. विनियममा कानून विषयमा सहायक प्राध्यापक र उप-प्राध्यापक पदमा नियुक्त हुनका लागि कानूनमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरेको व्यक्ति योग्य हुने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । सिफारिससम्बन्धी प्रक्रिया, २०६४ को अनुसूचि ३ को ३.२(३) मा नोकरी वर्ष गणना गर्दा त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अटुटरूपमा गरेको स्थायी, अस्थायी वा करार सेवा अवधि गणना गरिनेछ । त्रि.वि.ले खटाएको वा त्रि.वि.को पूर्व स्वीकृति लिई अन्य मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयमा गरेको अध्ययन/अनुसन्धान अवधि पनि गणना गरिनेछ भन्ने उल्लेख रहेको छ भने ऐ ४. (ग) मा विश्वविद्यालयको अन्य सेवामा स्थायी भई विश्वविद्यालयको पूर्व स्वीकृतिअनुसार शिक्षण काजमा रही कार्यरत शिक्षकको उपप्राध्यापक वा सोभन्दा माथिको पदका लागि अनुभव गणना गरी अङ्क दिइने कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ । विपक्षी डा.शम्भुप्रसाद खनाल मिति २०४५।१२।७ गतेदेखि नेपाल ल क्याम्पसमा कानून विषयमा अध्यापन गर्न काजमा रहेको तथ्यमा विवाद नहुँदा निजको शिक्षण काजको अवधि अध्यापन अवधि मानी बढुवा प्रयोजनार्थ अङ्क प्रदान गरेको कार्यलाई कानून प्रतिकूलको कार्य मान्न नमिल्ने ।

निवेदकले बढुवा प्रयोजनार्थ पेस गरेका कृति मूल्याङ्कन गर्ने विज्ञबाट त्यस्तो कृति मूल्याङ्कनयोग्य नभएको कारणसमेत खुलाई मूल्याङ्कन नगरी अङ्क प्रदान नगरेकोमा निवेदकले पुनरावेदन आयोगमा पुनरावेदन गर्दा एवम् यस अदालतमा निवेदन गर्दासमेत कैफियत खुलाएको विषयलाई उल्लेख नगरी केवल मूल्याङ्कन हुनुपर्ने भनी जिकिर लिएको पाइन्छ ।

कैफियत महलमा खुलाएको कैफियत व्यहोरा यो यस कारणले कानून प्रतिकूल हो भनी सोउपर चुनौती गरेको अवस्था छैन । पेस भएका कृतिलाई विज्ञ समूहबाट मूल्याङ्कनयोग्य नभएको भनी कारणसमेत खुलाएका आधारमा कृति मूल्याङ्कनबापत अङ्क प्रदान गरिएको पाँइदैन । कृतिको मूल्याङ्कन गर्न पाउने अधिकार मूल्याङ्कन समितिलाई नै भएको भनी ने.का.प. २०४२, असोज, नि.नं. २३८६ मा पूर्ण इजलासबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भइसकेको पृष्ठभूमिमा कृति मूल्याङ्कन गर्ने विज्ञबाट हुने मूल्याङ्कनसम्बन्धी विषय न्यायिक निरूपणको विषय हुनसक्नेसमेत नदेखिँदा निवेदकले लिएको सो दाबीका विषयमा थप विचार गरिरहन नपर्ने ।

विपक्षीमध्येका पूर्णमान शाक्य र कुसुम साखःको विद्यावारिधि नभएकोमा बढुवा गरिएको तर निवेदकको विद्यावारिधि भएकालाई बढुवा नगरिएको भन्ने निवेदन दाबी छ सो सम्बन्धमा विचार गर्दा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको कुनै नियममा विद्यावारिधि नभएकालाई प्राध्यापक पदमा बढुवा नहुने कानूनी प्रावधान भएको देखिन्छ । विद्यावारिधि हुनु प्राध्यापक पदमा बढुवाको अनिवार्य आधार वा योग्यता रहेको भन्ने देखिन आएन । बढुवाको लागि अङ्क गणनाका विभिन्न आधारमध्ये विद्यावारिधिबापत केही अङ्कसम्म प्राप्त हुने हो । सो अङ्कमात्र बढुवाको लागि सम्पूर्णता होइन । शैक्षिक योग्यताका विभिन्न तह र श्रेणीबापत सोहीअनुसार अङ्क प्रदान हुन्छ । साथै अनुसन्धान तथा कृति प्रकाशन, शिक्षण सेवा अनुभव, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन र अन्तरवार्ता बापत प्राप्त हुने अङ्कको योगफल धेरै हुने उम्मेदवार नै रिक्त पद संख्यामा योग्यताक्रमका आधारमा बढुवा सिफारिसमा पर्ने हुन्छ । सोहीअनुरूप पूर्णमान शाक्य र कुसुम साखः योग्यताक्रमको सूचिमा क्रमशः ३ नं. र ५ नं. मा परेको पाइन्छ । यसर्थ, विद्यावारिधि नभएका उम्मेदवार बढुवा

सुचीमा परेको त्रुटिपूर्ण भन्ने निवेदन दाबी औचित्यपूर्ण मान्न नसकिने ।

नियुक्ति पाएका उम्मेदवारहरूले नियुक्तिपत्र पाई पद बहाल भइसकेपछि यी निवेदकले नियुक्तिपत्र दिन रोकिएका भनी अन्तरिम आदेशको माग गरी मिति २०७०।१।१३ मा यस अदालतमा निवेदन दायर गर्न आएको पाइन्छ । नियुक्ति दिने निर्णय गर्ने निकाय त्रिभुवन विश्वविद्यालय कार्यकारी परिषद् तथा नियुक्ति दिने पदाधिकारी त्रिभुवन विश्वविद्यालय रजिस्ट्रारलाई विपक्षी बनाएको पनि देखिएन । जुन नियुक्ति बदरको माग गरिएको हो सो नियुक्ति दिने निकायलाई विपक्षी नबनाइएको हुँदा सो कारणसमेतबाट रिट निवेदन औचित्यहीन देखिन आउने ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय सेवा आयोगबाट विज्ञापन नं. २/०६९/०७० अनुसार आन्तरिक प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने गरी माग भएको कानून विषयको प्राध्यापक पदसंख्या ५ मा त्रि.वि. सेवा आयोगले मिति २०६९।१।२६ मा गरेको बढुवा सिफारिसको निर्णय र सो निर्णयलाई सदर गरेको त्रिभुवन विश्वविद्यालय पुनरावेदन आयोगको मिति २०७०।१।१९ को निर्णयमा कुनै त्रुटि नदेखिँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गरिरहनु परेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । रिट खारेज हुने ठहर भएकाले यस अदालत एक न्यायाधीशको इजलासबाट मिति २०७०।१।२६ मा जारी भएको अन्तरिम आदेशसमेत स्वतः निष्क्रिय हुने ।

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्युटर: विकेश गुरागाई

इति संवत् २०७२ साल पुस २८ गते रोज ३ शुभम् ।

यसै प्रकृतिका निम्न मुद्दाहरूमा पनि यसैअनुसार आदेश भएका छन्:

- ०७०-WO-०८१२, उत्प्रेषण / परमादेश, डा. विजय सिंह सिजापति वि. त्रिभुवन विश्वविद्यालय, किर्तिपुर, काठमाडौंसमेत

- ०७०-WO-०६७७, उत्प्रेषण / परमादेश, प्रभाकर अधिकारी वि. त्रिभुवन विश्वविद्यालय, किर्तिपुर, काठमाडौंसमेत

इजलास नं. १

१

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, ०७०-CI-१०६७, १०७६, परमादेश, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, भरतपुर वि. रंजित ठाकुर, मध्यक्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, हेटौँडा वि. रंजित ठाकुर

निवेदकलाई जिल्ला प्रहरी कार्यालय, चितवनको मिति २०७०।०६।१० को निर्णयानुसार भविष्यमा सरकारी नोकरीको लागि अयोग्य नठहरिने गरी प्रहरी जवानको पदबाट हटाइएको निर्णयको जानकारी निवेदकले २०७०।०६।२४ मा बुझेको निवेदकले निवेदनसाथ पेस गरेको भरपाईको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ । विपक्षीहरूको लिखित जवाफ व्यहोराबाट निवेदकले उक्त नोकरीबाट हटाउने भनी गरेको निर्णयउपर निवेदक पुनरावेदन दर्ता गर्न नआएको, निर्णयको जानकारी पाएको मितिले ३५ दिनभित्र पुनरावेदन गर्नुपर्नेमा सो म्यादसमेत गुज्रेको भन्ने देखिए तापनि पुनरावेदन गर्न पाउने निवेदकको कानून प्रदत्त हक भएको र कानून प्रदत्त हकबाट कसैलाई वञ्चित गराउनसमेत न्यायको रोहमा मिल्ने देखिँदैन । निवेदकले प्रस्तुत निवेदनसाथ जिल्ला प्रहरी कार्यालय, चितवनमार्फत मध्यक्षेत्रीय प्रहरी कार्यालयमा चढाएको पुनरावेदनपत्रको मस्यौदासमेत संलग्न राखेको र सो पुनरावेदनपत्र विपक्षीले दर्ता नगरेकोले दर्ताको माग राखी निवेदन गरेको अवस्था देखिँदा निवेदकको उक्त पुनरावेदनपत्र दर्ता हुने वा नहुने के हो ? सूचना प्राप्त गरेको मितिले ३५ दिनभित्र पुनरावेदन परेको छ, छैन र म्याद गुजिसकेको अवस्थामा सो म्याद थाम्न मिल्ने नमिल्ने भन्ने प्रश्नको निराकरण गर्ने

दायित्व विपक्षी जिल्ला प्रहरी कार्यालयको भएको र सो सम्बन्धमा जिल्ला प्रहरी कार्यालयबाट आवश्यक निर्णय हुनसक्ने नै देखिने हुँदा निवेदकले दर्ता गर्न ल्याएको भनेको पुनरावेदन दर्ता गर्ने नगर्ने सम्बन्धमा कानूनबमोजिमको आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश जारी हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०७०।१०।२२ को आदेशलाई अन्यथा मानिरहनु पर्ने अवस्था नदेखिँदा सो आदेश सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: हरिकृष्ण श्रेष्ठ

कम्प्युटर: गीता घिमिरे

इति संवत् २०७२ साल पुस २ गते रोज ५ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६६-CI-००६६, रैकर कायम गरिपाऊँ, वीरेन्द्र थपलिया वि. अशोककुमार राजभण्डारीसमेत

प्रस्तुत मुद्दामा विवादको कि.नं. ६ कि.का. भई कायम हुन आएका कि.नं. ४५३, ४५४, ४५५ र ४५६ का जग्गाहरू ईन्द्रजात्रा लिङ्गो गुठीका नाममा रहेकोमा दुषित मनसायले रैकरमा परिणत गरी हाल उक्त जग्गाहरू प्रत्यर्थीमध्येका बासुदेव श्रेष्ठको नाउँमा दर्ता कायम रहेको देखिएको अवस्थामा गुठी संस्थान ऐन, २०३३ को दफा ३९ बमोजिम गुठी संस्थानका प्रशासकले उक्त विवादित जग्गालाई साबिक लगतबमोजिम गुठी जग्गामा परिणत गर्नसक्ने नै देखिने ।

साबिकमा गुठीको नाममा रहेको जग्गालाई दुषित मनसायले कसैले रैकरमा परिणत गर्दछ र सो कुरालाई कुनै पनि प्रकारको लिखत प्रमाणबाट प्रमाणित हुन आएको अवस्थामा गुठी संस्थान ऐन, २०३३ को दफा ३९ बमोजिम गुठी प्रशासक वा प्रशासकीय काम गर्ने प्रशासकीय प्रमुखले त्यस्तो जग्गालाई गुठीको नाममा दर्ता गर्न सोही ऐनको दफा ६३ (२) बमोजिम जहिलेसुकै पनि सक्ने नै देखिन्छ । यो गुठी प्रशासकलाई

विशेष कानूनले दिएको अख्तियारी हो । यसरी विशेष कानूनले दिएको अख्तियारी प्रयोग गरी गुठी प्रशासकले गर्ने निर्णयलाई विवादको विषयसँग सम्बन्धित अन्य कुनै पनि विषयमा कुनै पनि अड्डा अदालतबाट भएका फैसला वा निर्णयले सो अधिकारलाई कटौती तथा खुम्च्याउन नसक्ने हुँदा प्रस्तुत मुद्दामा गुठी प्रशासकले विवादका जग्गाको रैकर दर्ताको लगत कट्टा गरी इन्द्रजात्रा लिङ्गो गुठीको जग्गा नै कायम गर्ने गरी मिति २०६४।४।२० मा गरेको निर्णयलाई पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने गुठी संस्थानलाई नबुझी विवादित जग्गाको मोहीले दायर गरेको मोही नामसारीलगायतका मुद्दामा भएको फैसलालाई आधार लिई उल्टी हुने ठहरी भएको फैसला मिलेको देखिन नआउने ।

साबिक बालाजु वडा नं. १ (ख) हाल काठमाडौँ जिल्ला काठमाडौँ महानगरपालिका वडा नं. १६ कि.नं. ६ कि.का. भई हाल कायम हुन आएका कि.नं. ४५३, ४५४, ४५५ र ४५६ जग्गाहरू रैकरमा दर्ता भएकोमा इन्द्रजात्रा लिङ्गो गुठीको ठहरी गुठी संस्थान, केन्द्रीय कार्यालयबाट मिति २०६४।४।२० मा भएको निर्णयलाई पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट मिति २०६५।१।२८ मा उल्टी हुने ठहरी भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी हुने र विवादका जग्गाहरूलाई गुठी संस्थान ऐन, २०३३ को दफा ३९ बमोजिम साबिक लगतबमोजिम गुठी जग्गा नै कायम हुने र दुषित तवरले रैकरमा दर्ता गराएको लगत कट्टा हुने ठहरी भएको सुरु गुठी संस्थान केन्द्रीय कार्यालयको मिति २०६४।४।२० को निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला

कम्प्युटर: टेकबहादुर खड्का

इति संवत् २०७२ साल जेठ १८ गते रोज २ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७२-WH-००१९, बन्दीप्रत्यक्षीकरण,

लक्ष्मी दङ्गाल वि. कारागार कार्यालय, नख्खु, ललितपुरसमेत

अभियोगदाबी पुग्ने ठहरी फैसला भएपछि सो फैसला अन्यथा नभएसम्म र सोबापत निवेदकले धरौट जमाना पाउने ठहरी अन्यथा आदेश नभएसम्म उक्त फैसलाका कुराहरू निवेदक विरुद्ध आकर्षित हुँदैन भनी निवेदकले भन्न मिल्दैन। निवेदक फैसलाअनुसार थुनामा रहेकोले निजको थुना कानूनसम्मत देखिन आउँछ। बन्दीको पुनरावेदन गर्न पाउने हकको हनन् भएको भन्ने निजको निवेदन जिकिर छ तर थुनामा परेबाट निजको पुनरावेदन गर्न पाउने उक्त कानूनी हकमा असर पर्ने अवस्था नरहने।

फैसला अन्तिम नहुँदै बिगो बुझाउनुपर्ने दायित्व प्रारम्भ हुँदैन यसको लागि सरोकारवालाको दरखास्त पनि पर्नु आवश्यक हुन्छ भन्ने निवेदकको निवेदन जिकिर देखिन्छ। यस सम्बन्धमा मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको महलको २३क नं. मा फैसलाबमोजिम सरकारी बिगो, दशौंद बिशौंदसमेत इत्यादि लिनुपर्ने कलममा वा सर्वश्व हुने कसुरमा कसुरदार हाजिर रहेको भए फैसला गर्ने अड्डाले नै उसै बखत पक्री फैसलाले लागेको बिगो, दशौंद बिशौंद असुल गर्ने वा सर्वश्व गर्ने कारवाही चलाउनु पर्छ भनी रहेको व्यवस्थाअनुसार सरकारी बिगो नतिर्ने कसुरदारलाई तत्काल पक्रनु पर्ने देखिन्छ। सोही महलको ३८ नं. को देहाय (४) मा जायजातबाट उपर नभएको सरकारी बिगोमा कैद ठेक्नु पर्दा एक हजार रुपैयाँसम्मको बिगोमा एक वर्ष, पाँच हजार रुपैयाँसम्मकोमा दुई वर्ष, दश हजार रुपैयाँसम्मकोमा तीन वर्ष र दश हजार रुपैयाँ भन्दा बढीको प्रत्येक दशहजारमा एक वर्षभन्दा बढी कैद ठेक्नु हुँदैन। सोबमोजिम कैद ठेक्दा दश वर्षभन्दा बढी हुन आयो भने पनि दश वर्षसम्म मात्र कैद ठेक्नु पर्छ भनी उल्लेख भएको पाइन्छ। यसअनुसार सरकारी बिगो बाँकीमा निवेदकलाई १० वर्षसम्म कैद हुने

देखिन्छ। उक्त बिगो दाखिल गर्न आफू तत्पर छु भनी पुरै निवेदनमा निवेदकले एक शब्द लेख्नु भएको पाइँदैन। प्रस्तुत रिट निवेदन उक्त बिगो पचाउने दुरासय लिएर परेको देखिन्छ। अदालतमा सफा हात लिई प्रवेश गर्नुपर्छ। रिटबाट प्राप्त हुने उपचार समन्यायको उपचार हो। निवेदक निर्दोष र स्वच्छ रहेको नदेखिँदा निवेदकलाई यो उपचार प्रदान गर्नु समन्यायको सिद्धान्तविपरीत हुन्छ। त्यस माथि सरकारी बिगो नबुझाउने व्यक्ति स्वतः थुनामुक्त हुन नसक्ने हुँदा निवेदकको मागबमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी निवेदकलाई थुनाबाट मुक्त गर्न नमिल्ने।

इजलास अधिकृत: प्रेम खड्का

कम्प्युटर: गीता घिमिरे

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर २१ गते रोज २ शुभम्।

४

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६९-८१-०७४९, उत्प्रेषण/परमादेश, जिल्ला बाँके नेपालगञ्ज नगरपालिका वडा नं. ७ फुल्टेनका स्थित श्री शिव पार्वती मन्दिर संरक्षण समितिको तर्फबाट शिव भारती वि. जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाँकेसमेत

माधवराम बर्माको अध्यक्षतामा गठित शिवपार्वती मन्दिर संरक्षण तथा व्यवस्थापन समिति फुलटेनका, नेपालगञ्जको नाममा संस्था दर्ता गर्ने गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाँकेबाट मिति २०६८।७।१६ मा भएको मिसिल संलग्न टिप्पणी आदेशको अवलोकन गर्दा पुनरावेदकको तर्फबाट दायर भएको निवेदन र माधवराम बर्माको नामबाट दायर भएको दुवै निवेदनको पूर्णरूपमा विश्लेषण तथा दुवै पक्षको छलफल पश्चात् मात्र पुनरावेदकको निवेदन मागबमोजिमको संस्था दर्ता गर्न नसकिने उल्लेख गरी पछि दर्ता हुन आएको निवेदन मागबमोजिम संस्था दर्ता गरिएको देखिँदा आफ्नो निवेदनउपर कुनै सम्बोधन नै

नगरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाँकेले निर्णय रहेको भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिरसँग यो इजलास सहमत हुन नसक्ने ।

स्थानीय अधिकारीले कुनै संस्था दर्ता नगर्ने गरी निर्णय गरेमा निवेदकले त्यस्तो सूचना प्राप्त गरेको मितिले पैंतीस दिनभित्र नेपाल सरकारले तोकेको अधिकारीसमक्ष उजुर गर्नुपर्ने प्रष्ट देखिन आयो । प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकले आफ्नो निवेदन मागबमोजिम संस्था गर्न नमिल्ने भनी भएको निर्णयको जानकारी प्राप्त गरेपश्चात संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा ४ (३) बमोजिम साधारण कानूनी उपचारको मार्ग अवलम्बन गर्नु पर्नेमा सो नगरी पुनरावेदक असाधारण क्षेत्राधिकारअन्तर्गत अदालत प्रवेश गरेको देखियो । उपचारको वैकल्पिक मार्गको व्यवस्था विद्यमान रहेकोमा असाधारण क्षेत्राधिकारअन्तर्गत रिटको माध्यमबाट अदालत प्रवेश गर्नु रिट क्षेत्राधिकारको सामान्य सिद्धान्तविपरीत हुन्छ । यसै विषयसँग सम्बन्धित निवेदक रामबहादुर तामाङ विरुद्ध विपक्षी बखतबहादुर तामाङसमेत भएको उत्प्रेषणको निवेदनमा (ने.का.प. २०५० (ग) नि.नं. ४८३३ अङ्क १२) वैकल्पिक उपचारको बाटो हुँदाहुँदै रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेकोले असाधारण अधिकारक्षेत्रको प्रयोग गरी निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने भन्ने सिद्धान्तसमेत प्रतिपादन भएको परिप्रेक्ष्यमा पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जबाट भएको आदेशलाई अन्यथा भन्न नमिल्ने हुँदा उजुर गर्ने छुट्टै उपचारको मार्ग कानूनले नै तोकेको अवस्थामा रिटक्षेत्र आकर्षण नहुने हुँदा निवेदन खारेज हुने ठहरी भएको पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जको मिति २०६९।२।१७ को अन्तिम आदेश मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: अर्जुनप्रसाद कोइराला

कम्प्युटर: टेकबहादुर खड्का

इति संवत् २०७२ साल भदौ ७ गते रोज २ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६९-CR-०३४९, भ्रष्टाचार (हास रिसवत), नेपाल सरकार वि. भुपबहादुर बोगटी

प्रतिवादीले आरोपपत्र मागदाबीबमोजिम रिसवतबापत रु. ५४,२८५।- लिएका रहेछन् भनी मान्न मिल्ने ठोस एवम् वस्तुनिष्ठ प्रमाण वादी पक्षले गुजार्न सकेको देखिँदैन । प्रतिवादीसँग उल्लिखित रकम बरामद भएको बरामदी मुचुल्कासमेत मिसिल संलग्न रहेको देखिँदैन । कसैलाई आरोप लगाउनु मात्र प्रयाप्त हुँदैन । सो आरोप पुष्टि हुने तथ्ययुक्त आधार प्रमाणसमेत वादी पक्षले गुजार्न सक्नुपर्नेछ । प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले कोसँग केबापत रिसवत लिएको हो ? कहींकतैबाट खुल्न सकेको नदेखिने हुँदा प्रतिवादीको अनुसन्धान अधिकारी एवम् अदालतसमक्ष भएको इन्कारी बयान, प्रतिवादीका साक्षीहरू केशवप्रसाद आचार्य तथा गोपाल कार्कीको बकपत्र, डोरबाट जग्गा रजिस्ट्रेशन गरिएका भनिएका व्यक्तिहरू कृष्णप्रसाद अधिकारी र केशवप्रसाद आचार्यको बकपत्र एवम् रसुवाका तत्कालीन प्रमुख जिल्ला अधिकारीसमक्ष प्रस्तुत गरिएको छानबिन प्रतिवेदनसमेतबाट प्रतिवादीका साथबाट बरामद भएको भनिएको रकम प्रतिवादी भुपबहादुर बोगटीले रिसवतबापत लिएको भनी आरोपपत्रमा लिएको दाबी शङ्कारहित तवरबाट पुष्टि भएको नदेखिँदा सोसमेतबाट आधार प्रमाणहरूबाट निज प्रतिवादी भुपबहादुर बोगटीले आरोपित कसुरबाट सफाई पाउने ठहर्‍याई भएको विशेष अदालत, काठमाडौंको मिति २०६९।०४।२८ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: हरिकृष्ण श्रेष्ठ

कम्प्युटर: गीता घिमिरे

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर २७ गते रोज १ शुभम् ।

६

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-CR-०३७०, सम्पत्ति शुद्धीकरण, नेपाल सरकार वि. श्याम मर्डी

प्रतिवादी श्याम मर्डीलाई सफाई दिएको विशेष अदालतको फैसला नमिलेको भन्ने वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट पर्न आएको प्रस्तुत पुनरावेदनको सम्बन्धमा विचार गर्दा यसमा प्रतिवादी प्रदिपकुमार रस्तोगीले प्रतिवादी श्याम मर्डीको नाउँमा एस.वि.आइ. बैंकको बौद्ध शाखामा बैंक खाता खोलेको तथ्यमा विवाद देखिँदैन । प्रदिपकुमार रस्तोगीसँग चिनजान भई निजले नै मेरो फोटो खिचाइ मलाई काठमाडौंको चुच्चेपाटीस्थित एस.वि.आइ. बैंकमा लगी निजले नै फाराम भरिदिई खाता खोल्न रु. ५०९।- समेत दिई बैंक खाता खोलिएको हो । सो खाताबाट रकम कारोबार गर्ने सम्पूर्ण काम प्रतिवादी प्रदिपकुमार रस्तोगीले नै गरेको हो । यस्तो गैरकानूनी काम गर्छ भन्ने थाहा पाएको भए उक्त बैंक खातासमेत म खोलिदिने थिइन् । यसमा म निर्दोष छु भनी निजले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष र अदालतमा समेत कसुरमा इन्कार रही प्रतिवादी श्याम मर्डीले बयान गरेको देखिन्छ । निजको नाउँमा खोलिएको खातामा निजले कारोबार गरेको देखिँदैन । खाता खोल्न लगाउने प्रतिवादी प्रदिपकुमार रस्तोगीले समेत यी प्रतिवादी श्याम मर्डीको नामको खाताबाट कारोबार भएको रकमको कारोबार यिनै प्रतिवादीले गरेको हो भनी भन्न सकेको देखिँदैन । तथ्ययुक्त प्रमाणको अभावमा प्रतिवादी प्रदीपकुमार रस्तोगीले भनेको आधारमा केवल खाता खोलीदिएकै कारणले मात्र यी प्रतिवादी श्याम मर्डीलाई कसुरदार कायम गर्न मिल्ने नदेखिने हुँदा प्रतिवादी श्याम मर्डीले आरोपपत्र मागदाबीबाट सफाई पाउने ठहर्याई विशेष अदालतले मिति २०७०।१।२२ मा गरेको फैसला अन्यथा रहेछ भनी मान्न मिल्ने नदेखिँदा

सो फैसला सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: हरिकृष्ण श्रेष्ठ

कम्प्युटर: गीता घिमिरे

इति संवत् २०७२ साल मङ्सिर २८ गते रोज २ शुभम् ।

इजलास नं. २

१

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, ०६७-CI-०२८०, हाल साबिक दर्ता, दुर्गादत्त जोशी वि. रामचन्द्र भट्ट

कुनै जग्गामा हक बेहकको प्रश्न उपस्थित भए वा आफ्नो हक स्वामित्वको जग्गा कसैले दर्ता गराए त्यसउपर दूषित दर्ता बदरतर्फ फिराद गर्नुपर्ने हुन्छ । मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ३२(ख) मा दर्ता सच्याउने व्यवस्था गरेको छ । यी वादी सोबमोजिम दर्ता सच्याउन गएको पनि देखिँदैन । आफ्नो हकको जग्गा अरूले दर्ता गराएको अवस्थामा जिल्ला अदालतमा फिराद लिई जानुपर्नेमा सो गरेको पनि देखिएन । कुनै पनि जग्गा भोग चलन गरेको भन्ने भनाइले मात्र वादीको हुन सक्दैन । भोग हुनुलाई सो जग्गाको तिरो बुझाएको, दर्ता भइसकेको हुनुपर्नेमा प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा वादीको हकमा सोबमोजिमको अवस्था विद्यमान भएको पनि देखिएन । यसप्रकार उपर्युक्तबमोजिमको कानूनी व्यवस्था, सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त एवम् मुद्दाको प्रकृतिको आधारमा पुनरावेदन अदालत, दिपायलको उक्त फैसलाउपर यी वादीको सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने अवस्था नदेखिने ।

वादीको पुनरावेदनपत्र सर्वोच्च अदालतमा दर्ता गर्न नमिल्ने अवस्थाको विद्यमानता रहेको हुँदा उक्त पुनरावेदनको आधारमा मुद्दाको तथ्यमा प्रवेश गरी पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ, छैन भनी निराकरण गरिरहनु नपर्ने हुँदा यस अदालतबाट

प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त प्रस्तुत मुद्दामा आकर्षित भई सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदनपत्र दर्ता हुन नसक्नेमा दर्ता भए पनि न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१)(ग) तथा मुलुकी ऐन, अ.बं.१८० नं. बमोजिम प्रस्तुत पुनरावेदनपत्र खारेज हुने।

इजलास अधिकृत : मीना गुरुङ

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल फागुन ३ गते रोज २ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली, ०६७-CI-१४०१, लिखत दर्ता बदर नामसारी, सङ्गीता विश्वकर्मा वि. शिवचरण विश्वकर्मासमेत

प्रतिवादी शिवचरण पुनरावेदकको पिता नाताको भई सगोलको अंशियार रहेकोमा विवाद छैन। वादी दाबीको र.नं.२३०६(ख) को राजीनामा लिखतबाट वादीहरूको समेत अंश हक रहेका कि.नं.२५८ र कि.नं.२६१ का जग्गा बिक्री गर्दा पुनरावेदक लक्ष्मीको संरक्षक आमा सङ्गीता साक्षी बसी सहमति जनाएको देखिँदैन। मुलुकी ऐन, अंशबन्डाको १ नं. अनुरूप सगोलको सम्पत्तिमा सगोलका सबै सदस्यको समान हक हुने नै हुन्छ। व्यक्ति तथा परिवारको सदस्यको आय आर्जनको अवस्था, परिवारका सदस्यको शिक्षादिक्षा उपचार जस्ता परिवेशको कारणबाट पैतृक सम्पत्ति बिक्री गर्नुपर्ने परिस्थिति खडा भै सम्पत्ति थपघट हुने हुन्छ। यसै कारणले व्यवहार चलाउनका लागि घरको मुख्य व्यक्तिलाई चलमा सबै र अचलमा सम्पूर्ण सम्पत्तिको आधासम्म बिक्री व्यवहार गर्न पाउने नै हुन्छ। तर, सम्पूर्ण सम्पत्तिको आधी भन्दा बढी अचल सम्पत्ति बिक्री व्यवहार गर्नु पर्यो भने २१ वर्ष पुरा भएका सगोलका अंशियार सदस्यको मन्जुरी लिनुपर्ने बाध्यता लेनदेन व्यवहारको १९(१) ले गरेको देखिन्छ। अंशबन्डाको १९(१) नं. ले २१

वर्ष उमेर पुरा नभएकाको हकमा भने मन्जुरी लिनु पर्ने कानूनी व्यवस्था गरेको देखिँदैन। घरको मुख्य व्यक्तिलाई उमेर नपुगेका हकमा हितकारी अभिभावक मानी सम्पूर्ण सम्पत्ति नै घर व्यवहार चलाउन बिक्री गरे पनि मन्जुरी लिइरहनु पर्ने कानूनी व्यवस्था गरेको देखिँदैन। कानूनमा नै २१ वर्ष उमेर पुगेका र नपुगेका बिच भेद गरी २१ वर्ष पुगेका अंशियारको मात्र मन्जुरी लिनुपर्ने स्पष्ट रहेको व्यवस्थालाई अदालतबाट अनुमानका आधारमा अन्यथा भन्न पनि उपयुक्त हुँदैन। कानूनको दृष्टिमा नाबालक सन्ततिको संरक्षक भूमिकामा बाबु र आमा दुवै समान हुन्छन्। सम्पत्ति बिक्री गरेका कारण प्रतिवादी बाबुले पुनरावेदक लक्ष्मीलाई गर्नुपर्ने पालनतालन, शिक्षादिक्षा र औषधोपचार जस्ता विषयमा निज निरपेक्ष रहने पनि हुँदैन। तसर्थ, पुनरावेदक २१ वर्षभन्दा मुनिकी देखिएकीले निजको हकमा विवादित लिखत र सोको आधारमा भएको दर्ता बदर हुनसक्ने अवस्था नदेखिँदा सुरु रूपन्देही जिल्ला अदालतको फैसला केही उल्टी गरी ३ भागको १ भाग लिखत बदर हुने गरी पुनरावेदन अदालत, बुटवलबाट मिति २०६७।५।२० मा भएको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुन नसक्ने।

इजलास अधिकृत : कपिलमणि गौतम

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल पुस ६ गते रोज २ शुभम्।

३

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी, ०६९-CR-०५८९, ०९१६, कर्तव्य ज्यान र रहजनी चोरी, विक्रम कार्की वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. विक्रम कार्कीसमेत

प्रतिवादी विक्रम कार्कीको आर्थिक अवस्था कमजोर रहेको र निजको श्रीमती दुई महिनाको सुत्केरी भएको देखिन्छ। मिति २०६६।७।७ मा सेवेन मार्गमा कोही आएमा निजलाई कुटपिट गरी

निजका साथबाट धनमाल लुटी सुत्केरी अवस्थाकी पत्नीको लागि आवश्यक खर्च जुटाउनका लागि योजना बनाई अँध्यारो गल्लीमा प्रतिवादी बसेको देखिन्छ । उक्त गल्लीमा मंगललाल वि.क. आएको देखी यी प्रतिवादीले निजको टाउकोमा इँटाले हानी घाइते बनाई निजका साथबाट धनमाल लुट्ने क्रममा प्रतिकार गरेकोले पुनः इँटाले दुईपटक टाउकोमा हिकाएको मिसिलबाट देखिन्छ । प्रतिवादीले उक्त घटना धनमाल प्राप्त गर्ने उद्देश्यले अभिप्रेरित भई आफैँ घटाएको हो भनी बयान गरेको देखियो । अदालतमा आरोपित अभियोग दाबीमा घटनाका सम्बन्धमा मौन रही उक्त कसुर अपराध आफूले गरेको होइन भनी इन्कारी बयान गर्न सकेको देखिँदैन । प्रतिवादीको मौकामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष भएको बयान स्वेच्छाको होइन । प्रतिवादीले मौकामा गरेको बयान डर, धाक, धम्की देखाई गराइएको भन्ने जिकिर लिएको देखिन्छ । तर, यी प्रतिवादीले अदालतमा बयान गर्दा मौकामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष भएको बयान आफ्नो स्वेच्छाविपरीत भएको हो भनी भन्न सकेको पनि देखिँदैन । मौकाको बयानका क्रममा के कसरी प्रतिवादीलाई डर धाक देखाइएको हो । सो कुरा प्रतिवादीले अदालतमा बयानका क्रममा उल्लेख गर्न सकेको नदेखिँदा प्रतिवादीलाई कुटपिट गरी डर, धाक, धम्की देखाई मौकामा बयान गराइयो भन्ने प्रतिवादीको जिकिर यथोचित मान्न मिलेन । प्रतिवादीले मंगललालको टाउकोजस्तो संवेदनशील अङ्गमा पटकपटक इटाले प्रहार गरी सोही चोटको कारणबाट मंगललालको मृत्यु भएको देखिँदा यी प्रतिवादीको कर्तव्यबाट नै मृतकको ज्यान गएको देखिने ।

रु.७६,८५०।- बिगो कायम गर्नुपर्नेमा रु.५,२००।- मात्र बिगो कायम हुने ठहर्याएको त्रुटिपूर्ण फैसला उल्टी गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखिन्छ । मिति

२०६६।८।१६ को बरामदी खानतलासी मुचुल्का हेर्दा 3D Sound Digital Camera लेखिएको कालो रङ्गको मोबाइल थान-१ र दुईवटा सिम बरामद भएको देखिन्छ । प्रतिवादी विक्रम कार्कीले मौकामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष मबाट प्रहरीले सिमसहितको मोबाइल थान-१ र रु.७००।- नगद बरामद गरेको हो । अन्य धनमाल मैले लगेको छैन भनी बयान गरेको देखियो । मिति २०६६।७।१८ को जाहेरी दरखास्तमा उल्लिखित सेता २ वटा हाफ ज्याकेट, कालो पाइन्ट थान-१, नगद रु.१०,०००।-, सुनको सिक्री र औँठी यी प्रतिवादीहरूबाट बरामद भएको देखिँदैन । जाहेरी दरखास्तमा उल्लिखित बिगोको रकमलाई मिसिल संलग्न कुनै प्रमाणले पुष्टि र समर्थन गरेको देखिएन । यसबाट प्रतिवादीबाट बरामद भएको रु.७००।- तथा मोबाइल सेटको मूल्य रु.४,५००।- गरी जम्मा रु.५,२००।- बिगो प्रतिवादीहरूबाट बरामद भएको देखिएको अवस्थामा रु.७६,८५०।- बिगो कायम गरी प्रतिवादीहरूलाई सजाय गरिपाउँ भन्ने वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने ।

प्रतिवादी विक्रम कार्कीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. र चोरीको १४(३) नं. बमोजिम सजाय हुने र प्रतिवादी दिलीप थापालाई अभियोग दाबीबाट सफाइ दिने ठहर्याएको काठमाडौँ जिल्ला अदालतको मिति २०६७।१।४ को फैसला केही उल्टी गरी प्रतिवादी दिलीप थापालाई मुलुकी ऐन, चोरीको २० नं. र १४(३) नं. अनुसार २ (दुई) महिना कैद र रु. २,२००।- जरिवाना गरी प्रतिवादी विक्रम कार्कीलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. र चोरीको १४(३) नं. बमोजिम सजाय हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।४।१६ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक वादी प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसकिने ।

अपराध भनेको अपराध नै हो । कुनै पनि बहानामा अपराध गर्न छुट भने कसैले पाउँदैन । तथापि, अपराध हुँदाको परिस्थिति र प्रकृति हेरी सजायमा घटबढ गर्नुपर्ने हुन्छ । यही अवस्था विचार गर्न विधिकर्ताबाट अ.बं. १८८ नं. को व्यवस्था भएको हो । पैसाको धेरै खाँचो भएकोमा निजले अपराध गर्ने सोच राखेको त देखिन्छ । तर, निजले कुनै जोखिमी हतियार प्रयोग गरी ज्यान लिने वा डकैती गर्ने उद्देश्य राखेको देखिएन । सामान्य कुटपिट गरी जे भेटिन्छ त्यही लुटी लग्ने उद्देश्य राखेको देखिन्छ । वारदात मिति २०६६।७।७ मा घटित भएपश्चात् मृतकको मृत्यु मिति २०६६।७।२४ मा अर्थात् १७ दिनमा भएको देखिन्छ । कुनै ठूलो योजना वा सङ्गीन अपराध गर्ने तयारीका साथ सङ्गीन हतियारको प्रयोग गरेको नदेखिई सानो तिनी कुटपिट गरी लुट्ने कार्य गरेकोमा ज्यान मर्न गई ठूलो मुद्दाको रूप धारण हुन पुगेको देखियो । तसर्थ प्रतिवादीलाई सर्वश्वसहित जन्म कैद गर्दा चर्को पर्ने देखिँदा यहाँ अ.बं. १८८ नं. को प्रयोग हुन उचित देखिन आयो । अब प्रतिवादीलाई के कति कम सजाय गर्दा उपयुक्त हुने हो भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा प्रतिवादीले मृतकलाई इँटाले टाउकोमा प्रहार गरेको देखिन्छ । साधारण अवस्थामा तत्काल उठेको रिसमा इँटाले टाउको जस्तो मर्मस्थलमा हान्दा ज्यान गएमा ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. अनुसार १० (दश) वर्ष कैद हुनसक्ने पनि हुन्छ । तर, लुट्ने उद्देश्यले पटकपटक प्रहार भएको कारणबाट ज्यानसम्बन्धीको महलको १३ (३) नं. बमोजिमको कसुर ठहरिएको अवस्था छ । तसर्थ प्रतिवादीलाई ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. अनुरूप हुनसक्ने सजाय १० (दश) वर्षभन्दा माथि तथा ऐ.को १३(३) नं. अनुसार हुनसक्ने कैद २० (बिस) वर्षभन्दा कम सजाय गर्नु उचित हुने देखिन आयो । प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले नगद प्राप्त गर्ने उद्देश्यले अभिप्रेरित भई मृतकलाई इँटाले हानी हत्या गरेको देखिँदा ११(एघार) वर्ष कैद सजाय गर्नु

न्यायोचित हुने देखिन आयो । तसर्थ मुलुकी ऐन, अ.बं.१८८ नं. बमोजिम प्रतिवादी विक्रम कार्कीलाई ११(एघार) वर्ष कैद सजाय हुने ठहर्छ । अ.बं.१८८ नं. बमोजिम प्रतिवादीलाई ११(एघार) वर्ष कैद हुने ठहर भएकोले सर्वस्व गरिरहनु नपर्ने ।

इजलास अधिकृत : प्रेमप्रसाद न्यौपाने

कम्प्युटर : अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल फागुन १९ गते रोज ४ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६९-CR-०७१३, लागु औषध खैरो हेरोइन, गणेशबहादुर गुरुङ वि. नेपाल सरकार

यी पुनरावेदक प्रतिवादी गणेशबहादुर गुरुङले मौकामा अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको साबिती बयान, सोही बयानअनुरूप प्रतिवादी देवी साहबाट ८९ ग्राम लागु औषध बरामद गरेको बरामदी मुचुल्का, देवी साहको किटानी पोल र प्रतिवादी पप्पुकुमार साहको बयानसमेतका मिसिल संलग्न सबुद प्रमाणबाट प्रतिवादी गणेशबहादुर गुरुङले लागु औषध ओसारपसार गर्ने कार्यसमेत गरेको पुष्ट्याई भएको देखिनाले निजको मतियारको रूपमा नभई लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(च) बमोजिम कसुर गरेको देखिन आउने हुँदा प्रतिवादी गणेशबहादुर गुरुङले लागु औषध ओसारपसार गरेको प्रमाणित हुन आएकोले निज प्रतिवादीलाई अभियोग दाबीबमोजिम कसुर ठहर गर्नुपर्नेमा मतियारसम्मको कसुर ठहर गरेको काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६७।१।१२ को फैसला उल्टी गरी लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(च) को कसुरमा सोही ऐनको दफा १४(१)(छ)(२) बमोजिम १० वर्ष कैद र रु. ७५,०००।- (पचहत्तर हजार) जरिवाना हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।५।१९ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदक प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्नु

नसक्ने।

इजलास अधिकृत : मीना गुरुङ

कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७२ साल फागुन ५ गते रोज ४ शुभम्।

५

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७०-CR-०५८२, कर्तव्य ज्यान, नेपाल सरकार वि. बाबुराम परियारसमेत

दुवै प्रतिवादीहरूले बाबुराम परियार र सुबी परियारले कुनै हातहतियार प्रयोग गरेको देखिएको अवस्था छैन। यी प्रतिवादीहरूले हातहतियारको प्रयोग नगरेको र मृतकलाई समाई मार्न संयोग पारेको पनि नदेखिएको र मृतकलाई रङ हान्ने अरु नै व्यक्ति देखाइएको यस अवस्थामा निजहरूको हकमा ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. आकृष्ट हुने अवस्था रहेन। तसर्थ ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. अनुरूप प्रतिवादीहरू बाबुराम परियार र सुबी परियारलाई कसुरदार कायम गरी सजाय गरिनु पर्छ भन्ने नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने देखिन नआउने।

प्रतिवादीद्वय बाबुराम परियार र सुबी परियारको मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. विपरीतको कसुर गरेको ठहर्याई निजहरूलाई जनही १० वर्ष कैद सजाय गर्ने गरेको तनहुँ जिल्ला अदालतको क्रमशः मिति २०६७।३।१६ एवम् मिति २०६९।२।२२ को फैसलाहरू सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०७०।३।९ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: मीना गुरुङ

कम्प्युटर: अभिषेककुमार राय

इति संवत् २०७२ साल फागुन ५ गते रोज ४ शुभम्।

६

मा.न्या.श्री बैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७२-CR-०३१३, राज्य विरुद्धको अपराध (राज्य विप्लव), नेपाल सरकार वि. डा. सिके राउत भन्ने चन्द्रकान्त राउत

प्रतिवादीलाई आफ्ना विचारहरू अभिव्यक्त गर्ने, बिना हातहतियार भेला हुने राजनीतिक दल खोल्ने तथा संघ संगठन खोल्ने नेपालको कुनै पनि भागमा आवतजावत र बसोबास गर्नेसमेतका स्वतन्त्रताको हक संविधानले नै प्रत्याभूत गरेको देखिन्छ। उपर्युक्त स्वतन्त्रताहरू निरपेक्ष नभई सापेक्षित स्वतन्त्रता हुन्छ। उक्त स्वतन्त्रताहरूलाई राज्यले उचित कानून बनाई संकुचन र नियन्त्रण गर्न सक्ने।

नेपाल बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त देश हो। यी विविधताहरूका बिचको विभिन्न प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गरी आर्थिक समृद्धि वा समतामुलक समाजको निर्माण गर्न राज्यले सङ्कल्प लिएको देखिन्छ। यस्तो अवस्थामा प्रस्तुत मुद्दाका प्रतिवादी डा.सि.के. राउतलाई मिति २०७१।५।२८ गते मोरङको सोराभाग भन्ने ठाउँमा सन्थाल जातिको कार्यक्रममा आफ्ना विचार राखेर फर्कने क्रममा प्रहरीले पक्राउ गरेको मिसिलबाट देखियो। यसरी कुनै जाति विशेषको कार्यक्रममा विचार राखेकै आधारमा नेपालको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता र राष्ट्रिय एकतामा आघात पार्ने कार्य भएको देखिँदैन। यतिकै आधारमा राज्य विरुद्धको अपराधमा अभियोग लगाई प्रतिवादीलाई कसुरदार ठहर गर्दा नागरिकको संविधानप्रदत्त सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक तथा विचार र अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रतामाथि प्रत्यक्षरूपमा संकुचन र नियन्त्रण गरेको मान्नु पर्ने।

अनुसन्धानको क्रममा बुझिएका राकेश देव, डिल्लीराम घिमिरे, शान्तराम कार्की र ढुण्डीराज न्यौपानेले अदालतमा गरेको बकपत्रबाट प्रतिवादीले

जबरजस्ती मानिसहरू भेलाजम्मा गराई डर त्रास देखाई आतङ्कित बनाएको तथा शान्ति सुरक्षामा खलल पार्न कार्य गरेको भन्ने देखिँदैन । प्रतिवादीले यस ठाउँमा यस्तो बल प्रयोग गरी शान्ति अमनचयन भङ्ग गरी अशान्ति मच्चाएको वा हुलदङ्गा गरी शान्ति र व्यवस्थामा खलल पुर्याई अव्यवस्था उत्पन्न गरेको भन्ने मिसिल संलग्न कागजातबाट देखिँदैन । साथै प्रतिवादीबाट कुनै हातहतियार, आपत्तिजनक तथा संवेदनशील विस्फोटक पदार्थ, प्रज्वलनशील तथा मधेशलाई नेपालबाट विखण्ड गर्ने खालका कुनै वस्तु बरामद भएको नदेखिँदा प्रतिवादीलाई अभियोग दाबीबमोजिम कसुरदार ठहर गर्न नमिल्ने । इजलास अधिकृत: प्रेमप्रसाद न्यौपाने कम्प्युटर: मन्दिरा रानाभाट इति संवत् २०७२ साल माघ ३ गते रोज १ शुभम् ।

इजलास नं. ३

१

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र, ०६९-WO-०९४४, उत्प्रेषण / परमादेश, नारायणप्रसाद नेम्वाङ्ग वि. रघुवीर नेम्वाङ्गसमेत

कानूनबमोजिम तिर्नु बुझाउनु पर्ने कुराबाट उन्मुक्तिको लागि पटकपटक अदालत प्रवेश गर्नुलाई उचित मान्न सकिँदैन । कानूनबमोजिम भएको फैसलाको दायित्व प्रतिवादीमा रहन जान्छ । वादीले भरी पाउने ठहरेको बिगो प्रतिवादीले नबुझाएको र सो बापतमा कानूनबमोजिम गरी भएको फैसला कार्यान्वयनलाई अन्यथा हुने गरी रिट जारी हुन सक्दैन । प्रतिवादीले वादीलाई रूपैयाँ बुझाउने पर्याप्त समय दिएको देखिन्छ । बिगो बुझाएमा जग्गा लिलाम हुने सन्दर्भ पनि आउँदैन । कानूनबमोजिम भएको लिलाम कार्य र सो कार्यान्वयनलाई बाधा पुर्याउन प्रस्तुत निवेदन दिएको देखिँदा यसको सान्दर्भिकता

नदेखिने हुँदा निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: रामप्रसाद पौडेल

कम्प्युटर: विदुषी रायमाझी

इति संवत् २०७२ साल साउन २८ गते रोज २ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०६८-CI-०८९६, निषेधाज्ञा / परमादेश, सगमलाल खंग खत्वे वि. प्रधानमन्त्री तथा राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालयसमेत

निवेदकले पुनरावेदन अदालत, राजविराजमा निषेधाज्ञा मिश्रित परमादेशको निवेदन माग दाबी पुग्न नसक्ने भन्ने फैसला भएपछि सोही फैसलाउपर वा एउटै विषयउपर निवेदक यस अदालतमा छुट्टाछुट्टै निवेदन र मुद्दा लिई उपस्थित भएकोले निवेदकको मन सफा नभई केवल समय लम्ब्याउने र विपक्षीलाई दुःख दिने मात्र नियुक्त गर्नुपर्ने देखिन्छ । निवेदकको भनाईसँग पनि सहमत हुन सकिएन किनकि उक्त विद्यालयमा एक PCF तर्फको पद र अर्को अस्थायी शिक्षक पद हो । यस्तो अस्थायी शिक्षक पदमा पनि समावेशी अनिवार्यरूपमा हुनुपर्छ भन्ने कुरा कुनै ऐन वा कानूनमा स्पष्ट भएको भन्ने कुरा निवेदकले प्रस्ट पार्न सकेको नदेखिने ।

शिक्षक नियुक्ति प्रक्रियामा कानूनको रित पुगेन भन्ने निवेदकको भनाइतर्फ हेर्दा विपक्षीहरूले शिक्षा नियमावली ऐन र नियमावलीकै प्रक्रिया पूरा गरी छुट्टाछुट्टै पदमा छुट्टाछुट्टै विज्ञापन गरी दरखास्त बुझाउने म्याद पनि ७ दिन र ३० दिनको गरेको र शिक्षक नियुक्तिको लागि शिक्षा ऐन एवम् नियमावलीबमोजिम जिल्ला शिक्षा कार्यालयले प्रतिनिधिसमेत छनौट गरी पठाएको र सोही शिक्षक छनौट गर्न लागिएको कुरा मिसिल संलग्न प्रमाणबाट प्रस्ट भइरहेको अवस्थामा निवेदकको माग जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने हुँदा निवेदकले

प्रकाशित विज्ञापनअनुसार आवेदन फर्म भरिसकेको देखिएकोले प्रकाशित विज्ञापनको जानकारी भएन भन्ने निवेदकको जिकिर मनासिब देखिँदैन । समावेशीरूपमा कोटा छुट्ट्याई विज्ञापन प्रकाशित विज्ञापनअनुसार आवेदन फर्म बुझाइसकेकोले विज्ञापन प्रकाशनको कार्यबाट निजको हकमा आघात पुग्ने आशङ्का रहेको भनाइ तथ्यसङ्गत छैन । समावेशीरूपबाट विज्ञापन प्रकाशित हुनको लागि सोको कोटा नै छुट्ट्याएको र कोटा छुट्ट्याउनु पर्ने नपर्ने, विद्यालयमा कति शिक्षक रहेको नरहेको आदि विषय नीतिगत विषय भएकोले सोसम्बन्धमा परमादेशको आदेश जारी गरिरहनु पर्ने अवस्था देखिन आएन भनी मिति २०६७।१।१८ मा पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: कमला पौडेल

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल साउन ३२ गते रोज २ शुभम् ।

- यसै लगाउको ०७०-WO-०६६३, उत्प्रेषण/परमादेश, सगमलाल खंग खत्वे वि. राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालयसमेत भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार आदेश भएको छ ।

३

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६९-CI-०७६०, ०७११, निर्णय बदर, हेमराज सुवेदीसमेत वि. राजकुमार नेपालीसमेत, भरत नेपाली वि. राजकुमार नेपालीसमेत

सुरु गुठी संस्थान केन्द्रीय कार्यालयले मिति २०६७।१।१२ मा विवादित कि.नं. २०९, २२९ र २१७ का जग्गाहरू जगनन्द प्रकाशेश्वर गुठीको गुठी अधीनस्थ जग्गा कायम हुने भनी निर्णय गर्दा साबिक दर्तावाला काठमाडौं जिल्ला नैकाप बस्ने गणेशबहादुर नेपालीको श्रीमती मानकुमारी नेपालीले मिति २०६५।१।२।१७ मा गुठी संस्थान शाखा कार्यालय, ललितपुरमा उक्त जग्गाहरू भूलबस

रैकरतर्फ दर्ता भएको हुँदा गुठी कायम गरेमा मन्जुर छ भनी गरेको बयान कागजलाई मुख्य आधार मानेको देखिन्छ । उक्त जग्गाहरू गणेशबहादुर दमाईले मालपोत कार्यालय, ललितपुरबाट मिति २०३७।१।१।२७ मा भएको निर्णयअनुसार जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा प्राप्त गरी तहतह हक हस्तान्तरण हुँदै गएको अवस्था देखियो । गाउँ विकास समितिको कार्यालय छम्पी ललितपुरको गुठी संस्थान कार्यालय, ललितपुरलाई मिति २०६७।१।१।१७ मा गरेको सिफारिसमा गंजबहादुर दमै र गणेशबहादुर दमै फरकफरक व्यक्ति नभै एकै व्यक्ति भएको भन्ने उल्लेख गरेको देखिन्छ । जयबहादुर दमैले जिल्ला प्रशासन कार्यालय, ललितपुरबाट मिति २०४४।१।२।३ मा लिएको नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्रमा बाबुको नाम गंजबहादुर दमै भनी उल्लेख भैराखेको स्थितिमा गा.वि.स.को सिफारिसमा गंजबहादुर र गणेशबहादुर एउटै व्यक्ति हो भनेको आधारमा सुरुले निर्णय गरेको देखिने ।

जयबहादुरको बाबु गणेशबहादुर दमाई हो वा गंजबहादुर दमै हो भन्ने प्रश्नमा केही नबोली उक्त विवादित कि.नं. २०९, २२९ र २१७ का जग्गा जगनन्द प्रकाशेश्वर गुठीको गुठी अधीनस्थ जग्गा कायम हुने ठहराएको सुरु गुठी संस्थानको निर्णय बदर गरी प्रमाणको विवेचना र मूल्याङ्कन गरी पुनः निर्णय गर्नु मिसिल सुरुमा पठाई दिने ठहराएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसलालाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिँदैन । पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला बदर गरी सुरु गुठी संस्थान कार्यालयबाट भएको निर्णय सदर कायम राखिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने हुँदा सुरु गुठी संस्थान केन्द्रीय कार्यालयबाट मिति २०६७।१।१।२ मा भएको निर्णय बदर गरी पुनः इन्साफका लागि मिसिल सुरुमा पठाउने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।३।२५ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ ।

पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ।
इजलास अधिकृत: तारादत्त बडू
कम्प्युटर: विदुषी रायमाझी
इति संवत् २०७२ साल भदौ ३ रोज ५ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६८-CI-१४७६, लगानी सुरक्षित गरी कानूनबमोजिमको समेत क्षतिपूर्ति रकमसमेत दिलाईभराइ पाउँ, **सुवासकुमार सर्राफ वि. स्टेफिन डुजिङ (Mr. Steffen Duzik) समेत**

कम्पनीमा संयुक्त लगानी गर्नेसम्बन्धमा पुनरावेदक एवम् प्रत्यर्थीबिच भएको संयुक्त लगानीसम्बन्धी सम्झौता यी पक्षहरूका बिच बाध्यात्मक दस्तावेजको रूपमा रहनुको साथै सो सम्झौता एवम् विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐनको दफा ७ अनुसार मध्यस्थबाट विवादको समाधान गर्ने गरी दुवै पक्ष सहमत भएकोमा प्रत्यर्थी स्टेफेन जुडिङ्कको उद्योग विभागमा परेको उजुरीअनुसार दुवै पक्षलाई राखी विवादको समाधानको प्रयास गरेकोमा सेयर होल्डरमध्येको रेणु सर्राफ उपस्थित नभएको र पुनरावेदक यी सुवास सर्राफसमेतसित कुरा नमिलेको र रेणु सर्राफ तथा सुवास सर्राफले लगानीको कुनै प्रमाण पेस गर्न नसकेकोले उद्योग विभागले कानूनबमोजिम आवश्यक कारवाहीको लागि कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयलाई निर्देशनसहित लेखी पठाएको देखिन्छ । यसरी आफूले लगानी गरेको रकम पुँजीकरण गरिपाउँ वा फिर्ता दिलाई पाउँ भनी माग गर्ने यी पुनरावेदकले आफूले गरेको लगानीको कुनै सबुत पेस गर्न नसकेको अवस्थामा विभागले कानूनबमोजिम कम्पनीको व्यवस्थाका सम्बन्धमा निर्णय लिने अधिकार पाएको निकाय कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयमा पठाएकोलाई बेमनासिब मान्न नसकिने ।

कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ८२(३)(४) मा १० प्रतिशत सेयर लिने सेयर सदस्यले उजुरी

गरेमा कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयले नै कम्पनीको विशेष साधारण सभा बोलाई दिनसक्ने कानूनी प्रावधान अनुरूप कम्पनीको विशेष साधारण सभा बोलाइएकोमा उक्त विशेष साधारण सभाको निर्णयबाट यी पुनरावेदकले कम्पनीमा लगानी नगरेकोले कम्पनी एकल सेयर धनी कम्पनीमा परिणत गरेको देखिएकोले दाबीबमोजिमको बिगो भराई दिन मिल्ने भएन । साथै यी पुनरावेदकले प्रत्यर्थी प्रतिवादीको कस्तो कार्यबाट के कसुर हुन गएको तथा प्रतिवादीको कुन काम कारवाहीबाट यी पुनरावेदकलाई नोक्सान हुन गई त्यस्तो नोक्सानीबापतको क्षति प्रतिवादीबाट भराई पाउने हो भन्ने सम्बन्धमा यी पुनरावेदकले स्पष्ट दाबी लिन सकेको नदेखिँदा प्रतिवादीबाट क्षति भराई सजाय गर्न नमिल्ने ।

पुनरावेदक सुवास सर्राफ र प्रत्यर्थी स्टेफेन डुजिङ्क तथा रेणु सर्राफबिच सर्वसम्मत सम्झौता भै उद्योगमा संयुक्त लगानी गर्न मन्जुर भएकोमा सम्झौताबमोजिमको सेयरको हिस्सा यी पुनरावेदकले नबुझाएकोमा प्रत्यर्थी प्रतिवादीले उद्योग विभागमा दिएको उजुरीअनुसार विवादको समाधान हुन सकेको देखिँदैन । सो सम्झौताको पालनामा सम्झौता गर्ने पक्षहरूले मध्यस्थताद्वारा आफ्नो विवादको समाधान गराउन सक्ने एकातर्फ उपचारको व्यवस्था देखिन्छ भने अर्कोतर्फ कानूनबमोजिम भएका निर्णयमा क्षतिपूर्तिबाट कसरी कुन क्षतिबाट नोक्सानी भएको भन्ने स्थापित नहुँदासम्म क्षतिपूर्ति दिलाउन सकिने अवस्था हुँदैन । क्षतिपूर्ति कानूनमा क्षति पुर्याउने र क्षति पर्नेका बिचको बदनियत वा त्यस्तो घटनालाई वस्तुनिष्ठ तवरबाट देखाइएको हुनुपर्छ । कानूनबमोजिम भएका निर्णयमा निर्णयकर्ताले दूषित कार्य गरेको वा कानूनको पालना नगरेको अवस्थामा पनि तहतह हुँदै त्यस्तो निर्णय सच्याउन सक्ने व्यवस्था भइरहेको देखिँदा प्रत्यक्ष हानि भएको सबुद निवेदक पक्षले गुजार्न नसकेको अवस्थामा क्षतिपूर्ति भराउन सकिने

नदेखिने ।

उद्योग विभागले कानूनबमोजिम कारवाही गर्न कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयमा पठाएकोमा कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयले कम्पनीको १० प्रतिशत सेयर लिने माग गरेमा विशेष साधारणसभा बोलाई दिनसक्ने कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ८२९(४) को कानूनी व्यवस्थाअनुसार बोलाएको विशेष साधारण सभाको निर्णयानुसार कम्पनीलाई एकल सेयर धनी भएको कम्पनीमा परिणत गरी सोहीबमोजिम प्रबन्ध पत्र र नियमावलीमा भएको संशोधन तथा अभिलेखीकरण गरेको कार्य पनि रितपूर्वक नै देखिएको र प्रत्यर्थीलाई सजायको स्पष्ट दाबी नभै सजाय गर्न मिल्ने नदेखिँदा सजायसमेत गरिपाउँ भन्ने पुनरावेदन जिकिरसित सहमत हुन सकिएन । यी पुनरावेदकले कम्पनीमा लगानी गरेको नदेखिँदा कम्पनीको विशेष साधारणसभाको निर्णयानुसार मिति २०६४।४।२७ मा कम्पनीलाई एकल सेयरधनी कम्पनीमा परिणत गरी गरेको कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयको निर्णय मनासिब ठहर्‍याई भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको निर्णय मनासिब ठहर्ने ।

इजलास अधिकृत: उमानाथ गौतम

कम्प्युटर: विदुषी रायमाझी

इति संवत् २०७१ साल चैत २६ गते रोज ५ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६७-CR-००६६, झुट्टा विवरण देखाई प्राप्त गरेको जग्गा जफत गरी बिक्री वितरण गरिपाउँ, अग्निप्रसाद अर्यालसमेत वि. नगरोन्मुख गाउँ विकास समितिको कार्यालय, राजापुर बर्दिया

पुनरावेदकहरूले घर बनाएको भनी जिकिर लिएको जग्गा नगरोन्मुख गाउँ विकास समितिको कार्यालय, राजापुरको हक स्वामित्वमा रहेको अवस्थामा गाउँ विकास समितिलाई बैठकी रकम बुझाउने सर्तमा पसल गर्न किराया भाडामा लिएको

देखिँदा हकको स्रोतबिना नै घर निर्माण गरेको भन्ने प्रस्ट छ । अर्काको स्वामित्वमा रहेको जग्गामा घर बनाएकै कारणले मात्र जग्गाको स्वामित्वसमेत स्वतः घर बनाउने व्यक्तिमा नसर्ने हुँदा केवल निवेदकहरूलाई आवाससम्बन्धी हक हुने भन्ने आधारमा मात्र दाबीको कि.नं. ९३/५६० र १०५ को जग्गा नगरोन्मुख गाउँ विकास समिति, राजापुर बर्दियाको नाउँबाट बदर गर्न मिल्ने नदेखिँदा हकको स्रोतबिना बनाइएका घरको सम्बन्धमा पक्ष विपक्षबिच विवाद नउठे पनि नगरोन्मुख गाउँ विकास समितिको कार्यालय, राजापुरले आफ्नो क्षेत्रमा त्यस्ता घरहरूको प्रक्रिया पुर्याई भाडामा लगाउने, बिक्री वितरण गर्ने कार्य स्वयम् गर्नसक्ने देखिँदा कानूनबमोजिमको स्वामित्व (ownership) नै प्राप्त नगरी कब्जा (Possession) कै आधारमा पुनरावेदकहरूको घर जग्गाको हक कायम गर्न मिल्ने देखिएन । दाबीको कि.नं. ९३/५६० मध्ये ज.बि. ०-४-५^१/_५ र कि.नं. १०५ मध्ये ज.बि. ०-०-११^१/_५ समेत जम्मा ज.बि. ०-४-१६^१/_५ जग्गा नगरोन्मुख गाउँ विकास समितिको कार्यालय, राजापुर बर्दियाबाट जफत हुने ठहर गरेको भूमि सुधार कार्यालय, बर्दियाको मिति २०६४।६।२८ को निर्णय उल्टी गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, नेपालगञ्जको मिति २०६६।८।८ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुन नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: कृष्णप्रसाद पौडेल,

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल असार ६ गते रोज १ शुभम् ।

६

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६९-CR-००८५, लागु औषध खैरो हिरोइन, रविन भन्ने लुमडी कार्की वि. नेपाल सरकार पुनरावेदक प्रतिवादीले अदालतसमक्षको बयानमा समेत बरामदी मुचुल्कामा लागेको ल्याप्चे

सहीछाप आफ्नो नै हो भनी स्वीकार गरेको र सुरु अदालतका आदेशानुसार राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशालाबाट उक्त बरामदी मुचुल्कामा लागेको ल्याप्चे सहीछाप परीक्षण हुँदा यी प्रतिवादी लुमडी कार्कीकै रहे भएको भनी विशेषज्ञको परीक्षण प्रतिवेदनसमेत प्राप्त भै मिसिल संलग्न रहेको देखिँदा उक्त बरामदी मुचुल्कामा यी प्रतिवादीको लेखात्मक सहीछाप नगराइएको भन्ने आधारमा मात्र उक्त बरामदी मुचुल्का प्रतिवादीको रोहवरमा तयार नगरिएको भन्न सकिने अवस्था देखिँदैन । त्यस्तै बरामदी मुचुल्कामा अ.बं. १७२ नं. बमोजिम स्थानीय निकायको प्रतिनिधिलाई रोहबरमा राखिएको छैन भन्ने जिकिर सम्बन्धमा हेर्दा लागु औषधसम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धानका सम्बन्धमा लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ आकर्षित हुने भएकोले उक्त ऐनको दफा ८ मा तत्काल केही कारवाही नगरेमा अपराधी भागी जाने सम्भावना देखेमा कम्तीमा प्र.स.नि. दर्जासम्मको दुईजना प्रहरी कर्मचारीले शङ्कित व्यक्तिलाई पक्रान, दशी बरामद गर्नसक्ने कानूनी व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा यी प्रतिवादीबाट लागु औषध खैरो हिरोइन बरामद गर्दा प्र.स.नि. दर्जा र सोभन्दा माथिल्लो दर्जा प्र.ना.नि. र प्र.नि. दर्जाका प्रहरी कर्मचारीले बरामदी मुचुल्का खडा गरेको देखिएबाट उक्त बरामदी मुचुल्कालाई कानूनअनुसार नै तयार गरेको मान्नु पर्ने देखिन्छ । बरामदी मुचुल्कामा कानूनी प्रक्रिया पूरा नगरेको भन्ने पुनरावेदन जिकिर कानूनसङ्गत नदेखिने ।

पुनरावेदक प्रतिवादी रविन भन्ने लुमडी कार्कीको साथबाट बरामदी मुचुल्कामा उल्लेख भएअनुसार ३० ग्राम लागु औषध खैरो हिरोइन बरामद भएको भनी निजले मौकामा गरेको साबिती बयानलाई बरामदी दशी प्रमाणहरूले समर्थित गरेको र निजले आफूलाई लागु औषध राख्न दिने हरि भन्ने व्यक्तिको अस्तित्व पुष्टि गरी निजले नै कसुर गरेको

तथ्य स्थापित गर्न नसकेको अवस्था विद्यमान हुँदा यी प्रतिवादीले अभियोग माग दाबीको कसुर अपराध गरेको ठहराई सजाय गर्ने गरेको सुरुको फैसलालाई सदर हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसलालाई अन्यथा भन्न सक्ने अवस्था मिसिल प्रमाणको रोहबाट नदेखिने हुँदा सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट यी पुनरावेदक प्रतिवादी रविन भन्ने लुमडी कार्कीलाई अभियोग माग दाबीअनुसार लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ को दफा ४(घ) र (च) को कसुरमा सोही ऐनको दफा १४(१) (छ)(२) अनुसार १० वर्ष कैद र रू.१,००,०००/- जरिवाना गर्ने ठहर्याई मिति २०६८।५।१८ मा गरेको फैसलालाई सदर हुने ठहर्याएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।१२।७ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुन नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: तारादत्त बडू

कम्प्युटर: विदुषी रायमाझी

इति संवत् २०७२ साल असोज २४ गते रोज १ शभम् ।

७

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६८-CR-०२२३, जबरजस्ती चोरी, सोनी भन्ने शैलेन्द्रकुमार सोनी वि. नेपाल सरकार

पुनरावेदक प्रतिवादीले खरिद गरेभन्दा बाहेकको सामानसमेत जोडी मोल कायम गरेको देखिँदा मोल कायम गर्ने निश्चित आधार अवलम्बन नगरिनुको साथै यी पुनरावेदकको खरिद गरेभन्दा बढी सामान भएको भन्ने कुराको पुष्टि हुनसक्ने आधार प्रमाणसमेत वादी पक्षबाट पेस हुन सकेको देखिँदैन । खाली जाहेरवालाको भनाई लेखाइलाई मात्र आधार मानी मोल कायम गरेकोलाई चोरीको बिगो कायम गर्ने मनासिब आधार मान्न मिलेन । यसर्थ आधाररहित तबरले गरेको मुल्य निर्धारणबाट कायम गरेको बिगोको आधारमा १५ प्रतिशतभन्दा बढी फाइदा हुने गरी सामान किनेको भन्ने आधारमा जानीजानी खरिद

गरेको भनी सजाय गरेकोलाई न्यायपूर्ण मान्न नमिल्ने।

पुनरावेदक प्रतिवादीले प्रतिवादी कृष्णबहादुर बुढाबाट खरिद गरी लिएको सुनका गहना चोरीको भन्ने जानीजानी लिएको भन्ने ठोस र वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टि भएको नदेखिँदा र निज प्रतिवादी कृष्णबहादुर बुढाबाट खरिद गरी लिएको भन्दा बढी मोल बिगो कायम गरी पुनरावेदकलाई कसुरदार कायम गरी सजाय गर्न मिल्ने नदेखिँदा सुरुले अभियोग दाबीबमोजिम चोरीको सामान जानीजानी लिएको भन्ने आधारमा कसुरदार ठहर गरी सजाय गर्ने गरेको फैसलालाई सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, सुर्खेतको मिति २०६७।१।१९ को फैसला मुलुकी ऐन, चोरीको महलको २३ र २४ तथा प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ७ समेतको विपरीत भई कानूनी त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी भई प्रतिवादी मनोज सोनीले अभियोग दाबीबाट सफाइ पाउने।

इजलास अधिकृत: उमानाथ गौतम

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल जेठ २५ गते रोज २ शुभम्।

- ०६८-CR-०२२४, जबरजस्ती चोरी, सोनी भन्ने शैलेन्द्रकुमार वि. नेपाल सरकार भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार फैसला भएको छ।

८

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६९-CR-०२२६, ०७०-CR-००१५, कर्तव्य ज्यान, सानुकान्छा घिसिङ वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. राजु तामाङ

प्रतिवादीहरू सानुकान्छा घिसिङ, राजु तामाङ र मृतक राजु थापा मगरका बिच मारुपर्नेसम्मको पूर्व रिसइबी पनि नभएको, प्रतिवादीहरू र मृतकले सँगै बसी रक्सी छ्याङ खाई घुम्न भनी वारदातस्थलमा गएका, को कसको चक्कु प्रहारबाट मृतकको मृत्यु भएको भन्ने कुरा प्रत्यक्ष प्रमाणबाट स्थापित हुन नसकेको, घटनाको प्रकृति, प्रतिवादीहरूले अपरिचित

साइकलवाला व्यक्तिबाट लुटेको रु.१५०।- लाई बाँडफाँड गर्ने सम्बन्धमा विवाद झैझगडा भएको कारणबाट घटना घट्न गएकोसमेतका परिस्थितिजन्य प्रमाणहरूको विश्लेषण गरी प्रस्तुत वारदातको अवस्था र स्थितिसमेतलाई विचार गर्दा यी प्रतिवादीहरूलाई ऐनबमोजिम सजाय गर्दा चर्को हुन जाने तथा ८ (आठ) वर्ष कैद गर्दा पनि न्यायको उद्देश्य पूरा हुने देखिँदा निजहरूलाई मुलुकी ऐन, अ.बं.१८८ नं. बमोजिम जनही ८ (आठ) वर्ष कैद सजाय हुने राय व्यक्त गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला न्यायोचित नै देखिँदा प्रतिवादीहरूलाई जनही ८(आठ) वर्ष कैद सजाय गर्ने गरी पुनरावेदन अदालतबाट व्यक्त रायसमेत सदर हुने ठहर्ने हुँदा प्रतिवादीहरू सानुकान्छा घिसिङ र राजु तामाङलाई अभियोग मागदाबीअनुसार ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(१) नं.बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद हुने ठहर्‍याई अ.बं. १८८ नं. बमोजिम जनही ८ (आठ) वर्ष कैद गर्न रायसमेत व्यक्त गरेको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६७।३।२ को फैसलालाई रायसहित सदर हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६८।१।१३० को फैसला मिलेकै देखिएकोले सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादी सानुकान्छा घिसिङको पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने।

इजलास अधिकृत: तारादत्त बडू

कम्प्युटर: विष्णुदेवी श्रेष्ठ

इति संवत् २०७२ साल असोज २४ गते रोज १ शुभम्।

९

मा.न्या.श्री गोपाल पराजुली र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६८-MS-००२६, अदालतको अवहेलना, अनिलकुमार पोखरेल वि. विन्दा हाडासमेत विपक्षी सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका सचिवले पेस गरेको लिखित जवाफमा रिट निवेदक अनिलकुमार पोखरेल नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्को

मिति २०६९।१।३ का निर्णयानुसार विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा सरूवा भई सो निर्णय कार्यान्वयनका लागि अनुरोध भई आएबमोजिम निवेदकको सरूवा तथा पदस्थापन गरिएको र अदालतको अन्तरिम आदेश प्राप्त भएपछि सो आदेशबमोजिम गर्न मैले पत्राचारसमेत गरिसकेको हुँदा अदालतको अवहेलना गरेको भन्ने निवेदन दाबी झुठ्ठा हुँदा खारेज गरिपाउँ भनी प्रतिवाद जिकिर गरेको देखिन्छ । त्यस्तै विपक्षी सिंचाई मन्त्रालयका सचिव विन्द्रा हाडा भट्टराईले खोमराज दाहाललाई काजमा खटाएको भए पनि मिति २०६९।१।६ देखि लागु हुने गरी सरूवा पदस्थापन गरी सकिएको र हाल रिट निवेदकले दाबी गरेजस्तो काज खटाइएको अवस्था छैन । मिति २०६९।१।१२ को अन्तरिम आदेश अनुसार निवेदकले यस मन्त्रालयमा हाजिर हुनपाउँ भनी निवेदन दिएअनुसार मिति २०६९।१।२७ मा निवेदकलाई यस मन्त्रालयमै हाजिर गराउने निर्णय भैसकेको छ । सदाका लागि सिंचाई विभागको महानिर्देशक पदमा रहिरहने मनसायले दर्ता गराएको निवेदन खारेज गरिपाउँ भनी लिखित जवाफ पेस गरेको देखियो । विपक्षी खोमप्रसाद दाहालको लिखित जवाफ हेर्दा मलाई मिति २०६९।१।३ का निर्णयअनुसार काजमा खटाइए पनि मिति २०६९।१।६ का निर्णयले सरूवा पदस्थापना गरिएको छ । रिट निवेदक यस विभागमा हाजिर हुन नआएको र अख्तियारवालाले मलाई महानिर्देशक पदबाट हट्न आदेशसमेत नगरेको हुँदा मैले जानीजानी अदालतको मानहानी हुने कार्य गरेको छैन । मिति २०६९।१।१२ को अन्तरिम आदेश मिति २०६९।२।१० मा संयुक्त इजलासबाट खारेज भैसकेको छ । झुठ्ठा आरोप खारेज गरी फुर्सद दिलाई पाउँ भनी लिखित जवाफ प्रस्तुत गरेको देखिने हुँदा विपक्षीहरूलाई अदालतको अवहेलनामा कारवाही गरी माग्न आएका निवेदक अनिलकुमार पोखरेलले

उमेरको हदको कारणबाट अवकास पाइसकेको देखिएको र विपक्षीहरूले अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेशको अवज्ञा गरेको छैन भन्नेसमेत व्यहोराको लिखित जवाफ पेस गरेको अवस्था देखिँदा विपक्षीहरूले अदालतको आदेशको अवज्ञा गरेको वा अदालतको अवहेलना गरेको नदेखिँदा निवेदन माग दाबीबमोजिम विपक्षीहरूलाई सजाय नहुने ।

इजलास अधिकृत: तारादत्त बडू

कम्प्युटर: विदुषी रायमाझी

इति संवत् २०७२ साल भदौ ३ गते रोज ५ शभम् ।

इजलास नं. ४

१

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०६८-CR-०५७२, ०६८-CR-०६४२, कर्तव्य ज्यान, खिमलाल भन्ने खिमबहादुर वि.क. वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. खिमलाल भन्ने खिमबहादुर वि.क.समेत

जाहेरी दरखास्तमा यी प्रतिवादीको कर्तव्यले मृतकको मृत्यु भएको भन्ने किटान गर्न सकेको छैन । प्रहरीमा कागज गर्ने पूर्णबहादुर वि.क., भुनबहादुर रानाले अदालतमा बकपत्र गर्दा यी प्रतिवादीले ज्यान मारेका हुन् भनी भन्न सकेको अवस्था पनि छैन । शव परीक्षण प्रतिवेदन हेर्दा मृत्युको कारण asphyxia death - Drowning (most probably) भनी उल्लेख भएको साथै associated head injury लेखिएबाट डुबेर मृत्यु भएको सम्भावना बढिरहेको भन्ने देखिन्छ भने शव परीक्षण गर्ने चिकित्सकको बकपत्रमा कि त भिरबाट खसेर मरेको हुनुपर्छ कि त साङ्घातिक हमलाबाट मरेको हुनुपर्छ भनी उल्लेख देखिएबाट मृतकको मृत्युको कारण यही नै हो भनी यकिन हुन सकेको स्थितिसमेत नदेखिने ।

अदालतमा प्रतिवादीले इन्कारी बयान गरेको, मृतक र प्रतिवादीबिच ज्यान लिनेसम्मको कुनै रिसइबी रहेको पनि नदेखिएको, तत्कालको जाहेरी किटानी नभएको, मृत्युको कुनै एउटा कारण यकिन हुन नसकेको, प्रत्यक्षदर्शी भनिएका व्यक्तिहरूको भनाइ विश्वासलायक नभएको, बुझिएका व्यक्तिहरूले प्रतिवादीकै कर्तव्यबाट मृत्यु भएको भनी भन्न नसकेको तथा रक्सी सेवन गरी एकलै हिँडी बाटो छेउमा हलचल नगरी पल्टिरहेका मृतकको मृत्यु यिनै प्रतिवादी खिमबहादुर वि.क. को कर्तव्यबाट भएको भन्ने ठोस प्रमाण वादी पक्षले प्रस्तुत गर्न नसकेको समेतको अवस्थामा ठोस र यकिन प्रमाणबेगर यी प्रतिवादीलाई कसुरदार कायम गर्न नमिल्ने हुँदा प्रतिवादी खिमलाल भन्ने खिमबहादुर वि.क.ले सफाइ पाउने ठहर्छ । पुनरावेदन नगर्ने प्रतिवादी शिवबहादुर वि.क.को हकमा हेर्दा निजको समेत संलग्नता पुष्टि हुनसक्ने प्रमाण पेस भएको नदेखिएको तथा अन्य समान तथ्य र प्रमाण रहेकोले निजले समेत अ.बं. २०५ नं. बमोजिम सफाइ पाउने ठहर्छ । निज प्रतिवादीहरूलाई कसुरदार कायम गरी सजाय गरेको पुनरावेदन अदालत, बुटवलको फैसला मिलेको नदेखिएकोले उल्टी हुने । इजलास अधिकृत: सुमनकुमार न्यौपाने कम्प्युटर: रानु पौडेल इति संवत् २०७२ साल पुस २२ गते रोज ४ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री दीपकराज जोशी र मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय, ०७०-CR-१४८३, लागु औषध (बुप्रिनफर्फिन र डाइजेपाम), विपिन बर्तौला वि. नेपाल सरकार

बरामद लागु औषध बुप्रिनफर्फिन र डाइजेपामका साथ पक्राउ परेका प्रतिवादी कुइकेल थापाको अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्षको बयान तथा अदालतको समेत बयानबाट यी पुनरावेदक विपिन बर्तौलाले भारत रक्सौलमा खरिद गरी प्रतिवादी

कुइकेल थापाले चलाउने ना.३.ख. ४०२८ नम्बरको ट्रकमा राखी काठमाडौंमा दिनका लागि उक्त लागु औषधहरू पठाएको भन्ने देखिन आएको छ । यी पुनरावेदक प्रतिवादीले बयान गर्दा कसुरमा इन्कार रही बयान गरेको र कुइकेल थापाले आफूउपर झुठ्ठा पोल गरेको हुनसक्छ भनी अनुमान व्यक्त गरी भने तापनि निजलाई झुठ्ठा पोल गर्नुपर्नेसम्मको ठोस प्रमाण र तथ्यसमेत प्रस्तुत गर्न सकेको नदेखिने ।

लागु औषध भारत रक्सौलमा खरिद गरी बिक्रीको लागि ल्याएको भन्ने तथ्य बरामद वस्तुको परिमाण र प्याकेट बनाई झोलामा लुकाईछिपाई ल्याएको अवस्थाबाट समेत स्थापित भएको तथा कुइकेल थापाले यी पुनरावेदकलाई झुठ्ठा पोल गर्नुपर्ने कुनै ठोस कारण रहेको नदेखिएको समेतका आधारमा यी पुनरावेदक विपिन बर्तौलाको समेत वारदातमा संलग्नता पुष्टि भइरहेको देखिँदा पुनरावेदक प्रतिवादी विपिन बर्तौलालाई अभियोग दाबीबमोजिमको कसुर ठहर गरेको हदसम्म पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिन्छ तापनि सजायको हकमा विचार गर्दा निज संलग्न भएको कसुरको प्रकृति बरामद भएको लागु औषधको परिमाण, निजको संलग्नतासमेतका आधारमा पुनरावेदक प्रतिवादी विपिन बर्तौलालाई कैद वर्ष ४ र जरिवाना रु. १ लाख गर्नु न्यायोचित हुने भएकोले कैद वर्ष ४ र जरिवाना रु. १ लाख हुन्छ । पुनरावेदन नगर्ने प्रतिवादी कुइकेल थापा र यी पुनरावेदकको हकमा समान तथ्य र प्रमाण रहेकोले अ.बं. २०५ नं. बमोजिम निजलाई पनि कैद वर्ष ४ र जरिवाना रु. १ लाख हुने ठहर्छ । सो हदसम्म पुनरावेदन अदालत, पाटनसमेतको फैसला केही उल्टी हुने ।

इजलास अधिकृत: सुमनकुमार न्यौपाने कम्प्युटर: रानु पौडेल

इति संवत् २०७२ साल चैत ११ गते रोज ५ शुभम् ।

इजलास नं. ५

१

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या. श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७०-CR-००४२, ००४३, ००७८, कर्तव्य ज्यान, डम्बरबहादुर राउतसमेत वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. राजकुमार भण्डारी, नेपाल सरकार वि. टङ्कबहादुर साउद

सहप्रतिवादीले पोल गरी मौकामा गरेको बयानलाई फैसला गर्दा आधार लिई मलाई हराई भएको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी सफाई पाउँ भन्ने प्रतिवादी डम्बरबहादुर साउदको जिकिरका सम्बन्धमा सह-प्रतिवादीले पोल गरी मौकामा गरेको बयानलाई खण्डन गर्ने भार पोलाइ माग्नेमा हुन्छ। यस भारलाई यी प्रतिवादीले पुरा गर्न सकेको तथ्य मिसिल संलग्न प्रमाणबाट देखिदैन। प्रतिवादीहरू राजु भन्ने राजकुमार भण्डारी र टंकबहादुर साउदले मौकामा गरेको बयानलाई मालाकाररूपमा अन्य मिसिल संलग्न सबुत र परिस्थितिजन्य प्रमाणहरूले पुष्टि भइरहेको पाइन्छ। अतः निज प्रतिवादीको सो जिकिर प्रतितलायक नदेखिने।

प्रतिवादी डम्बरबहादुर साउद र राजु भन्ने राजकुमार भण्डारीले अभियोग दाबीअनुसार मादक पदार्थ सेवन गरी मृतक एकबहादुर शाहलाई लेनदेनको विषयमा विवादसमेत झिकी लात्ती, मुक्का तथा ढुङ्गासमेतले प्रहार गरी मारी मुलुकी ऐन ज्यानसम्बन्धीको महलको १ र १३ नं. मा परिभाषित कसुर गरेको प्रमाणबाट देखिँदा सुरु अदालतको फैसला बदर गरी गरेको पुनरावेदन अदालत, दिपायलको फैसला उल्टी गरी सफाई पाउँ भन्ने प्रतिवादी डम्बरबहादुर साउद र राजु भन्ने राजकुमार भण्डारीको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन नसकिने।

प्रतिवादीद्वय डम्बरबहादुर साउद र राजु भन्ने

राजकुमार भण्डारीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १४ नं. बमोजिम १० वर्ष कैद हुने ठहर्याएको कैलाली जिल्ला अदालतको फैसला उल्टी भई निजहरूलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको १३(३) नं. बमोजिम जनही जन्मकैद हुने ठहराएको मिति २०६९।१२।५ को पुनरावेदन अदालत, दिपायलको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। यस मुद्दाको वारदात कुनै पूर्व योजना तयारीबाट घटाएको नदेखिएको, मृतक र प्रतिवादीहरू बिच मार्नुपर्ने रिसइबी रहेको नदेखिएको, मृतक आफैँ बजारबाट घरतर्फ प्रतिवादीहरूको सँगै लागी गएको बखत बाटामा लेनदेनको रू.३००।- को विवाद भै रक्सीको नशामा कुटपिट गरेका कारणबाट मृतकको मृत्यु भएको देखिँदा मृतकलाई मार्न पर्नेसम्मको कारण र अवस्था नहुँदै प्रस्तुत घटना भएको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दाको वारदातको प्रकृति र अवस्थाबाट आवेशप्रेरित होकि भन्न हुनेसम्मको अवस्था विद्यमान देखिँदा प्रतिवादी डम्बरबहादुर साउद र राजु भन्ने राजकुमार भण्डारीलाई जन्मकैदको सजाय हुँदा चर्को हुने भै घटी सजाय हुनुपर्ने चित्तले देखिँदा निजहरूलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. १८८ नं. बमोजिम जनही १२ (बाह्र) वर्ष कैद हुन उपयुक्त हुँदा १२ वर्ष कैद सजायको राय लगाउने ठहर्छ। प्रतिवादीहरूले पुनरावेदन अदालत, दिपायलबाट भएको फैसला उल्टी गरी सफाई पाउँ भन्ने पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रतिवादी टंकबहादुर साउदको हकमा पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारले गरेको पुनरावेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: इन्द्रकुमार खड्का

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

इति संवत् २०७२ साल पुस १३ गते रोज २ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७१-RC-००३४, कर्तव्य ज्यानसमेत, नेपाल सरकार वि. शान्ति अधिकारी

आरोपित कसुरमा इन्कार रही यी

प्रतिवादीले अदालतमा बयान गरेको भए तापनि प्रहरीले मलाई पढ्न नदिई पढेर नसुनाई सही गर भनी सहीछाप गराएका हुन् भनी मौकाको कागजलाई सामान्य किसिमले अस्वीकार गरेको देखिन्छ । त्यत्तिकैबाट मौकाको साबिती अमान्य हुने परिणाम निस्कँदैन । सासूको गरगहना प्रतिवादीको योनिभित्र फेला परेको मौकाको बरामदी कागज र सासूको तेह्र दिनको कामका लागि खाममा छुट्याएको रकमसमेत लिई प्रतिवादी भागेको तथ्यसमेतका थप प्रमाण र मृतक सासूको घाँटीमा बेरिएको रामनामी गम्छा र बाटोदेखि तल फेला परेको लाससमेतका प्रमाणबाट यी प्रतिवादीको मौकाको साबिती समर्थित भएको पाइन्छ । यस सम्बन्धमा “बरामद भएका नगद तथा गरगहना आफूबाट बरामद भएको भन्ने कुरा प्रतिवादीले स्वीकार गर्दै बरामद फुली सासू आमाको हो” भनी प्रतिवादीले अदालतसमेतमा स्वीकार गरी बयान गरेको देखिन्छ । यदि निजको भनाई एवम् पुनरावेदन जिकिरबमोजिम उक्त फुलीको पेच भाँचिई सासूले राख्न दिएको भए निजले सो गहना आफ्नो गुमाङ्ग जस्तो संवेदनशील अङ्गमा लुकाउनु पर्ने अवस्था हुँदैन र बाह्रौं दिनसम्म काज क्रियामा रहेकी सासूको हत्या भै शोकमा डुबेकी बुहारी अकस्मात सोही कामको लागि छुट्याएको भेटीको रकम र दक्षिणाको लागि छुट्याएको खामसमेत लिएर भाग्नुलाई स्वाभाविकरूपमा लिन नसकिने ।

लोग्ने विदेश गएको अवस्था पक्षाघातको बिरामी ससुरा एवम् वृद्ध रोगी सासूको रेखदेख तथा संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी बहन गरी घर व्यवहार सम्हाल्ने गरेकी बुहारीले मृतक सासूसँग आँखा उपचार गराउने विषयमा घरमा झगडा भएको र बाटोमा समेत निज सासू बुहारीबिच झगडा भएको भन्ने स्वयम् प्रतिवादी शान्तिकै छोरा विवेक अधिकारीले गरेको मौकाको कागज एवम् अदालतमा गरेको बकपत्रसमेतबाट देखिन्छ” भनी पुनरावेदन अदालत, पोखराले दिएको बेजोड तर्कसँग यो इजलासपूर्ण सहमत छ । अतः प्रतिवादी शान्ति अधिकारीलाई मुलुकी ऐन, ज्यानसम्बन्धीको महलको

१३(३) नं. बमोजिम सर्वस्वसहित जन्मकैद र चोरीको महलको १२ र १४(३) नं. बमोजिम बिगोको दोब्बर रु. ५८,०६४।- जरिवाना र २(दुई) महिना कैद हुने ठहर्याएको कास्की जिल्ला अदालतको मिति २०७०।३।३० को फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत, पोखराको मिति २०७१।१।२९ को फैसला मिलेकै देखिँदा साधक सदर हुने ।

इजलाश अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: चन्दनकुमार मण्डल

इति संवत् २०७२ साल माघ २९ गते रोज ६ शुभम् ।

इजलास नं. ६

१

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ, ०७०-WO-०६८८, उत्प्रेषण, भवानीकुमारी पौडेल वि. शम्भुप्रसाद उपाध्याय पौडेलसमेत

मुलुकी ऐन, अ.बं. १७ नं. एउटा उपाचारात्मक कानूनी व्यवस्था हो र यसलाई पुनरावेदन सुन्ने क्षेत्राधिकार भएको अदालतले मात्र प्रयोग गर्न सक्छ । आफ्नो मातहतको मुद्दा हेर्ने अड्डामा परिरहेको मुद्दाको काम कारवाही म्याद नाघेको वा बेरित भएको अवस्थामा मात्र यसको प्रयोग गर्न सकिन्छ । मुद्दाको कामकारवाहीमा म्याद नाघेको वा बेरितको देखिएकोमा त्यस्तो कुरालाई सच्याई कानूनबमोजिम गर्नु भनी भन्न सकिने ।

जिल्ला अदालतले तायदाती फाँटवारी माग्ने गरी गरेको आदेशलाई बदर गरी जिल्ला अदालतले पछि गर्ने अन्तिम फैसलालाई नै प्रभावित गर्ने गरी प्रमाण मूल्याङ्कन गरी निष्कर्ष निकाल्ने वा अरु कुनै निर्देशन दिने अधिकार यसले प्रदान गर्दैन । यस्तो सीमित दायरालाई पुनरावेदनपत्र हेरेजस्तो गरी हेर्न मिल्दैन । यसले मुद्दाको कामकारवाहीमा बेरित भएमा वा म्याद नाघेको देखिएमा त्यस्तो कामकारवाही बदर गरी कानूनबमोजिम गर्न लगाउनसम्म सक्छ । त्यसरी

विचाराधीन मुद्दालाई असर पुर्याउने देखिएमा त्यस्तो आदेश रिट क्षेत्रबाट बदर हुनसक्ने ।

जिल्ला अदालतबाट तायदाती माग्ने आदेशलाई पुनरावेदन तहको अदालतबाट बदर गर्दा अंश पाउने सम्बन्धित पक्षको नैसर्गिक हकमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस स्थितिमा अ.बं. १७ नं. बमोजिमको निवेदनको रोहबाट रिट/बेरितसम्म हेरी बेरितको देखिन आए रिटपूर्वकको कामकारवाही गर्न गराउनको लागि आदेश दिनुपर्नेमा तल्लो अदालतले गर्ने निर्णयमा प्रभाव पर्ने गरी अ.बं. १७ नं. बमोजिम आदेश गर्न कानूनसम्मत नभएको हुँदा पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०७०।१२।६ मा भएको आदेश कानूनानुरूपको नभै त्रुटिपूर्ण देखिँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ।

इजलास अधिकृत: जगतबहादुर पौडेल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल चैत २१ गते रोज १ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६७-WO-०२८२, उत्प्रेषण/परमादेश, चन्द्रबहादुर चौधरीसमेत वि. जिल्ला वन कार्यालय, मुकाम गुलरिया बर्दियासमेत

आफ्नो चिरभोगाधिकारको आधारमा जग्गाको स्वामित्व प्राप्त गर्नुपर्ने रिट निवेदन जिकिरका सम्बन्धमा विचार गर्दा उक्त जग्गामा चिरभोग रहेको तथ्य प्रमाणित गर्ने ठोस सबुत प्रमाणसमेत यी रिट निवेदकहरूले पेस गर्न सकेको पाइँदैन । यसै गरी वन ऐन, २०४९ को दफा २(ड) ले राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वनबाहेक नेपालभित्रको वन सिमानामा लगाइएको वा नलगाइएको सबै वन सम्झनु पर्दछ र सो वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वनभित्र रहेका बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगरसमेतलाई जनाउनेछ” भनी परिभाषित गरेको र प्रस्तुत मुद्दामा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई हस्तान्तरण गरेको ४

किल्लाभित्रको जग्गा राष्ट्रिय वनको परिभाषाभित्र पर्ने देखिन्छ । साथै उक्त ऐनको दफा २५ मा जिल्ला वन अधिकृतले राष्ट्रिय वनको कुनै भाग तोकिएबमोजिम सामुदायिक वनको रूपमा उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनमा जिकिर लिएको चार किल्लाभित्रको जग्गा वन ऐन, २०४९ तथा नियमावली, २०५१ मा भएको कानूनी व्यवस्थाबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी उपभोक्ता समूहले प्रस्तुत गरेबमोजिमको कार्ययोजनाअनुसार वनको संरक्षण संवर्द्धन गर्न समुदायलाई हस्तान्तरण गरेको पाइँदा कानूनले निर्दिष्ट गरेको विधि र प्रक्रियाअनुसार सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई हस्तान्तरण गरेको वनक्षेत्रभित्रको जग्गामा यी रिट निवेदकहरूको हक स्वामित्व स्थापित भइसकेको देखिँदैन । आफ्नो विधिगत हक स्वामित्व नै स्थापित भइनसकेको राष्ट्रिय वन क्षेत्रभित्र पर्ने जग्गा निर्दिष्ट कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी समुदायलाई हस्तान्तरण गरी समुदायलाई हस्तान्तरण गर्ने गरी भएको जिल्ला वन कार्यालय, बर्दियाको निर्णयले रिट निवेदकहरूको कानूनी एवम् संवैधानिक अधिकारमा बाधा पुर्याएको नदेखिँदा रिट निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्न नमिल्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: इन्द्रबहादुर कठायत

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल फागुन ३ गते रोज २ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री ओमप्रकाश मिश्र र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०६७-WO-०६१७, उत्प्रेषण/परमादेश, बर्दियासमेत कल्लु थारुसमेत वि. जिल्ला वन कार्यालय, मुकाम गुलरिया

जग्गामा आफ्नो हक स्वामित्व कायम भएको व्यहोराको वस्तुनिष्ठ प्रमाण भने पेस गर्न सकेको देखिँदैन । आफूले निरन्तर भोगचलन गरेको जग्गा भनी जिकिर लिएपनि राज्यको एकलौटी स्वामित्वभित्र रहेको वनक्षेत्रको जग्गामा आफ्नो हक स्थापित भै

नसकेको अवस्थामा निरन्तर जोतभोग गरेकै आधारमा स्वामित्व कायम हुनुपर्छ भन्ने जिकिर स्वामित्वसम्बन्धी विधिशास्त्रीय मान्यताभित्र पनि नपर्ने ।

कुनै वस्तुमाथिको कब्जा र भोगाधिकार स्वामित्व प्राप्तिको आधार बन्न सक्छ तर स्वामित्व प्राप्त भै नसकेको वस्तुमाथि व्यक्तिको अनन्त अधिकार भने कायम हुन सक्दैन । कब्जा, भोग र स्वामित्व बिचको मान्यतामा यही आधारभूत भिन्नता रहेको हुन्छ । राज्यले निर्दिष्ट गरेको विधि र प्रक्रियाबाट मात्र वस्तुमाथि व्यक्तिको स्वामित्व कायम हुन सक्ने हुँदा आफ्नो स्वामित्व कायम भै नसकेको जग्गामाथि राज्यको कुनै निकायले अतिक्रमण गर्‍यो भन्नु न्यायसङ्गत नदेखिने ।

सुकुम्बासी समस्या समाधान आयोगबाट प्राप्त भएका जग्गाको दर्ता ख्रेस्ता कायम गर्ने निश्चित मापदण्ड राज्यले निर्धारण गरेको हुन्छ । नेपालमा उक्त समस्या समाधानका लागि पटकपटक आयोग गठन भएको पाइन्छ । तर जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा वितरण भएकै आधारमा समस्याको निराकरण भने हुन नसक्ने हुँदा यस्तो अवस्थामा जो जसलाई जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा प्रदान गरिएको हो ती व्यक्तिहरूका नाउँमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयमा दर्ता ख्रेस्ता कायम हुनुपर्ने, सम्बन्धित जग्गाको लगत फेरबदल हुनुपर्ने (जस्तै वनक्षेत्रलाई आवादीमा परिणत गर्नुपर्ने), सो जग्गाको प्रचलित कानूनबमोजिमको तिरो भरो (मालपोत कर) कायम हुनुपर्ने लगायतका तमाम विधि र प्रक्रियाहरू पूरा भएपश्चात् मात्र सो जग्गामा सम्बन्धित व्यक्तिको एकलौटी साम्पत्तिक हक प्राप्त हुने ।

आफूले जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा प्राप्त गरेको भएपनि सो सम्पत्तिको पूर्ण उपभोग गर्न पाउने पूर्ण स्वामित्व र वैधानिक अधिकार प्राप्त भइ नसकेको अवस्थामा राज्यले नियन्त्रण गर्न सक्ने नै हुन्छ । स्वभावैले भूस्वामित्वको अन्तिम स्वामी राज्य नै हो भन्ने विधिशास्त्रीय मतलाई नकार्न पनि सकिँदैन । तर पनि व्यक्तिको स्वामित्वसम्बन्धी

अधिकारलाई भने निश्चित प्रक्रिया पूरा गरेर मात्र अतिक्रमण गर्न मिल्छ । तथापि प्रस्तुत रिट निवेदनका सम्बन्धमा आफ्नो स्वामित्व कायम भै नसकेको जग्गालाई सामुदायिक वनक्षेत्रभित्र पारियो भन्ने तर्क मनासिब नदेखिने ।

निवेदनमा उल्लिखित जग्गा दर्ता ख्रेस्ता कायम हुने नहुने विषयमा मालपोत कार्यालय, बर्दियामा परेको निवेदनको टुङ्गो लागी नसकेको अवस्थामा उल्लिखित जग्गा सामुदायिक वन क्षेत्रभित्र परेको कारण निवेदकको संवैधानिक एवम् कानूनी हकमा आघात परेको भन्न पनि मिलेन । सो जग्गा वा दर्ता ख्रेस्ता कायम हुने नहुने र निजहरूले स्वामित्व प्राप्त गर्ने नगर्ने विषयमा अन्तिम टुङ्गो लागेका बखत सोहीबमोजिम हुने नै देखिने ।

वन ऐन, २०४९ को दफा २(ड) ले परिभाषित गरेको राष्ट्रिय वनको कुनै भाग सोही ऐनको दफा २५ अनुसार जिल्ला वन अधिकृतले तोकिएबमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई सुम्पन्न सक्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ । प्रस्तुत रिट निवेदनमा जिकिर लिएको जग्गा नदी किनारको बगर पर्ती जग्गा भएकोले वनक्षेत्रभित्र नपर्ने भन्ने निवेदन जिकिर पनि वन ऐन, २०४९ को दफा २(ड) ले परिभाषित गरेको राष्ट्रिय वनको परिभाषाभित्र नै पर्ने देखिन्छ । यसरी प्रस्तुत रिट निवेदनहरूमा उल्लिखित जग्गाहरूमा हक कायम भएका अवस्थामा ठहरेबमोजिम हुने नै हुँदा हाल निवेदकहरूको विधिसम्मत तरिकाले हक कायम भएको प्रमाण प्रस्तुत हुन नआएको र राष्ट्रिय वनको क्षेत्रभित्र पर्ने जग्गालाई वन ऐन, २०४९ र नियमावली, २०५१ ले प्रदान गरेको अधिकारबमोजिम जिल्ला वन अधिकृतले तोकिएको प्रक्रिया र मापदण्ड पूरा गरी उपभोक्ता समूह गठन गरी उक्त उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वन हस्तान्तरण गरेको कार्य नेपालको अन्तरिम संविधान र प्रचलित कानूनअनुसार नभएको भन्नसक्ने अवस्थाको विद्यमानता देखिएन । सामुदायिक वन गठन गर्ने गरी भएको उक्त

निर्णयले यी रिट निवेदकहरूको संविधान प्रदत्त साम्पत्तिक अधिकारमा आघात परेको नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: इन्द्रबहादुर कठायत

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल फागुन ३ गते रोज २ शुभम्।

इजलास नं. ७

१

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०६९-WO-०४३४, उत्प्रेषण/परमादेश, मुनिलाल चौधरी वि. कृषि विकास मन्त्रालयसमेत

निवेदकको जिकिरबमोजिम अवधि नपुग्दै सरुवा गर्न मिल्ने नमिल्ने के हो भन्नेतर्फ हेर्दा निजलाई सरुवा गर्नुपर्ने कारण निजको कार्य सम्पादन विभागीय नीति निर्देशनअनुरूप नभई समस्या उत्पन्न गर्ने खालको भएको कारण निजलाई दिइएको जिम्मेवारीबाट हटाउन आवश्यक परेकोले निजको अवधि नपुग्दै सरुवा गरिएको भन्ने कृषि विकास मन्त्रालयको तर्फबाट सचिव जयमुकुन्द खनालको लिखित जवाफबाट देखिएको र त्यसमा निवेदकको तर्फबाट अन्यथा हुने गरी खण्डन हुन नसकेको हुँदा निजलाई दिइएको पदीय जिम्मेवारीको रूपान्तर हुने गरी सरुवा गरेको हुँदा निवेदक रमेश सिंह आखेडा विरुद्ध सामान्य प्रशासन मन्त्रालय भएको उत्प्रेषणयुक्त परमादेश रिटमा “कार्यालयको काम काज सुचारु गर्ने प्रयोजनको लागि आवश्यकताअनुरूप कानूनबमोजिम अधिकारप्राप्त अधिकारीले कुन कर्मचारीलाई कहाँ कति अवधिको लागि काज खटाउने भन्ने कुरा ऐन नियमको परिधिभित्र रही निर्णय गर्न स्वतन्त्र नै हुने।” कुनै पनि कर्मचारीको सरुवा तथा काजका विषयमा न्यायिक हस्तक्षेप गर्ने कुरामा अदालतले अत्यन्त न्यायिक आत्मसंयम अपनाउनु पर्ने। सरुवा गरिएको वा काज खटाइएको निर्णयका विरुद्ध वैकल्पिक उपचार छ।

सो बाटो सम्बन्धित कर्मचारीले अवलम्बन नगरी सिधै अदालत प्रवेश गरेको छ भने त्यस्ता सरुवा वा काजका विषयमा दिइएको चुनौतीको विषयमा अदालतले विचार गर्न नसक्ने” भनी सर्वोच्च अदालत (ने.का.प. २०७० नि.नं. ९०८२ पृष्ठ १४१८) बाट सिद्धान्त प्रतिपादन भैरहेको हुँदा प्रस्तुत उत्प्रेषण मुद्दामा कार्यालय प्रमुखको जिम्मेवारी दिई पठाएको कर्मचारीको कामकारवाहीबाट सम्बन्धित विभाग एवम् मन्त्रालयले निजलाई दिएको जिम्मेवारी हेरेफेर हुने गरी सरुवा गर्न नमिल्ने भन्ने व्यवस्था प्रचलित कानूनमा नहुँदा र निवेदकलाई सरुवा गरी क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण कार्यालय, विराटनगर पठाएकोमा सो सरुवा बदर गर्न माग भएकोमा हाल पछिल्लो पटकबाट निजको सरुवा जिल्ला पशु क्वारेन्टाइन कार्यालय, धनुषामा सरुवा भै कामकाज सम्हाली सक्नु भएकोले प्रस्तुत रिट निवेदनको औचित्यसमेत नदेखिने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: बिनोद रखाल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल माघ १९ गते रोज ३ शुभम्।

- यसै लगाउको ०७०-WO-०७४९, उत्प्रेषण, मुनिलाल चौधरी वि. कृषि विकास मन्त्रालयसमेत भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार आदेश भएको छ।

२

मा.न्या.श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ र मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा., ०७०-MS-००२२, अदालतको अवहेलना, मुनिलाल चौधरी वि. कृषि विकास मन्त्रालय
निवेदकको कथनबाट विपक्षीले अवहेलनाका यी यी कार्य गरेको जसले गर्दा न्याय सम्पादनमा अवरोध पैदा भएको भन्ने अवस्था नभएको र अदालतप्रतिको आस्थामा कमी भएको भन्ने कथन एवम् निवेदन जिकिर लिएको देखिँदैन। अदालत परिसरमा भएको कुनै अशोभनीय कार्यबाट अदालतको अवहेलनामा भएको वा त्यस्तो अन्य काम भएको भन्ने अवस्था र आधार केही पनि निवेदकबाट खुलाउन सकेको

नदेखिने ।

सरकारी कामको सिलसिलामा साधिकार निकाय कृषि विकास मन्त्रालयले आफू मातहतको अधिकृत कर्मचारीलाई निजामती सेवा ऐनबमोजिम मन्त्रालयमा काजमा राख्ने कार्य भएको भन्ने कुरामा निवेदक एवम् विपक्षी दुवै पक्षको मुख मिलेकै छ । सरकारी कारवाहीको सिलासिलामा काज सरुवा गरेकै आधारमा निवेदकले दिएको रिट निवेदनबाट अन्तरिम आदेश जारी भएकै अवस्थामा काज खटाएको भएपनि विपक्षीको कुनै पनि काम कारवाहीबाट कानूनविपरीत कार्य गरेको नहुँदा प्रस्तुत निवेदनको आधारमा अदालतको अवहेलनामा कारवाही र सजाय गर्नुपर्ने देखिन आएन । साथै विपक्षीले आफ्नो लिखित जवाफमा अदालतका प्रति अगाध श्रद्धा र विश्वास व्यक्त गर्दै अवहेलना हुने कार्य नगर्ने भन्ने प्रतिबद्धतासमेत व्यक्त भएबाट अदालतको अवहेलनामा निवेदकको दाबी पुन नसक्ने ।

इजलास अधिकृत: बिनोद रखाल

कम्प्युटर: प्रेमबहादुर थापा

इति संवत् २०७२ साल माघ १९ गते रोज ३ शुभम् ।

इजलास नं. ८

मा.न्या.श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा. र मा.न्या.श्री जगदीश शर्मा पौडेल, ०७०-CI-०१४८, घरबाट उठाई पाउँ, विजयकुमार खरेल वि. किरणकुमारी थापा

करारका दुवै पक्षले आफ्नो करारीय दायित्व निर्वाह नगरेको अवस्थामा सो करारको वैधता शून्य र निष्प्रभावी हुने र सो करारबमोजिमको दायित्व परिपालन गराउन पनि सकिँदैन तर करार निष्प्रभावी भएपनि भए पनि पक्षहरूका बिच सिर्जित करारबाट कुनै पक्षको कानूनी हकमा आघात पर्न गएको अवस्थामा सोको प्रचलन गराउन नपाउने पनि भन्न मिल्दैन । उक्त करार शून्य र निष्प्रभावी रहेको अवस्थामा सो करारबाट सिर्जित कानूनी अड्चन र मर्काको सम्बोधन हुनैपर्ने हुन्छ । साथै उक्त करारको दफा ६ मा यस करारनामामा

लेखिए जति करार ऐन, २०५६ बमोजिम र अन्यको हकमा प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम गर्ने गराउने छौं भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा पक्षहरूका बिच भएको करारनामाको उल्लङ्घन भएको अवस्थामा करार ऐनबाट आफ्नो हक प्रचलन हुन नसक्ने र हनन् हुन गएको कानूनी हक स्थापित गराउन फिरादीले सम्बद्ध मुलुकी ऐन, घर बनाउनेको महलको ८ र ९ नं. को जिकिर लिनु अस्वाभाविक देखिँदैन । प्रस्तुत मुद्दाका सन्दर्भमा हेर्दा, उक्त करारको जरियाबाट खडा भएको विवादमा आफ्नो घर जग्गाबाट प्रतिवादीको अनाधिकार उपस्थिति हटाई पाउँ भनी फिरादीले घर बनाउनेको महलको ८ र ९ को आधारमा फिराद माग दाबी प्रस्तुत गरेको पाइन्छ भने प्रतिवादीले पनि रकम दिलाई पाउँ भनी सम्बन्धित अदालतमा छुट्टै फिराद दाबी प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । यी पुनरावेदक प्रतिवादीले रकम दिलाई भराई पाउँ भनी दायर गरेको यसै लगाउको उक्त मुद्दामा रकम दिलाई गराई पाउने ठहरी फैसलासमेत भएको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा यी पुनरावेदक प्रतिवादीले फिराद दाबीबमोजिम घर जग्गा खाली गरिदिनु पर्ने नै देखिने ।

विवादित घर जग्गामा प्रतिवादीको स्वामित्व कायम भइ नसकेको र करारनामा उल्लिखित सर्तको समेत पालना भएको नदेखिएको परिप्रेक्ष्यमा वादीको स्वामित्वको घर जग्गाबाट घर बनाउनेको महलको ८ नं. बमोजिम प्रतिवादीलाई घरबाट उठाई घर खाली गरी गराइदिने ठहरी भएको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।
इजलास अधिकृत: इन्द्रबहादुर कठायत
इति संवत् २०७३ साल वैशाख २ गते रोज ५ शुभम् ।

एकल इजलास

१

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, ०७२-AP-००५०, अवहेलनामा सजाय गरिपाउँ, अधिवक्ता अनन्तराज

लुइँटेलसमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

आमरण अनसन वा आमहडताल समाजको लागि सधैँ नकारात्मक हुन्छन् भन्ने होइन । यस्ता आमरण अनसनको समाजमा सकारात्मक प्रभावसमेत रहेको हुन्छ । चिकित्सकहरू पनि समाजका सदस्यको रूपमा रहेका र समाज परिवर्तनमा उनीहरूले पनि अगुवाको भूमिका निर्वाह गर्न सक्छन् । तसर्थ स्वास्थ्य क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनको लागि अनसन बसेको कार्यलाई अन्यथा भनी सो कार्यले अदालतको अवहेलना भयो भनी मान्न मिल्ने देखिन नआउने ।

प्रस्तुत निवेदनमा डा.गोविन्द के.सी. को आमरण अनसनले के कसरी अदालतको अवहेलना भयो भनी निवेदनमा प्रस्ट उल्लेख हुन नसकेको, निवेदनमा दाबी लिइएको आदेशको सन्दर्भ र प्रस्तुत निवेदनको सन्दर्भ फरक रहेको, निवेदनमा मुख्य आधारको रूपमा लिइएको अन्तरिम आदेशको अस्तित्व नरही निवेदनको औचित्य समाप्त भएकोले एवम् स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारको लागि आमरण अनसन बसेको देखिँदा निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी गर्नु पर्ने अवस्थाको विद्यमानता रहेको देखिन नआएकोले प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज पन्त

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७२ साल भदौ १८ गते रोज ६ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की, ०७२-WO-०१४७, संविधानसँग बाझिएको कानून बदर गरिपाउँ, अधिवक्ता रोशनकुमार झासमेत वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

स्थानीय तहमा शासन व्यवस्था सञ्चालनको लागि लामो समयदेखि अभ्यासमा रहँदै आएको स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ समयको आवश्यकता र स्थानीय प्रशासकहरूलाई के कस्ता अधिकार प्रदान गर्ने भन्ने विषय मूलतः विधि निर्माताहरूको कार्यक्षेत्रभित्र रहेको कुरामा दुईमत नभएबाट विधायिकाले स्थानीय आवश्यकतालाई हेरी आवश्यक पर्ने अधिकार प्रदान गरेको अवस्थामा न्यायिक निकायबाट के कति स्थानीय अधिकारीलाई अधिकार दिने हो भनी निर्णय गर्नु न्यायोचितसमेत नदेखिने ।

स्थानीयरूपमा प्रशासन सञ्चालन गर्नको लागि स्थानीय निकायलाई अप्ट्यारो परेको अवस्थामा सुरक्षाको जिम्मेवारीमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने नेपाली सेनाको आवश्यक सहयोग लिनसक्ने भन्ने स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ को दफा ६ख (१) (झ) को व्यवस्था उचित नै देखिन आयो । स्थानीय प्रशासनलाई शान्ति सुरक्षा कायम गर्न अप्ट्यारो अवस्था सिर्जना भएको समयमा सुरक्षाको जिम्मेवारी लिएको सेनाबाट स्थानीय प्रशासनले आवश्यक सहयोग लिनसक्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १४४ (१क), धारा १४४ (३), र १४५ सँग बाझिएको भन्ने निवेदकको भनाइसँग सहमत हुन सकिने अवस्था नभएकोले प्रारम्भिकरूपमा नै देखिन आएकोले विपक्षी झिकाई निवेदनको कारवाही अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन नआएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज पन्त

कम्प्युटर: मन्जिता ढुंगाना

इति संवत् २०७२ साल भदौ १८ गते रोज ६ शुभम् ।

“मेलमिलाप गरौं, विवाद ढाँढाऔं”

- सर्वोच्च अदालत, मेलमिलाप समिति